ตำนาน

พระพุทธสาวก ๖ องค์

ของ

พระธรรมโกศาจารย์

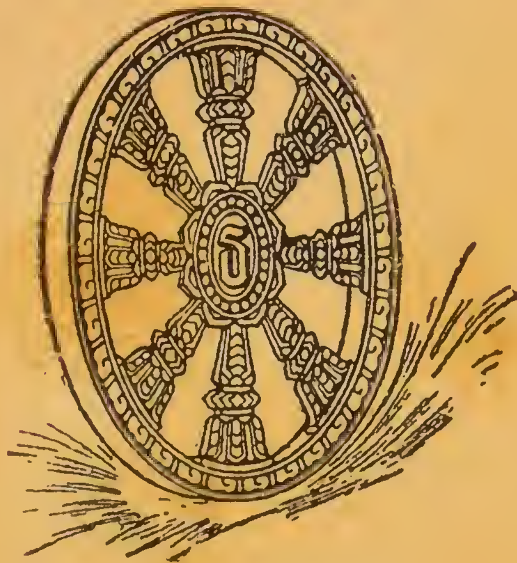
นางทองดี สิริประเสริฐ
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานประชุมเพลิงศพ
อำรัส สิริประเสริฐ
วัดสังเวชวิศยาราม พระนคร
๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๙

ตำนาน

พระพุทธสาวก ๖ องค์

ของ

พระธรรมโกศาจารย์

นางทองดี สิริประเสริฐ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานประชุมเพลิงศพ

นายจำรัส สิริประเสริฐ

ณ เมรุวัดสังเวชวิศยาราม พระนคร

๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๙

เรื่องในเล่ม

△

คำนำ

คุณทองดี สิริประเสริฐ ได้ไปปรารภกับข้าพเจ้าว่า ในงานประชุมเพลิงศพ **นายจำรัส สิริประเสริฐ สามี** ใคร่จะได้หนังสือแจกเป็นอนุสรณ์ในงาน ตามประเพณีที่นิยมทำกัน และอยากจะได้หนังสือ " **ตำนานพระพุทธสาวก** " ของข้าพเจ้าที่นำออกแสดง ณ สถานีวิทยุ กรมประชาสัมพันธ์พิมพ์ โดยความเห็นชอบและแนะนำ ของคุณ **สุทัสสี วงเดือน** สำนักสีลจารินี วัดชนะสงคราม พระนคร

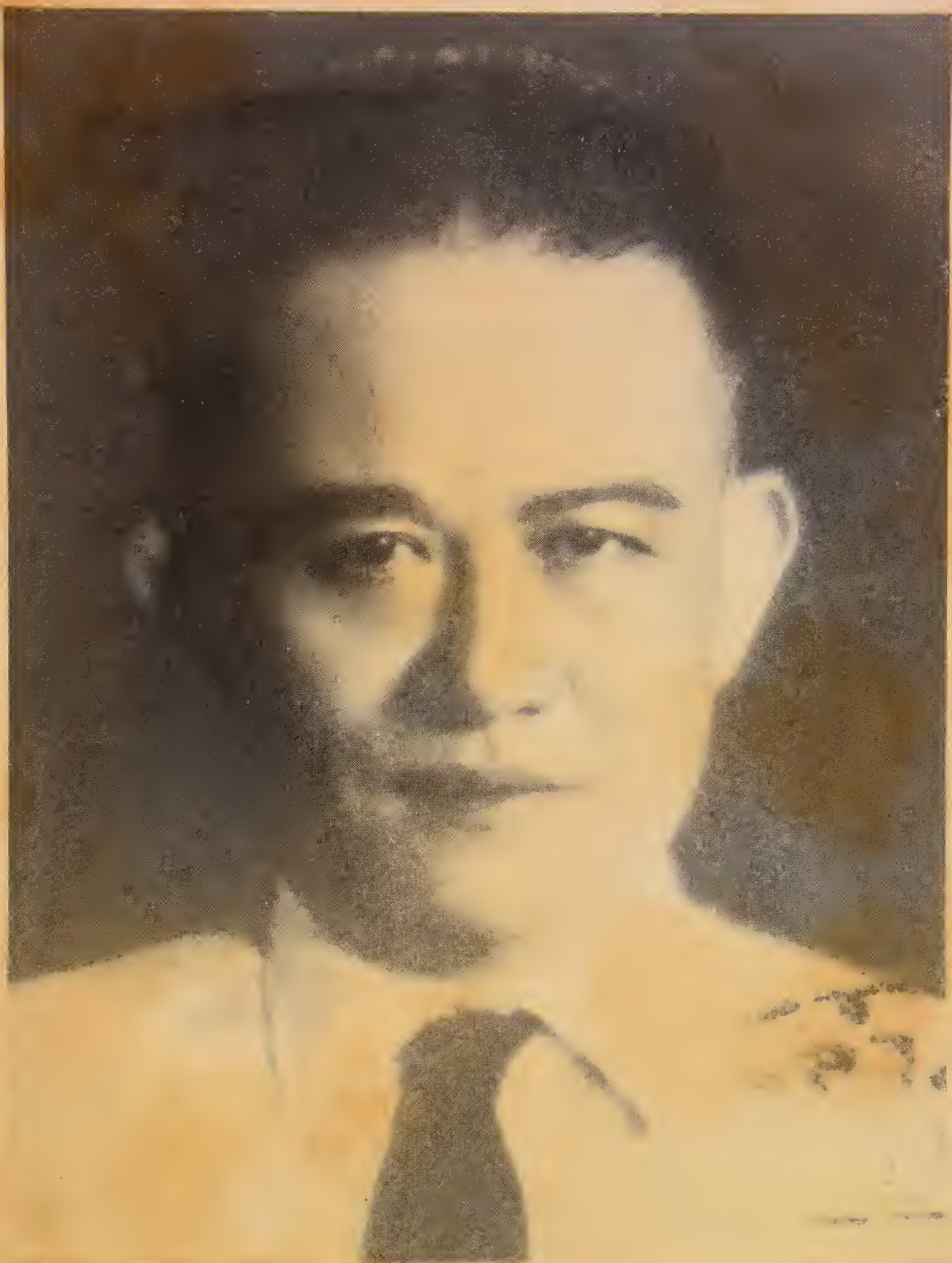
ข้าพเจ้าเห็นร่วมในความปรารถนาดี ของคุณทองดี ที่มุ่งกุศลอันเป็นส่วนธรรมทาน อุทิศแด่ นายจำรัส สิริประเสริฐ สามี ด้วยเห็นว่าเป็นการช่วยเผยแพร่เกียรติพระพุทธศาสนา เชิดชูดวงประทีปธรรม ให้แสงส่องสว่างแก่บุคคลผู้ต้องการความสว่างทั่วไป เป็นกุศลที่ไม่จำกัดกาลบุคคล และขอบเขต แถมยังเป็นครูประจำบ้านอีกด้วย ดังนั้นข้าพเจ้าจึงมอบต้นฉบับตำนานพระพุทธสาวก ๖ องค์ให้คุณทองดีตามความประสงค์

ตำนานพระพุทธสาวก ๖ องค์นี้ เฉพาะพระอนุรุทธเถระ พระสีวลีเถระ และพระปชาบดีโคตมีเถรี รวม ๓ องค์ เคยพิมพ์แล้ว ส่วนพระวังคีสเถระ พระอุบลวรรณาเถรี และพระปฏาจาราเถรี ๓ องค์นี้ยังไม่เคยพิมพ์ แม้ที่พิมพ์แล้วก็มีจำนวนน้อย ทั้งพิมพ์แจกในชนบท มิใช่พระนคร จึงยังไม่แพร่หลาย มีคนพบปะไม่มาก จึงมั่นใจว่า ทุกคนที่ได้รับคงจะยินดีทั่วกัน

ขอกุศลส่วนธรรมทาน ในการพิมพ์ตำนานพระพุทธสาวกที่ **คุณทองดี สิริประเสริฐ** และ **คุณสุทัสสี วงเดือน** ตั้งใจบำเพ็ญเป็นญาติพลีและเปตพลีด้วยความกตัญญูกตเวทีครั้งนี้ พร้อมด้วยกุศลบุญญนฤธิทักษิณานุประทานในงานนี้ทั้งมวล จงสำเร็จแก่ **นายจำรัส สิริประเสริฐ** ในอุบัติภพ สมดั่งเจตนาปรารภของกุศลจิตที่อุทิศไว้ จงทุกประการ

พระธรรมโกศาจารย์

วัดราษฎร์บำรุง ชลบุรี
๗ ตุลาคม ๒๕๐๘

นายจำรัส สิริประเสริฐ

ชาตะ เดือนพฤษภาคม ปีจอ พ.ศ. ๒๔๕๓

มตะ วันเสาร์ที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๙

[สิริรวมอายุ ๕๖ ปี กับ ๒ เดือนเศษ]

ชีวประวัติ

นายจำรัส สิริประเสริฐ

นายจำรัส สิริประเสริฐ (บุญเชียง แซ่อ๋อง) ผู้จัดการห้างหุ้นส่วนจำกัด รัตนไตรโอสถ สี่แยกคอกวัว ถนนตะนาว พระนคร เป็นบุตรคนที่ ๔ ของนายจี๊ และนางหลิน แซ่อ๋อง เกิดเมื่อ เดือนพฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๕๓ ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ปีจอ ที่ตลาดหัวรอ ตำบลหอรัตนชัย อำเภอเมือง จังหวัดอยุธยา

เมื่อเล็กจนโต อยู่ในความเลี้ยงดูของบิดา ส่วนมารดานั้นได้ถึงแก่กรรมตั้งแต่นายจำรัสยังเด็กอยู่ เมื่ออายุได้ ๘ ปี ได้ศึกษาภาษาไทยที่สำนักครูกรี ที่จังหวัดอยุธยา และบิดาได้ให้เรียนภาษาจีนควบคู่กันไปด้วย ต่อมาบิดาได้ส่งมาอยู่โรงเรียนกินนอนที่กรุงเทพ ฯ ชื่อโรงเรียนซินมิ้น แถวแม้นศรี นายจำรัส สิริประเสริฐ มีความรอบรู้ในด้านภาษาไทยดีพอสมควร แต่ส่วนภาษาจีนนั้นมีความรู้ดีเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นความประสงค์ของบิดา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้ทำการสมรสกับคุณทองดี ปรากฏว่าไม่มีบุตรด้วยกันกับคุณทองดีเลย เมื่อมีชีวิตอยู่ร่วมกันมา ได้ดำเนินกิจการค้าขายยา มีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ เนื่องจากทั้งสองเป็นผู้มีจิตเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง เจริญการบุญอยู่เป็นนิจ ในยามเช้าจะจัดอาหารสำหรับใส่บาตรพระภิกษุและสามเณรวันละ ๓๐ รูปเป็นประจำทุกเช้ามิได้ขาด ได้บำเพ็ญมาเป็นเวลาแรมปี

นายจำรัส สิริประเสริฐ เป็นผู้มีอัธยาศัยเรียบร้อย มีวาจาสุภาพอ่อนโยนรักความเป็นระเบียบ และจะวางระเบียบที่ดีงามไว้ในบ้านอย่างเคร่งครัด ถ้าใครฝ่าฝืนก็ลงโทษตามควร แต่ถ้าใครปฏิบัติกิจและหน้าที่ไม่บกพร่อง ก็ให้รางวัลสนับสนุน เพื่อให้บุคคลนั้นเจริญความดียิ่งขึ้น

นายจำรัส เป็นหัวหน้าผู้ปกครองบ้านที่ดีอีกอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อตนได้บริโภคอาหารหรือผลไม้ที่มีรสดีประณีตแล้ว ก็อดนึกถึงทุกคนในบ้านไม่ได้ จะต้องสั่งแม่บ้านให้ซื้อมาเลี้ยงดูกันจนทั่ว ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นแม่ครัวหรือคนซักรีดผ้าหรือคนงานในบ้านก็ตาม จะให้ความเมตตาเท่ากัน ดังจะเห็นได้เมื่อก่อนที่นายจำรัสจะถึงแก่กรรมไม่นานวันนี้เอง ได้สั่งให้แม่บ้านซื้อทุเรียนมาแจกคนในบ้านให้ได้กินคนละหนึ่งผลเท่ากันหมด ข้อนี้ย่อมแสดงถึงลักษณะหัวหน้าผู้ปกครองที่หาได้ยากอย่างยิ่งคนหนึ่ง

ต้น พ. ศ. ๒๕๐๘ นายจำรัส ได้ป่วยด้วยโรคมะเร็ง เป็นการเหลือวิสัยแพทย์ที่จะรักษา ขณะที่กลับจากโรงพยาบาลมาพักฟื้นอยู่บ้านได้เชิญแพทย์ที่มีชื่อเสียงเป็นแพทย์ไทยบ้าง แพทย์จีนบ้าง หมดสิ้นเงินไปอีกหลายหมื่นบาท ก็มิอาจที่จะแลกชีวิต อันจวนถึงจุดจบนั้นให้กลับคืนหายเป็นปกติได้ ในที่สุดได้ถึงแก่กรรมลงด้วยโรคมะเร็งเมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๕๐๙ เวลาประมาณ ๒๒.๑๐ น. รวมอายุได้ ๕๖ ปี กับ ๒ เดือนเศษ. △

กุศลประวัติ

นายจำรัส สิริประเสริฐ

นายจำรัส สิริประเสริฐ เกิดวันพฤหัสบดี เดือนพฤษภาคม ปีจอ พ.ศ. ๒๔๕๓ อัธยาศัยโดยปกติที่แท้จริงนั้น เป็นผู้มากด้วยเมตตา หวั่นไหวอยู่ในบุคคลและสัตว์ที่กำลังได้รับความทุกข์เป็นนิจ ซึ่งเป็นองค์แห่งกรุณาจิตโดยแท้ เป็นผู้มั่นคงอยู่ในกตัญญูกตเวทีและสัจจะ อันคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อคือ เมตตา กรุณา กตัญญูฯ และสัจจะมีประจำอยู่ในจิตของนายห้าง อย่างบริบูรณ์ และโดยเฉพาะข้อเมตตาและกรุณา มักมีประจำอยู่ในจิตอย่างกว้างขวาง ทั้งไม่เลือกกาลเวลาเกิด ดังจะเห็นได้ในครั้งหนึ่ง:—

วันหนึ่งใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ที่หลังโรงครัวของบ้านนายห้าง ตามปกติมักมีสุนัขที่อื่นมาหาอาหารกินเสมอ ในวันนั้นมีสุนัขที่ไม่มีเจ้าของเลี้ยงบังเอิญมาเจ็บท้องจะออกลูกที่นั่น แต่เจ้ากรรมแท้ ๆ ลูกสุนัขตัวนั้นได้ตายเสียตั้งแต่ยังอยู่ในท้อง แถมออกมาไม่พ้นท้อง ออกมาได้ครึ่งตัวแล้วตายคาอยู่เช่นนั้นเอง แม่สุนัขเจ็บร้องครางอยู่ พอดีนายห้างลงมาจากเรือนชั้นบนพบเข้าสงสาร รีบสั่งให้คนในบ้านรีบพาไปส่งโรงพยาบาลสัตวแพทย์ทันที หมอได้ทำการผ่าตัดและรักษาจนหายเป็นปกติดี นายห้างถามว่าเป็นเงินเท่าไร หมอบอกว่า ๔๐๐ บาท ท่านรีบควักเงินจ่ายให้ทันที เวลาสุนัขรับการรักษาอยู่ที่โรงพยาบาล นายห้างยังสั่งให้คนในบ้านไปเยี่ยมเสมอ ดูเถิดสุนัขตัวนั้นเป็นเพียงสุนัขข้างถนนแท้ ๆ แต่นายห้างก็ยังมีเมตตาจิต

ช่วยเหลือ ฉะนั้นเมตตาและกรุณาของท่านจึงเป็นเมตตาจิตกรุณาจิต ที่บริสุทธิ์และสูงด้วยค่าจริง ๆ

อีกครั้ง มีชาวจีนคนหนึ่งไม่ทราบว่ามาอย่างไรไปอย่างไร บอกว่าไม่มีงานทำ นายห้างสงสาร ให้เงินไป ๕๐๐ บาท บอกว่าให้ไปหางานทำ และมีอีกคนหนึ่งเป็นคนไทยเข้าทำมาหากินเลี้ยงแม่ แต่มิใช่ลูกใช่หลาน นายห้างเห็นว่าเขาเป็นคนดีมีความกตัญญูก็ช่วยเหลือด้วยเมตตาจิต โดยให้อาหารกินให้ถิ่นที่พัก ให้เงินไปอีก ๒๐๐ บาท เพื่อไปเรียนวิชาชีพพร้อมกับให้คนในบ้านไปซื้อเครื่องอุปกรณ์ให้ครบเสร็จ และยังจ่ายเงินให้อีกเดือนละ ๑๐๐ บาทเป็นค่าขนม ท่านมีความเอ็นดูเยี่ยงลูกหลาน จนบัดนี้บุคคลนั้นได้วิชาชีพมีงานทำเลี้ยงตัวได้แล้ว

นายห้างเป็นผู้มีน้ำจิตกว้างขวาง สมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ญาติคนไหนที่ยากจนมาหาก็ให้เงินไปทำทุนคราวละ ๕,๐๐๐ บาทบ้าง ๖,๐๐๐ บาทบ้าง เข้าในหลักธรรมะที่ว่าการสงเคราะห์ญาติเป็นมงคล ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในมงคลสูตร นายห้างเป็นผู้มีอัธยาศัยมั่นคงรักสัจจะ เมื่อได้ลั่นวาจาไว้แล้วจะต้องปฏิบัติตามวาจานั้นเสมอ แม้จะเสียเงินเป็นจำนวนหมื่นหรือพันก็ยอม เพื่อรักษาไว้ซึ่งสัจจะนั้น นายห้างเป็นผู้มากด้วยคารวะในท่านผู้มีศีล หนักในความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นเลิศ

อนึ่ง ในด้านการบำเพ็ญกุศลบำรุงส่วนถาวรวัตถุในพระศาสนา ก็ได้บำเพ็ญไว้มิใช่น้อย ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายที่ท่านผู้วายชนม์มิได้บันทึกไว้ จะขอนำกุศลกรรมของท่านที่ได้บำเพ็ญไว้มากล่าว ตามแต่ผู้ที่มีชีวิตอยู่จะพึงจำได้เท่านั้น

๑. ได้ถวายเงินสมทบทุนสร้างกุฏิสงฆ์รวมทั้งหาล้ด้วย ที่วัดราชนัดดาราม จังหวัดพระนคร เป็นจำนวนเงิน ๑๓,๐๐๐ บาท

๒. ได้ถวายเงินสมทบทุนสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม ที่วัดเสาไห้ จังหวัดสระบุรี เป็นจำนวนเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท

๓. ได้นำกฐินไปทอดที่วัดแค จังหวัดอยุธยา สิ้นเงินไปประมาณ ๑๐,๐๐๐ กว่าบาท

๔. ช่วยสมทบทุนสร้างโรงเรียนประชาบาล ที่วัดห่อหมก อำเภอบางไทร จังหวัดอยุธยา เป็นจำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท

๕. ช่วยสมทบทุนสร้างโบสถ์ ที่วัดศรีวิไล อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี เป็นจำนวนเงิน ๔,๐๐๐ บาท

๖. ช่วยสมทบทุนสร้างโบสถ์ ที่วัดสูง อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี เป็นจำนวนเงิน ๓,๐๐๐ บาท

๗. ช่วยสมทบทุนสร้างหอประชุมสงฆ์ ที่วัดชนะสงคราม ฯ จังหวัดพระนคร เป็นจำนวนเงิน ๓,๐๐๐ บาท

๘. ช่วยสมทบทุนสร้างกุฏิสงฆ์ ที่วัดบวรมงคล จังหวัดธนบุรี เป็นจำนวนเงิน ๓.๐๐๐ บาท

๙. ได้ซื้อทรายถวายวัด และเก้าอี้นั่งอีก ๒๕ ตัว พร้อมกับช่วยสร้างห้องสุขาอีกด้วย ที่วัดรัชดาธิษฐาน จังหวัดธนบุรี เป็นจำนวนเงิน ๒,๙๐๐ บาท

๑๐. ร่วมสมทบทุนสร้างพระพุทธบาทที่วัดแห่งหนึ่งใน จังหวัดปราจีนบุรี เป็นจำนวนเงิน ๑,๐๐๐ บาท

๑๑. ที่วัดโพธิ์ จังหวัดชัยนาท ได้บริจาคแทงค์น้ำฝน ๒ แทงค์ ถังก๊อกน้ำแช่น้ำยาอุทัยอีก ๒ ใบ โต๊ะหมู่บูชาหนึ่งชุด เรือหงษ์ปักเทียน และที่ตั้งพัด รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๒,๗๕๐ บาท และยังได้ถวายยาเหลือง ใส่แผล ยาแดงและทิงเจอร์อีกอย่างละ ๑ ปอนด์

๑๒. ช่วยซ่อมโบสถ์ที่วัดสังเวช ฯ จังหวัดพระนคร ประมาณเงิน ๕๐๐ บาท

๑๓. ถวายเงินร่วมสร้างการกุศล ในงานฝังลูกนิมิต ที่วัดชลประทาน ประมาณเงิน ๕๐๐ บาท

๑๔. ได้บริจาคแทงค์น้ำฝนไว้ที่วัดเขาหินลับเทวนาราม ตำบลมวกเหล็ก อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เป็นจำนวน ๒ แทงค์

๑๕. ปี ๒๕๐๗ ได้ถวายโต๊ะทองหมู่ ๗ ไว้ที่วัดในประเทศอินเดีย ๑ ชุด รวมทั้งเครื่องตั้งบูชาเสร็จ เป็นจำนวนเงิน ๓,๐๐๐ กว่าบาท

๑๖. ได้บริจาคทรัพย์สมบททุนร่วมสร้างสำนักสีลจารินี ประมาณเงิน ๓,๑๐๐ กว่าบาท เมื่อศาลาได้สร้างเสร็จแล้วได้ให้ช่างมาติดสายไฟ และนีออนอีกหลายคู่ และ พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้บริจาคผ้านุ่งผ้าห่มแก่คณะสีลจารินีหมดทั้งสำนัก เป็นจำนวนเงิน ๑,๐๐๐ บาทเศษ ยังมีส่วนกุศลอื่น ๆ อีกมากที่นายห้างได้บริจาค ทั้งทางส่วนรวมและส่วนตัวแก่ข้าพเจ้าอีกมิใช่น้อย

๑๗. ได้บริจาคทรัพย์สมทบทุนมูลนิธิที่โรงพยาบาลสงฆ์ เป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท ต่อมาก่อนถึงมรณกรรมประมาณ ๓ เดือนเศษได้ให้คนในบ้านนำเงินไปบริจาคอีก รวมเป็นจำนวนเงิน ๒,๐๐๐ บาท

ต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๘ นายห้างได้เริ่มป่วยด้วยโรคมะเร็งระยะแรก โดยที่ท่านไม่รู้ตัวว่าเป็นมะเร็ง มีอาการอาเจียนอยู่เป็นประจำ จนถึงเดือนตุลาคม ๐๘ อาการเพียบหนักมาก คนทางบ้านจึงอ้อนวอนขอให้ไปโรงพยาบาล ท่านยอมไปจึงได้พาส่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์นายแพทย์ตรวจแล้วบอกว่ามาช้าไปเป็นอันหมดหวัง ในที่สุดแพทย์ได้ทำการผ่าตัดบริเวณหน้าอกและท้องถึง ๓ แผลใหญ่ ๆ แต่นายห้างเป็นผู้มีกำลังจิตเข้มแข็งดีเป็นพิเศษ จนนายแพทย์ใหญ่ออกปากชม อยู่โรงพยาบาลประมาณได้ ๒๐ วัน หมออนุญาตให้กลับบ้านได้ เมื่อกลับมาพักฟื้นอยู่ที่บ้านแล้ว ท่านได้มีอาการทรงกับทรุดสองอย่าง ซึ่งเป็นการเหลือวิสัยของแพทย์ที่จะรักษามีอายุอยู่ได้หลังการผ่าตัดแล้วประมาณ ๙ เดือน จึงได้ถึงแก่มรณกรรมเมื่อวันเสาร์ที่ ๓๐ ก.ค. ๒๕๐๙ เวลาประมาณ ๒๒.๑๐ น. สิริรวมอายุได้ ๕๖ ปีกับ ๒ เดือนเศษ

เป็นที่น่าเสียดายของครอบครัวท่านอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อท่านยังมีอาการป่วยไข้น้อยอยู่ ทางบ้านขอให้ท่านไปตรวจอาการไข้และรักษาตัวที่โรงพยาบาล แต่ท่านก็ไม่ยอมไป นายห้างเป็นผู้มีความอดทนดีเป็นพิเศษนับตั้งแต่หลังการผ่าตัดจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของท่าน ปรากฏว่าท่านเป็นผู้มีสติมั่นคงตลอด ไม่มีหลงลืมเลย เมื่อได้พิจารณาชีวประวัติของท่านแล้ว ก็นับได้ว่าท่านเป็นผู้ที่ มาดี อยู่ดี และไปดี

หนังสือตำนานพระพุทธสาวกเล่มนี้ คุณทองดี สิริประเสริฐ ได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นกุศลานุสรณ์ แด่ท่านผู้วายชนม์ ท่านอุบัติแล้ว ณ ภพใดอันควรได้รับส่วนกุศลกรรมครั้งนี้ ขอจงได้อนุโมทนาเทอญ ฯ

อนึ่ง เนื่องจากนายห้าง ได้เคยเป็นผู้ที่มีอุปการคุณแก่ข้าพเจ้ามิใช่น้อย ฉะนั้นกุศลใด อันเกิดจากการประพฤติพรหมจรรย์ของข้าพเจ้า เป็นเวลา ๑๑ ปีเต็ม ข้าพเจ้าขออุทิศกุศลนั้น แด่ท่าน หากท่านมีวิถีจิตใดที่จะพึงทราบได้แล้ว ขอจงได้อนุโมทนา เทอญฯ

สุทัสสี วงเดือน

สำนักสีลจารินี วัดชนะสงคราม ฯ
พระนคร
๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๘

ตำนานพระอนุรุทธเถระ

[๑]พระอนุรุทธเถระนั้น เป็นขัตติยราชกุมารแห่งศากยวงศ์ เป็นสุขุมาลชาติที่มีบุญญาภินิหารมาก เป็นโอรสของพระเจ้าอมิโตทนะ ผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา นับตามลำดับแห่งศากยวงศ์ ท่านจึงมีศักดิ์เป็นพระพุทธอนุชาพระองค์หนึ่ง ด้วยเป็นพระโอรสของพระเจ้าอาว์ของพระบรมศาสดา

อนุรุทธกุมาร มีพระญาติร่วมครรภ์พระมารดา ๑ พระองค์ คือเจ้ามหานาม เป็นพระเชฏฐา แต่พระมารดาไม่ปรากฏพระนาม ปรากฏแต่ว่าทรงทะนุถนอมอนุรุทธกุมารด้วยความรักใคร่มาก เห็นจะเป็นพระโอรสพระองค์เล็ก ได้รับความบำรุงเลี้ยงดูเป็นพิเศษ ไม่ต้องทำงานอย่างคนอื่น ๆ ไม่ต้องกังวลในเรื่องอาหาร อย่างชนิดที่เรียกว่า "ข้าวน้ำถึงปากทุกเวลา" สุดแต่ว่าพระอนุรุทธกุมารประสงค์สิ่งใด ก็ได้สิ่งนั้นตามประสงค์ ไม่เคยพลาดว่า สิ่งนั้นไม่มี สิ่งนี้ไม่มีเลย จนคำว่า "ไม่มี" อนุรุทธกุมารไม่เคยได้ยิน ไม่รู้จักเอาทีเดียว

มีเรื่องรับรองความข้อนี้อยู่เรื่องหนึ่ง ท่านเล่าว่าครั้งหนึ่งอนุรุทธกุมารเสด็จลงสนามกีฬา กับเจ้าชายด้วยกันหลายพระองค์ อนุรุทธกุมารแพ้กีฬาถูกปรับให้เลี้ยงขนม ต้องส่งคนใช้มาขอประทานขนมพระมารดา

---

๑. จาก ธมฺมปทฏฺฐกถา ภาค ๑, ปฐมสมโพธิกถา. เถรคาถา, มหาปรินิพพานสูตร, สาวกปรินิพพาน, และพุทธานุพุทธประวัติ

ถึง ๒—๓ ครั้ง ในครั้งสุดท้าย ขนมที่วังหมด พระมารดาบอกแก่คนใช้ไปว่า ขนมไม่มี คนใช้นำความมาทูลตามคำของพระมารดาว่า ขนมไม่มี อนุรุทธกุมารทรงฟังไม่เข้าพระทัย ด้วยไม่เคยได้ยิน ไม่ทรงทราบความหมาย จึงเข้าพระทัยเอาว่า ขนมไม่มีคงเป็นชื่อขนมชนิดหนึ่ง ต่างจากขนมที่เคยเสวยมาแล้ว ดังนั้นจึงสั่งคนใช้ให้กลับไปทูลพระมารดาว่า ขนมไม่มีก็เอา แปลว่าให้ส่งขนมไม่มีไปให้

ครั้นพระมารดาทรงทราบจากคนใช้ จึงทรงดำริว่า ควรจะสอนให้อนุรุทธกุมารรู้จักคำว่าไม่มีเสียบ้าง จึงนำเอาภาชนะเปล่ามาแล้วเอาฝาปิด มอบให้คนใช้นำไปให้อนุรุทธกุมารที่สนามกีฬา ฝ่ายเทวดาผู้รักษาพระนครทราบเรื่อง ขณะที่คนใช้นำเอาภาชนะเปล่าผ่านประตูพระนครออกไป จึงนิรมิตขนมทิพย์โอชารสใส่ลงในภาชนะนั้น ครั้นคนใช้นำเอาภาชนะนั้นส่งให้อนุรุทธกุมาร ๆ ก็ทรงนำไปยังเจ้าชายเพื่อนเล่นกีฬาด้วยกัน เมื่อเปิดฝาภาชนะขึ้น กลิ่นหอมขนมทิพย์โอชารสที่เทวดานิรมิตให้ก็ตลบเป็นที่เจริญใจกันทั่วหน้า และเมื่อได้พากันเสวยแล้ว รสของขนมนั้นก็เอมโอชอร่อยเหนือขนมทั้งหลายที่เคยเสวยมาแล้วแต่ก่อน ๆ ทั้งสิ้น ต่างพากันรับสั่งชมทั่วกัน

ครั้นอนุรุทธกุมารกลับคืนนิเวศน์ ก็เข้าไปเฝ้าพระมารดาทรงกันแสงตัดพ้อพระมารดาว่าไม่รักต่าง ๆ นานา ซ่อนงำขนมไม่มี ซึ่งมีรสอร่อยไว้ไม่ให้เสวยตั้งแต่น้อยคุ้มใหญ่ พระมารดาตกตะลึงรับสั่งถามคนใช้ ได้ความจริงตามอนุรุทธกุมารบอก ก็ทรงนึกแน่ในพระทัยว่าลูกของเรามีบุญญาธิการมาก ชะรอยเทพเจ้าจะทรงนิมิตให้เป็นแน่แท้ ดังนั้น

ต่อมาเมื่ออนุรุทธกุมารอยากเสวยขนมไม่มี พระมารดาก็ทรงเอาภาชนะเปล่าปิดฝาตั้งไว้ และแล้วเทพยดาก็นิมิตขนมไม่มีใส่ให้ทุกครั้งไป

สารัตถะของเรื่องนี้ส่องชัดว่า อนุรุทธกุมารเป็นผู้มีบุญแท้ มีความสมบูรณ์ไม่บกพร่องในสิ่งที่ต้องประสงค์ทุกอย่าง แม้ถึงพระมารดาไม่สามารถจะจัดถวายได้ ก็มีผู้อื่นจัดถวายให้สมประสงค์ได้ อันความสำเร็จในสิ่งที่ประสงค์ทุกอย่างนี้ ท่านกล่าวว่าเป็นด้วยอานุภาพแห่งบุญในปางก่อนที่อนุทธกุมารบำเพ็ญไว้

มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งอนุรุทธกุมารเกิดเป็นทุคคตบุรุษรับจ้างเกี่ยวหญ้าเลี้ยงม้า และโคกระบือของเศรษฐีในเมืองสาวัตถี มีชื่อว่าอันนภาระ เช้าวันหนึ่งนายอันนภาระได้ข้าว ๑ ห่อ สำหรับบริโภคเป็นอาหารประจำวัน เดินทางไปเกี่ยวหญ้า ขณะที่กำลังเกี่ยวหญ้าอยู่นั้นเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า อุปริฏฐะ เดินเที่ยวบิณฑบาตอยู่ เกิดความเลื่อมใสคิดว่าเรายากไร้ แม้จะหาอาหารเพียงเลี้ยงชีวิตวันหนึ่ง ๆ ก็ลำบากเพราะโทษที่ไม่ได้บำเพ็ญทานในกาลก่อน มาชาตินี้จึงลำเค็ญ บัดนี้อาหารของเรามีอยู่ พระผู้เป็นเจ้าก็ปรากฏอยู่เฉพาะหน้า สมควรจะบริจาคได้แล้ว แม้จำจะต้องอดอาหารในวันนี้ก็ยินดี จึงนำห่ออาหารของตนออกมาใส่บาตรพระอุปริฏฐะปัจเจกพุทธเจ้าด้วยศรัทธา พร้อมกับตั้งใจอธิษฐานว่า ชาตินี้ลำบากมาก ความไม่มีได้เข้ามาขัดขวางความต้องการตลอดเวลา ดังนั้นต่อไปในเบื้องหน้า ขอให้มีความสมบูรณ์พูนสุข คำว่า **ไม่มี** ขออย่าได้เห็นได้ยินเลย

อาหาร ๑ ห่อ จัดเป็นของมีค่าสูงยิ่ง สำหรับนายอันนภาระใน เวลานั้น ด้วยเกี่ยวแก่ชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยอาหาร ๑ ห่อ เฉพาะวันหนึ่ง ๆ แท้ ดังนั้นการเสียสละของนายอันนภาระจึงมีค่าสูง ต้องมีกำลังใจเข้มแข็ง ด้วยกำลังความเลื่อมใสและศรัทธา ไม่คำนึงถึงความหิวอันเป็นภัยร้ายของ ชีวิต การเสียสละโดยลักษณะนี้ย่อมเป็นคุณเป็นปัจจัยให้บำเพ็ญมหากุศล อื่น ๆ ได้ไม่ยาก ผู้มีกำลังใจเด็ดเดี่ยวเหมือนแรดนอเดียวรุดหน้าไป ไม่ ถอยหลังเช่นนี้ ย่อมได้รับเกียรติ ได้รับความสรรเสริญในทุกสถาน

ดังนั้น นายอันนภาระ จึงเป็นบุคคลที่ปราชญ์ยกย่องว่า "กตปุญฺโญ" ผู้มีบุญอันได้กระทำแล้ว มีความสุขใจในโลกนี้ว่าเราได้ทำบุญแล้ว เมื่อ จากโลกนี้ไปย่อมบันเทิงในโลกสวรรค์เป็นเวลานาน ครั้นมาในพุทธกาลนี้ อานุภาพของบุญนั้น ได้นำให้มาบังเกิดเป็นราชกุมารในศากยะตระกูล แห่งกบิลพัสดุ์นคร และปรากฏว่าเป็นพระกุมารที่มีบุญมากองค์หนึ่ง

เมื่อพระศาสดาตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เสด็จไปโปรด พระพุทธบิดาครั้งแรก มีเจ้านายเสด็จออกผนวชตามพระศาสดาหลาย พระองค์ ครั้นพระศาสดาเสด็จกลับแล้ว เจ้ามหานามจึงไปพบอนุรุทธกุมาร เผยความในใจให้ฟังว่าอนุรุทธะ น้องก็ทราบดีแล้วว่า เวลานี้มีเจ้านาย ออกผนวชตามพระศาสดาหลายพระองค์ แต่ตระกูลของเรายังไม่มีใคร ออกบวชกันเลย เสมือนหนึ่งตระกูลเรามิได้เป็นญาติกับพระศาสดา ไม่ สมควรแท้ พี่คิดว่าน้องกับพี่นี่แหละ จะต้องออกบวชกันคนหนึ่ง คือ ถ้าพี่บวช น้องก็อยู่ หรือถ้าน้องบวช พี่ก็อยู่ พี่ให้น้องเลือกเอา

อนุรุทธกุมารทูลทันทีว่า เจ้าพี่บวชเถอะ หม่อมฉันอยู่เอง

ได้ อนุรุทธะ พี่ไม่ขัดข้อง เจ้ามหานามรับสั่งช้า ๆ เมื่อน้องสมัครอยู่ พี่ก็จะบวชตามกระแสรับสั่งของเสด็จพ่อ ที่ทูลพระเจ้าลุงไว้ว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จออกบวช และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จะให้ลูกออกบวชตาม พี่ยินดีนะ อนุรุทธะ ที่จะได้สนองพระคุณของเสด็จพ่อ เทิดเกียรติของเสด็จพ่อว่า ลูกของเสด็จพ่อเป็นลูกกตัญญูเป็นลูกรักพ่อ รักตระกูล อยู่ในโอวาท รักษาศักดิ์ศรีกระแสรับสั่งของเสด็จพ่อไว้ เสด็จพ่อต้องพระประสงค์อะไร ลูกก็ยินดีรับสนองจนสุดความสามารถ

อนุรุทธะ ว่าแต่น้องน่ะ เมื่อสมัครจะอยู่ครองเรือน ป้องกันเกียรติของตระกูล น้องจะต้องศึกษาการงานในหน้าที่ให้รอบรู้ ให้สามารถในธุรกิจทั้งหลายในภายนอกให้ดีก่อน พี่เห็นน้องไม่สู้จะใส่ใจ แต่ในเวลาพี่อยู่ด้วยก็ไม่สู้กระไร พี่รับเอาเป็นภาระเสียแต่ผู้เดียว ต่อนี้ไปคือนับแต่พี่ออกบวชแล้ว น้องจะทำอย่างแต่ก่อนไม่ได้ น้องจะต้องรับทำธุระทั้งของเสด็จพ่อและของพี่ไว้ทั้งหมด ด้วยเป็นธุระอันจำต้องทำ ไม่มีทางเลี่ยง แล้วเจ้ามหานาม ก็เริ่มบรรยายการงานทั้งภายในภายนอก ทั้งเป็นของส่วนตัวและของตระกูล ตลอดถึงงานของบ้านเมือง ซึ่งเท่ากับสอนอนุรุทธ-กุมารให้มีความรู้ในวิชารัฐศาสตร์ทางปกครอง เพื่อเป็นนักปกครองที่ดีต่อไป

อนุรุทธกุมาร ฟังเจ้ามหานามพรรณนาการงานยืดยาวไม่รู้จักสิ้นสุดเช่นนั้นก็ระอา จึงทูลว่า งานที่เจ้าพี่รับสั่งมานั้น ไม่มีเวลาสิ้นสุดกันเลยหรือนี่ ?

ไม่มีหรอก อนุรุทธะ ไม่มีสิ้นสุดจริง ๆ เจ้ามหานามตรัสหนักแน่น อนุรุทธะ ที่สุดที่ไหน ที่สุดไม่มี คนทำนาก็ทำนาจนตาย พ่อค้าก็ค้าขายจนตาย คนทำราชการก็ทำจนตาย ทำงานไม่ทันหมดทั้งนั้น ตายแล้วงานก็ยังค้างเหลืออยู่ คนอยู่ภายหลังก็รับทำต่อไป ๆ เหมือนห่วงสายโซ่ที่คล้องเกี่ยวกันเป็นลำดับมานั่นแหละ

เนื่องจากอนุรุทธกุมารไม่สนใจศึกษา ทั้งไม่ได้ผ่านการงานมาเลยไม่เคยงานมาแต่ต้น ฟังแล้วก็หมดกำลังใจส่ายพระเศียรรับสั่งว่า ถ้าเช่นนั้นหม่อมฉันก็ไม่ขออยู่ เกรงว่าจะอยู่รับทำไปไม่ตลอด ให้เจ้าพี่อยู่เถอะหม่อมฉันบวชเอง ตามใจน้องซีอนุรุทธะ พี่บอกแล้วแต่แรกว่าให้น้องเลือกเอา เจ้ามหานามรับสั่ง เมื่อน้องตกลงใจบวชน้องก็ต้องไปทูลลาเสด็จแม่ให้ได้รับอนุญาตก่อน ทั้งนี้ก็มิใช่เป็นการคารวะเสด็จแม่เท่านั้นแต่หากเป็นพระบัญญัติทางพระศาสนาที่บังคับไว้ว่า พระสงฆ์จะยอมรับกุลบุตรออกบวช เฉพาะคนที่บิดามารดาอนุญาตให้บวชเท่านั้น แม้ข้อนี้น้องก็ควรทราบไว้เสียด้วย

อนุรุทธกุมารบังคมขอบพระคุณ เจ้ามหานามพี่ชายแล้ว ก็ขอประทานโอกาสไปเฝ้าพระมารดา ทูลขออนุญาตบวชทันที ชั้นแรกพระมารดาไม่ทรงยินยอม ด้วยความรักไม่อยากให้จากไป แต่ครั้นอนุรุทธกุมารทูลชี้แจงถึงความจำเป็นที่จะต้องออกบวช ทั้งทูลวอนแล้ววอนเล่าจนพระนางมีพระทัยอ่อนด้วยความเอ็นดู แต่ก็ทรงเลี่ยงออกอุบายขัดว่าอนุรุทธะ ถ้าพระเจ้าภัททิยะ สหายที่รักของลูกเสด็จออกบวช ลูกจะออกบวชกับเธอ แม่ก็ไม่ขัด ยินดีให้ลูกบวช ทั้งนี้โดยพระนางมั่นพระทัยว่า

พระเจ้าภัททิยะ ผู้เป็นโอรสของพระนางกาฬิโคธา ซึ่งในขณะนั้นกำลังอยู่ในราชสมบัติ จะไม่ทรงสละราชสมบัติออกบวชเป็นแน่

อนุรุทธกุมารดีพระทัย เข้าไปเฝ้าพระเจ้าภัททิยะทูลด้วยถ้อยคำสำนวน สำหรับเพื่อนรักกันมาแต่ก่อนว่า ภัททิยะเพื่อนรัก บัดนี้การบวชของเราเกิดมาเนื่องด้วยการบวชของเพื่อนเสียแล้ว

"ถ้าเช่นนั้นก็อย่าให้เนื่องเลยเพื่อน" เจ้าภัททิยะรับสั่งด้วยไม่ศรัทธา "ขอให้เพื่อนบวชตามสบายเถิด"

ไปด้วยกันเถิดเพื่อน อนุรุทธกุมารทูลวอน "เราสองคนจะบวชร่วมกัน ไหน ๆ ก็เคยร่วมสุขร่วมทุกข์กันมาแต่น้อยคุมใหญ่ ไม่ว่าจะเรียนไม่ว่าจะเล่น ก็ร่วมกันตลอดมา ดังนั้นในคราวบวชก็ขอให้บวชร่วมกันเถิดภัททิยะ"

เราไม่อาจบวชได้นา? เพื่อน พระเจ้าภัททิยะรับสั่งเลี่ยง ถ้าสิ่งอื่นที่เราอาจทำให้เพื่อนได้ เรายินดี อนุรุทธะ เพื่อนบวชตามลำพังเถิด

มันไม่ใช่เรื่องเราบวชตามลำพังอย่างเพื่อนว่า! อนุรุทธกุมารเผยความจริง เรื่องบวชของเรามันเนื่องด้วยเพื่อนจริง ๆ คือเสด็จแม่รับสั่งว่าจะยอมให้เราบวชต่อเมื่อพระเจ้าภัททิยะบวชด้วย ที่เพื่อนพูดว่า ขอให้เราบวชตามสบายเถิดนั้นชอบแล้ว แต่ว่าเราจะบวชตามสบายได้ ก็ต่อเมื่อเพื่อนบวชด้วย ตามเสด็จแม่รับสั่ง ถ้าเพื่อนไม่บวชเราก็จะมิได้บวชน่ะซี่ เราจะบวชตามสบายได้ ดังเพื่อนว่า ก็ต่อเมื่อเพื่อนบวชเท่านั้น ดังนั้นขอให้เพื่อนออกบวชกับเราเถิด เราสองคนจะบวชด้วยกัน

พระเจ้าภัททิยะมั่นอยู่ในสัจจะ รักษาพระวาจาที่รับสั่งแล้วนักหนา เมื่อพลาดท่าลั่นพระวาจาออกไปเช่นนั้นแล้ว ก็จำต้องบวชด้วย เป็นแต่ขอผลัดว่า เพื่อนรอสัก ๗ ปีก่อนเถิดนะ เมื่อล่วง ๗ ปี ไปแล้วเราจึงค่อยบวชกัน

"นานนักนี่ เพื่อน" อนุรุทธกุมารออกอุทาน รออะไรกันตั้ง ๗ ปี แย่เลย! รอไม่ไหวแน่

พระเจ้าภัททิยะก็ขอผลัดโดยผ่อนลงมา ๆ จนถึงกึ่งเดือน อนุรุทธกุมารก็ยังไม่ยอม ว่ายังนานไปเพื่อน! อะไรรอกันเป็นปีเป็นเดือน ไหน ๆ ก็จะบวชแล้ว ไม่น่าจะรี ๆ รอ ๆ ให้เนิ่นช้าไปเปล่า ๆ

ถ้าเช่นนั้นขอผลัดสัก ๗ วันเถิดเพื่อน พระเจ้าภัททิยะรับสั่งอย่างหนักแน่น พอให้เรามีเวลามอบราชสมบัติแก่ลูก ๆ เต้า ๆ และพี่ ๆ น้อง ๆ ให้เรียบร้อยสักหน่อยก่อนเถิดนะ อนุรุทธะ! จะได้สบายใจ ไม่ต้องห่วงหน้าห่วงหลัง ทำให้พะว้าพะวัง ในเมื่อบวชแล้ว

ถ้าเพียง ๗ วัน พอจะรอเพื่อนได้ อนุรุทธกุมารรับสั่งอย่างเห็นใจ เราจะรอเพื่อนจนถึงกำหนดนี้ ๗ วัน แล้วเราจะไปบวชด้วยกัน

ครั้นอนุรุทธกุมาร ตกปากตกคำกับพระเจ้าภัททิยะแล้ว ก็ดีใจเที่ยวไปชักชวนเจ้าศากยะได้อีก ๓ องค์ คือ อานันทะ ภัคคุ กิมพิละ กับเจ้าโกลิยะอีกองค์หนึ่ง คือ เทวทัต รวมเป็น ๖ องค์ด้วยกัน เมื่อพร้อมกันแล้วก่อนจะออกเดินทาง ก็ให้ราชบุรุษ อุบาลี พนักงานภูษามาลาของศากยราชผู้มีความจงรักภักดี เป็นที่ไว้วางพระทัยติดตามไปส่งด้วย ๑ คน ดังนั้นผู้แสวงบุญคณะนี้จึงมี ๗ คนด้วยกัน พากันออกเดินทาง

จากกบิลพัสดุ์นครไปเมืองสาวัตถี เมื่อเดินทางพ้นราชอาณาเขตกบิลพัสดุ์นครแล้ว ก็หยุดพักเปลี่ยนอาภรณ์สำหรับกษัตริย์ที่ทรงอยู่ออกเสียทั้งหมดแล้วมอบให้อุบาลีคนรับใช้พร้อมกับรับสั่งว่า อุบาลี เราทั้งหมดจะออกไปบวชกัน เราให้ห่อเครื่องอลังการนี้ทั้งหมดแก่ท่าน ท่านจงเอาห่อเครื่องอลังการนี้กลับเมืองได้ เข้าใจว่า ค่าสิ่งของทั้งหมดในห่อนี้จะเป็นประโยชน์แก่การเลี้ยงชีวิตท่านจนตลอดอายุทีเดียว

อุบาลี ช่างกัลบก แม้จะไม่ประสงค์ของที่ประทาน ด้วยตนคิดจะบวชอยู่ด้วย แต่ไม่กล้าขัดพระบัญชาของเจ้าชายทั้ง ๖ นั้น จึงถวายบังคมลานำเอาห่อเครื่องอลังการนั้นกลับ พอเดินทางไปได้หน่อยหนึ่งแล้วก็แก้ห่อเครื่องอลังการนำเอาของมีค่าทั้งหมด ออกแขวนไว้ตามกิ่งไม้ริมทาง และประกาศว่าผู้ใดต้องการสิ่งใด ก็จงถือเอาไปตามใจปรารถนาเถิด แล้วก็เดินทางกลับไปเฝ้าเจ้าชายทั้ง ๖ นั้นอีก ครั้นถูกซักถาม ก็กราบทูลให้ทรงทราบถึงความปรารถนาของตน ที่ใคร่จะออกบวชด้วยและก็ได้รับความกรุณาโปรดให้ร่วมเดินทางไปบวชด้วยตามประสงค์

ต่อนั้นก็พากันออกเดินทางมุ่งตรงไปพระนครสาวัตถี เมื่อทราบว่าพระศาสดาเสด็จประทับอยู่ที่อนุปิยนิคมของมัลลกษัตริย์ ก็พากันไปเฝ้ายังที่ประทับ กราบทูลขอประทานอุปสมบท ครั้นได้รับพระมหากรุณาจากพระศาสดาที่ทรงประทานการต้อนรับ ด้วยสัมโมทนียกถามีกำลังใจแช่มชื่นอาจหาญในการบวช สมประสงค์ของการเดินทางมาเฝ้าดีแล้ว ก็กราบทูลขอให้ทรงประทานการอุปสมบทแก่ อุบาลี ช่างกัลบกก่อนว่า อุบาลีเป็นคนรับใช้ที่ซื่อสัตย์มาเก่าแก่ หากได้รับการอุปสมบทก่อน จะเป็น

โอกาสให้ข้าพระองค์ได้กราบไหว้ในฐานะที่เธอเป็นผู้บวชก่อน จะเป็นทางหนึ่งที่ช่วยบรรเทามานะที่ถือตัว เป็นกษัตริย์แห่งศากยราชในสันดานให้เบาบางลงได้

พระศาสดาก็ทรงอนุโมทนา และโปรดให้อุบาลีบวชก่อน ต่อนั้นจึงโปรดให้เจ้าชายทั้ง ๖ องค์บวชในภายหลัง

[๑]พระอนุรุทธะนั้น ครั้นอุปสมบทแล้วก็ได้ทูลขอประทานเรียนพระกัมมัฏฐานจากพระบรมศาสดา และขอประทานโอกาสทูลลาไปอยู่ที่ วิหารป่าจีนวังสมิคทายวัน แคว้นเจติยชนบท บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ ณ ที่นั้น วันหนึ่งท่านพระอนุรุทธะหลีกไปเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกทางใจอย่างนี้ว่า สมณธรรมที่ท่านปฏิบัติอยู่นี้ เป็นธรรมของบุคคลผู้มีความปรารถนาน้อย สันโดษ สงัด ไม่ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ มีความเพียร มีสติตั้งมั่น มีจิตมั่นคง และมีปัญญา

เวลานั้นพระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่ป่าเภสกลามิคทายวัน แขวงเมืองสุงสุมารคิรี แคว้นภัคคะชนบท ทรงทราบปริวิตกทางใจของท่านพระอนุรุทธะ ซึ่งกำลังตริกตามมหาปุริสวิตก ๗ ประการ ก็ทรงพระกรุณาเสด็จไปโปรดด้วยกำลังฤทธิ์ โดยเวลาเพียงหายใจเดียว ก็ปรากฏพระกายเฉพาะหน้าท่านพระอนุรุทธะ ในทันใดนั้นท่านพระอนุรุทธะมีความยินดีมาก ลุกขึ้นถวายบังคมแล้วลาดอาสนะถวายและนั่งเฝ้าสดับพระโอวาทอยู่ พระศาสดาเสด็จประทับนั่งลงบนพุทธอาสน์แล้ว ตรัสกะท่านพระอนุรุทธะว่า

---

๑. อนุรุทธสูตร บาลี

ดีแล้วอนุรุทธะ ถูกแล้ว อนุรุทธะ ที่เธอตริกมหาปุริสวิตก ๗ ประการว่า สมณธรรมที่เธอปฏิบัติอยู่นี้ เป็นธรรมของบุคคลผู้มีความปรารถนาน้อย สันโดษ สงัด ไม่ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ มีความเพียร มีสติตั้งมั่น มีจิตมั่นคง และมีปัญญา

ดูก่อนอนุรุทธะ เธอควรจะตริกมหาปุริสวิตกข้อที่ ๘ ต่อไปอีกว่า สมณธรรมที่ปฏิบัติอยู่นี้ เป็นธรรมของบุคคลผู้ชอบใจยินดีในธรรม ที่ไม่ทำให้เนิ่นช้า อนุรุทธะ เวลาใดเธอตริกมหาปุริสวิตก ๘ ประการนี้ เวลานั้นเธอหวังได้ทีเดียวว่า จะสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อนุรุทธะ เวลาใดเธอตริกมหาปุริสวิตก ๘ ประการนี้ เวลานั้นเธอจะได้ฌาน ๔ นี้ ซึ่งเป็นเครื่องเป็นสุขในปัจจุบัน ตามปรารถนาโดยไม่ยาก ไม่ลำบากเลย และในกาลนั้นผ้าบังสุกุลจีวร ก็จะปรากฏแก่เธอผู้สันโดษอยู่ด้วยความยินดี ไม่หวาดเสียว เป็นสุข ก้าวลงสู่พระนิพพาน ฯลฯ อนุรุทธะ พรรษานี้ เธอควรจะอยู่จำพรรษาที่วิหารป่าจีนวังสมิคทายวัน แคว้นเจติยชนบทนี้ต่อไปอีกเถิด ท่านอนุรุทธะทูลรับพระพุทธบัญชาด้วยความยินดี

ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงประทานโอวาทแล้ว ก็เสด็จกลับมาประทับยังป่าเภสกลามิคทายวัน โดยฉับพลัน ตรัสประทานโอวาทมหาปุริสวิตก ๘ ประการนี้ แก่ภิกษุทั้งหลายอีกวาระหนึ่ง

ท่านพระอนุรุทธะ ได้อยู่จำพรรษาที่วิหารป่าจีนวังสมิคทายวัน แคว้นเจติยชนบท ดังพระพุทธบัญชาและในพรรษานั้นเอง ท่านหลีกออกจากหมู่ไปอยู่จำพรรษาตามลำพังแต่ผู้เดียว ไม่ประมาทมีความเพียร มี

ใจเด็ดเดี่ยว ไม่ช้านานก็บรรลุพระอรหัต ที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันประเสริฐ ที่บรรพชิตทั้งหลายต้องการอยู่ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี ท่านได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย ในเวลานั้น ท่านได้กล่าวคาถานี้ว่า:—

พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมในโลก ทรงทราบความดำริของเรา ได้ทรงพระกรุณาเสด็จมาหาเราด้วยฤทธิ์ทางพระกาย อันสำเร็จแต่พระหฤทัย ทรงประทานธรรมที่ยิ่งกว่าความดำริของเราที่ดำริไว้ พระพุทธเจ้า ผู้ยินดีในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า เราได้รู้ทั่วถึงธรรมของพระองค์แล้ว ยินดีอยู่ในพระศาสนา เราได้บรรลุวิชา ๓ แล้วโดยลำดับ คำสอนของพระพุทธเจ้าเราทำบริบูรณ์แล้ว

ท่านพระอนุรุทธะ เห็นจะไม่ได้บรรลุอรหัตผลติดต่อกับอนาคามิผลในคราวเดียวกัน คือบรรลุโสดาปัตติผล สกทาคามิผล และอนาคามิผลแล้วหยุดอยู่เพียงนี้ก่อน มิได้บรรลุอรหัตผลติดต่อกันไป แต่ท่านได้ทิพยจักษุอันเป็นคุณพิเศษชั้นสูงของพระอริยเจ้า ตั้งแต่คราวเป็นพระอนาคามีมาก่อนแล้ว และเพราะทิพจักษุซึ่งเป็นคุณพิเศษนี้แหละ ทำให้ท่านพอใจติดอยู่ ไม่สามารถบรรลุพระอรหัตต่อไป เป็นเหตุให้ได้พระอรหัตช้ากว่าที่ควร ถึงกับทำให้ท่านรำคาญใจ ไม่เป็นสุข สมด้วยอนุรุทธสูตรว่า

[๑]วันหนึ่งท่านได้เข้าไปพบพระสารีบุตรเถระถึงที่อยู่ และได้เรียนถามพระสารีบุตรว่าขอโอกาสเถิด ท่านสารีบุตรผู้เจริญ ผมตรวจดูตลอดโลก

---

๑. อนุรุทธ บาลี ๒๐/๓๖๓

ตั้งพ้นด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ผมปรารภความเพียรบำเพ็ญสมณธรรมโดยไม่ย่อหย่อน มีสติมั่นคงไม่หลงลืม กายสงบระงับดี จิตก็ตั้งมั่นเป็นเอกคตา แต่เป็นด้วยเหตุใดเล่าท่านสารีบุตร จิตของผมจึงยังไม่พ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน

นี้แสดงว่า ท่านบรรลุอริยผลชั้นอนาคามีเท่านั้น ยังไม่สามารถตัดอุทธัมภาคิยสังโยชน์ อันเป็นสังโยชน์เบื้องบน ซึ่งจะต้องตัดด้วยอรหัตมรรคญาณ ทำลายความถือมั่นด้วยอุปาทานได้

พระสารีบุตรเถระกล่าวว่า ดูก่อนท่านอนุรุทธะ การที่ท่านคิดว่า เราตรวจดูตลอดโลกตั้งพัน ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ นี้เป็นเพราะมานะของท่าน (ถือตัวว่ามีตาทิพย์) การที่ท่านคิดว่า เราปรารภความเพียรบำเพ็ญสมณธรรมโดยไม่ย่อหย่อน มีสติมั่นคงไม่หลงลืม กายสงบระงับดี จิตก็ตั้งมั่นเป็นเอกคตา นี้เป็นเพราะอุทธัจจะของท่าน มีจิตฟุ้งซ่าน ทำให้รำคาญเคลือบแคลงต่อไปว่า เออ! ไฉนหนอ? จิตของเราจึงไม่พ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน นี้เป็นเพราะกุกกุจจะของท่าน จะเป็นความดีเหลือเกินท่านอนุรุทธะ ถ้าท่านจะพึงละ มานะ อุทธัจจะ และกุกกุจจะ ๓ อย่างนี้เสีย ไม่ใส่ใจถึงเหตุทั้ง ๓ ดังกล่าว แล้วน้อมใจไปในอมตธาตุ ท่านอนุรุทธะ จิตของท่านก็จะพ้นจากอาสวะโดยกาลไม่นานเลย

ต่อมา ท่านอนุรุทธะปฏิบัติตามคำแนะนำของพระสารีบุตรเถระ จิตของท่านก็พ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน เป็นพระอรหันต์สมมโนรถด้วยสาวกบารมีธรรมที่ได้บำเพ็ญมา

[๑]ครั้งหนึ่ง ท่านพระอนุรุทธะพำนักอยู่ในราวไพรแห่งหนึ่ง ในแคว้นโกศล เทพธิดาตนหนึ่งชื่อชาลินี เคยเป็นภรรยาของท่านในปางก่อน ถัดจากนี้ไป ๓ ชาติ ได้เข้าไปหาท่านและพูดโลมท่านว่า ท่านอนุรุทธะ ท่านควรใฝ่ใจในหมู่เทพเจ้าชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเพียบพร้อมด้วยอารมณ์อันน่าพึงใจเพลินใจ ที่เคยอยู่ในกาลก่อน ท่านจะงดงามด้วยเทพธิดาเป็นบริวารแวดล้อมท่าน

ท่านตำหนินางเทพธิดาชาลินี ว่ามีความคิดทราม มัวเมาอยู่แต่ในร่างของตน

ชาลินีเทพธิดาพูดแย้งท่านว่า สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่ได้เห็นที่อยู่อันน่าเพลิดเพลินของเทพเจ้าชั้นไตรทศ ผู้มียศ ชื่อว่าไม่รู้จักความสุข.

ท่านตำหนิเทพธิดาว่า โง่? เธอไม่รู้แจ้งจริงในคำของพระอรหันตเจ้าว่า สภาวะเครื่องปรุงแต่งทั้งมวล ไม่เที่ยง มีเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เมื่อเกิดขึ้นแล้วดับ การเข้าไประงับสังขารเหล่านั้นเสียได้เป็นสุข. ชาลินีเอ๋ย? บัดนี้การอยู่ครองสุขพรรณนั้นของเราไม่มีต่อไปแล้ว ตัณหาดังข่ายในหมู่เทพของเราก็ไม่มี สงสารคือการท่องเที่ยวไปในภพชาติก็สุดสิ้นแล้ว บัดนี้ภพใหม่ก็ไม่มี

เทพธิดาชาลินีขวยแก่ใจเป็นที่สุด ได้พลันอันตรธานหายวับไปในที่นั้น

---

๑. อนุรุทธสูตร บาลี ๑๕/๒๖๔

[๑]เทพธิดาชาลินี แม้จะถูกตำหนิก็ไม่โกรธ ไม่ผูกความน้อยเนื้อต่ำใจ กลับเพิ่มความเคารพเลื่อมใสยิ่งขึ้น ด้วยทราบชัดว่า พระอนุรุทธเถระมีจิตบริสุทธิ์เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็มีศรัทธาใคร่จะทำบุญในท่าน พยายามหาโอกาสอยู่เสมอ

ต่อมาพระอนุรุทธเถระมาอยู่ที่นครสาวัตถี จีวรของท่านเก่าคร่ำแถมขาดวิ่นเกินกว่าที่ควรจะปะ จะชุน จะใช้เป็นจีวรต่อไปได้แล้ว หากแต่ท่านนิยมใช้ผ้าบังสุกุลจีวร ไม่ชอบใช้จีวรที่ชาวบ้านถวาย จึงไม่บอกญาติหรือคนปวารณา เที่ยวเดินหาผ้าบังสุกุลตามป่าช้าและตามกองหยากเยื่อ แม้จะเป็นผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อยก็พอใจเก็บมารวมเพื่อทำจีวรได้

ครั้นเทพธิดาชาลินี เห็นพระอนุรุทธเถระเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลเช่นนั้น ก็ศรัทธาใคร่จะถวายผ้าท่าน แต่แล้วนางหยุดคิดว่า พระเถระคงจะไม่รับผ้าที่เราน้อมถวายเป็นแน่ ด้วยพระเถระหนักแน่นในธุดงควัตรใช้เฉพาะผ้าบังสุกุลเท่านั้น ดังนั้นจึงออกอุบายหยิบเอาผ้าทิพย์กว้าง ๔ ศอก ยาว ๑๓ ศอก ๓ ผืน ซึ่งสามารถจะทำจีวรได้ ๓ ตัว เอาไปหมกไว้ในกองขยะ ในระหว่างทางข้างหน้าที่พระเถระจะเดินผ่านไป เอาชายผ้าทั้ง ๓ ผืนโผล่พ้นขยะเล็กน้อย พอพระเถรเจ้าเดินมาจะเห็นได้ง่าย ตั้งใจอุทิศถวายเป็นผ้าบังสุกุลจีวร ทำอย่างเดียวกับทอดผ้าป่าในสมัยนี้

เมื่อพระอนุรุทธเถระ เดินทางผ่านกองขยะมาเห็นเข้าก็คิดว่าผ้านี้เป็นผ้าที่เจ้าของทิ้ง จึงตรงเข้าไปชักเอาเป็นผ้าบังสุกุล เดิมก็คาดว่าคงจะเป็นผืนผ้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ครั้นชักเอามาแล้วปรากฏว่าเป็นผ้าผืนใหญ่

---

๑. อนุรุทธเถรวตฺถุ อรรถกถาธรรมบท อรหันตวรรค (ภาค ๔)

ทั้ง ๓ ผืน จึงคิดว่า ผ้านี้เนื้อดียิ่งนัก และมากพอจะทำจีวรได้แล้ว จึงถือเอาไปที่พระเชตวันวิหาร ขอความร่วมมือตัดเย็บจีวรกะภิกษุทั้งหลาย

เนื่องจากท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่ เมื่อพระทั้งหลายทราบว่าท่านจะทำจีวรก็พากันมาช่วยเป็นอันมาก แม้พระบรมศาสดา ก็ทรงพระกรุณาเสด็จมาประทับเป็นประธานในการนี้ด้วย ขณะลงมือเย็บจีวรครั้งนั้น พระมหากัสสปเถระเข้านั่งประจำที่เย็บตอนต้นผ้า พระสารีบุตรเถระเย็บตอนกลาง พระอานนทเถระเย็บตอนปลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับธุระสนเข็มให้ ด้ายเย็บผ้าขององค์ใดหมด ก็ส่งเข็มขึ้นทูลถวายให้พระองค์ทรงสนเข็มให้ พระมหากรุณาธิคุณข้อนี้ เป็นเหตุให้ผู้รู้ทั้งหลายสร้างพระพุทธรูปปางสนเข็มไว้บูชา ดังที่ปรากฏพระพุทธรูปปางนี้อยู่ในบัดนี้ ส่วนพระมหาโมคคัลลานเถระรับธุระควบคุมบริการงาน ซัก ย้อม ผึ่ง ตาก ทั่ว ๆ ไป จนสำเร็จเรียบร้อย

การทำจีวรมีนิยมทำให้เสร็จในวันเดียว ดังนั้นจึงเริ่มลงมือแต่เช้า เทพธิดาชาลินีทราบเรื่องเข้า จึงได้แปลงร่างเป็นอุบาสิกาใจบุญ ออกเดินทางไปตามระแวกและชุมนุมชน ประกาศว่าวันนี้พระศาสดาพร้อมด้วยพระเถรานุเถระมากรูป เสด็จมาร่วมงานทำจีวรถวายพระอนุรุทธเถระ การจัดอาหารไปทำบุญในงานทำจีวรวันนี้จะเป็นบุญมาก ด้วยคำชักชวนของเทพธิดาจำแลง ปรากฏว่าคนใจบุญเป็นอันมาก ได้นำอาหารอันประณีต มาถวายพระสงฆ์มีองค์พระศาสดาเป็นประธาน ในงานทำจีวรพระอนุรุทธเถระอย่างบริบูรณ์ยิ่ง

พระอนุรุทธเถระนั้น มีทิพยจักษุวิเศษเหนือพระอรหันตเจ้าทั้งหลาย ดังนั้นจึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดา ว่าเป็นยอดในทางทิพยจักษุ ด้วยคุณสมบัติข้อนี้ทำให้ท่านสามารถรู้ถึงความเป็นอยู่ของเทวดาดียิ่ง เป็นเหตุให้เทวดาไปมาหาสู่สำนักท่านมาก ท่านจึงคุ้นเคยกับเทวดาดีเป็นพิเศษอีกด้วย

[๑]ครั้งหนึ่งท่านพำนักอยู่ในเมืองสาวัตถี บัญจกังคะนายช่างไม้หลวงได้ส่งคนใช้มาอาราธนาท่านพร้อมกับภิกษุอีก ๓ รูปไปรับบิณฑบาตที่เรือนของตนแต่เช้า ดังนั้นพอได้เวลาเช้าท่านจึงพาพระ ๓ รูป ไปเรือนบัญจกังคะตามเวลา นายช่างไม้หลวงได้อังคาสพระทั้ง ๔ รูป ด้วยอาหารคาวหวานอันประณีต ด้วยมือของตนเอง เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว นายช่างบัญจกังคะได้ถือโอกาสเรียนถามพระอนุรุทธเถระว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บรรดาพระที่รู้จักกับกระผม มาหากระผมที่นี่บางรูปก็แนะนำให้กระผมเจริญเจโตวิมุติที่หาประมาณมิได้ บางรูปก็แนะนำให้กระผมเจริญเจโตวิมุติที่เป็นมหัคคตะ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรมทั้ง ๒ คือ เจโตวิมุติหาประมาณมิได้ กับเจโตวิมุติที่เป็นมหัคคตะนี้ต่างกันทั้งอรรถ และพยัญชนะหรือ? หรือว่ามีอรรถอันเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น

"ก็นายช่างมีความเข้าใจอย่างไรเล่า?" ท่านย้อนถาม

ท่านผู้เจริญ ผมเข้าใจว่า ธรรมทั้ง ๒ นี้ มีเนื้อความเป็นอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น ฯ พระเถระกล่าวว่าน่าจะเป็นอย่างนายช่างว่า แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความจริงธรรมทั้ง ๒ อย่างนี้ต่างกันทั้งเนื้อความทั้งพยัญชนะทีเดียว เนื่องจากเป็นเรื่องใหญ่ด้วยกันคือ เจโตวิมุติที่หา

---

๑. อนุรุทธสูตร บาลี ๑๔/๒๘๔

ประมาณมิได้นั้น ใหญ่โดยไม่จำกัดเขต ส่วนเจโตวิมุติที่เป็นมหัคคตะ ใหญ่มีเขตจำกัด

"ดูก่อนนายช่าง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญภาวนามีจิตสหรคต ด้วยเมตตา มีอารมณ์หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนแผ่ไป ในทิศต่าง ๆ แผ่ไปตลอดโลกสัตว์ทั้งมวล ในที่ทุกสถาน นี้เรียกว่า เจโตวิมุติที่หาประมาณมิได้ ฯลฯ

ดูก่อนนายช่าง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เจริญภาวนาน้อมใจแผ่ ไปสู่โคนไม้แห่งหนึ่งหรือ ๒—๓ แห่ง ก็เป็นมหัคคตะ สู่บ้านหนึ่งหรือ ๒—๓ บ้านก็เป็นมหัคคตะ สู่อาณาจักรหนึ่งหรือ ๒—๓ อาณาจักร ก็เป็นมหัคคตะ แม้แผ่ไปตลอดปฐพีมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต นี้ก็เรียกว่า เจโตวิมุติ ที่เป็นมหัคคตะ พึงทราบความต่างกันทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะแห่งธรรม ทั้ง ๒ นั้น ด้วยประการฉะนี้

ต่อนั้นพระอนุรุทธเถระ ได้แสดงถึงความต่างแห่งรัศมีของเทวดา ทั้งหลายโดยพิสดาร ซึ่งเป็นด้วยอำนาจของอารมณ์แห่งภาวนาต่างกัน พร้อมความอุปมาให้ความเข้าใจแจ่มแจ้งดีมาก ในที่สุดท่านอภิยกัจจานะ ซึ่งติดตามพระอนุรุทเถระไปฉันในเรือนนายช่าง ได้กล่าวสรรเสริญพระอนุ- รุทธเถระว่าข้าแต่ท่านอนุรุทธเถระผู้เจริญ คำพยากรณ์ของท่านดีมากเพราะ ท่านมิได้กล่าวว่า เราได้สดับมาอย่างนี้ หรือควรจะเป็นอย่างนี้ แต่ท่านกล่าว กะเทวดาเหล่านั้นเป็นอย่างนี้ และเป็นด้วยประการนี้ กระผมคิดว่าท่านอนุ- รุทธะคงจะเคยอยู่ร่วมและเคยร่วมสนทนากับเทวดาเหล่านั้นเป็นแน่

"ถูกแล้ว อภิยะ พระเถระกล่าว อภิยะ คิดถูก, พูดถูก, อภิยะ ผมเคยอยู่ร่วมเคยสนทนาร่วมกันกับพวกเทวดาเหล่านั้นมานานทีเดียว"

เมื่อพระเถระกล่าวเช่นนี้แล้ว พระอภิยะได้กล่าวกะนายช่างว่า "ท่านคหบดี เป็นลาภของท่านมาก ที่ได้ปลดเปลื้องความสงสัยข้อนั้นได้ และเรา ๒ คนก็ได้ฟังธรรมบรรยายนี้ด้วยดีมาก"

พระอนุรุทธเถระเป็นกำลังใหญ่ในงานประกาศพระศาสนาของพระศาสดาองค์หนึ่ง ดังนั้นพระสังคีติกาจารย์เจ้าทั้งหลาย จึงได้รวมงานของท่านไว้แผนกหนึ่ง เพื่อเทิดเกียรติของท่านเรียกว่า "**อนุรุทธสังยุตร**" ในสังยุตตนิกาย แห่งพระสุตตันตปิฎก ท่านมีอายุยืน นิพพานหลังพระบรมศาสดา ในคราวพระศาสดาเสด็จปรินิพพานที่สาลวโนทยานเมืองกุสินารา ปรากฏว่าท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่ในหมู่พระสาวกทั้งหลาย ที่ร่วมเฝ้าถวายการพยาบาลพระบรมศาสดาอยู่ด้วย มีเรื่องชัดแจ้งอยู่ในมหามหาปรินิพพานสูตร แห่งทีฆนิกายมหาวรรคว่า:—

เมื่อพระศาสดาทรงประทานพระปัจฉิมโอวาทแล้ว ก็หับพระโอษฐ ไม่ตรัสอีกต่อไป ต่อนั้นก็ทรงเจริญสมาบัติในกาลอวสานพระชนมายุ เริ่มตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติอันเป็นสมาบัติที่ ๙ และทรงยับยั้งเสวยสุขผลสมาบัติอยู่ในสมาบัตินั้นขณะหนึ่ง ขณะที่เสด็จอยู่ในสมาบัตินี้ พระวรกายสงบที่สุด แม้แต่ลมอัสสาสะ ปัสสาสะก็ไม่ปรากฏ ปราศจากความรู้สึกอะไร ๆ ทั้งสิ้น เพราะดับสัญญาและเวทนาเสียได้ พระอานนทเถรเจ้าเฝ้าพระอาการอยู่ เข้าใจว่าเสด็จปรินิพพานแล้ว ถึงกับเรียนถามพระอนุทธเถระซึ่งนั่งอยู่ในที่นั้นว่า ท่านอนุรุทธะ พระศาสดาเสด็จปรินิพพานแล้วหรือ ? เพราะพระอนุรุทธะ มีความสามารถเจริญสมาบัติได้ดีเสมอด้วยพระศาสดา และกำหนดจิตดูพระศาสดาอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นพระอนุรุทธเถระจึงตอบพระอานนทเถระว่า "ท่านอานนท์ พระศาสดายังมิได้เสด็จปรินิพพาน ขณะนี้เสด็จอยู่ในสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ"

ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จยับยั้งอยู่ในนิโรธสมาบัติ พอสมควรแก่กำลังสมาบัติแล้ว ก็เสด็จออกจากสมาบัตินั้นมาเป็นลำดับ จนถึงปฐมฌาน แล้วกลับเสด็จเข้าปฐมฌานจนถึงจตุตถฌานอีก พอเสด็จออกจากจตุตถ-ฌานแล้ว ก็ทรงดับขันธปรินิพพาน

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว เกิดแผ่นดินไหว เกิดขนพองสยองเกล้าน่ากลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น พร้อมกับการเสด็จปรินิพพานนั้น

ขณะนั้นท้าวสหัมบดีพรหมซึ่งเป็นใหญ่อยู่ในเทพชุมนุมนั้นได้กล่าวคาถาแสดงความสลดใจว่า "**มวลสัตว์ทั้งหมด จะต้องทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกทั้งหมด แม้พระตถาคตเจ้าผู้เป็นศาสดาประเสริฐสุดหาบุคคลเปรียบปานมิได้ในโลก เป็นพระสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระกำลัง ยังเสด็จปรินิพพาน**"

ท้าวสักกะจอมเทพเจ้า ก็ได้กล่าวคาถาแสดงความสลดใจว่า "**สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา บังเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ความเข้าไปสงบสังขารเหล่านั้นเสียได้ เป็นสุข**"

พระอนุรุทธเถระ ผู้เป็นประธานสงฆ์อยู่ในที่นั้น ได้กล่าวคาถาแสดงความสังเวชใจว่า "**พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นมุนี มีพระหฤทัยตั้งมั่น คงที่ ไม่หวั่นไหวทรงปรารภสันติธรรม เสด็จปรินิพพานแล้ว หมดลมอัสสาสะแล้ว พระองค์มีพระทัยไม่หดหู่ ไม่อยู่ใน**

วิสัยของเวทนาอันจะพึงบีบคั้น มีพระจิตหลุดพ้นไปเหมือนความดับของดวงประทีปฉะนั้น"

แม้พระอานนทเถระ ก็ได้กล่าวคาถาไว้ความอาลัยในพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ในเวลาพระสัมพุทธเจ้าผู้ทรงอาการอันประเสริฐทั้งมวลเสด็จปรินิพพานแล้ว ได้เกิดความอัศจรรย์น่าสะพึงกลัว และเกิดความขนพองสยองเกล้าฯ"

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว บรรดาภิกษุทั้งหลายที่ประชุมอยู่ในที่นั้น พวกที่ยังไม่สิ้นราคะ ได้ยกแขนสองข้างขึ้นคร่ำครวญล้มลงกลิ้งเกลือกไปมาเหมือนคนเท้าขาด บ้างก็รำพันว่า "พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก บ้างก็รำพันว่า พระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเร็วเกินไป บ้างก็รำพันว่า พระองค์ผู้ทรงเป็นดวงตาของโลก ด่วนมอดเสียเร็วนัก เป็นที่น่าสลดใจอย่างยิ่ง" พวกที่สิ้นราคะแล้ว ก็มีสติอดกลั้นโดยธรรมสังเวชว่า "สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้ ดังนั้นสัตว์ทั้งหลายจะพึงได้ความมั่นคงถาวรในสังขารนี้แต่ที่ไหน"

ครั้งนั้น ท่านพระอนุรุทธเถระ จึงพูดเล้าโลมเตือนสติภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า "อย่าเลยท่านทั้งหลาย อย่าเศร้าโศกร่ำไรไปเลย เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคได้ตรัสบอกไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่าความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทั้งสิ้นต้องมี เพราะฉะนั้นเราจะพึงได้ตามความปรารถนาว่าขอจงเป็นอยู่อย่างนี้ อย่าเป็นอยู่อย่างนั้นเลย ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้วมีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนมีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่าขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย" ดังนี้ ข้อนั้นมิใช่ฐานะที่จะมีได้ ท่านทั้งหลายพวกเทวดาพากันกล่าวโทษอยู่

พระอานนท์ได้เรียนถามพระอนุรุทธเถระว่า "ท่านอนุรุทธะ ผู้เจริญ เทวดาเป็นอย่างไรบ้าง มีความรู้สึกอย่างไร ? ในการปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้า"

"เป็นเอามากทีเดียว อานนท์, พระอนุรุทธเถระกล่าว ที่ถึงกับหมดสติสัมปชัญญะก็มี เทวดาบางพวกสยายผมออก ยกแขนทั้งสองข้างขึ้นคร่ำครวญ ล้มลงกลิ้งเกลือกไป ๆ มา ๆ เหมือนคนเท้าขาดรำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตเจ้าปรินิพพานเร็วเกินไป พระองค์ผู้เป็นดวงตาของโลกมอดเสียแล้ว ส่วนเทวดาที่มีราคะเบาบางมีสติสัมปชัญญะก็อดกลั้นโดยธรรมสังเวชว่า "**สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้ ดังนั้นสัตว์ทั้งหลายจะพึงได้ความมั่นคงถาวร ในสังขารนี้แต่ที่ไหน**"

พระอนุรุทธเถระและพระอานนทเถระ ได้ช่วยกันแสดงธรรมีกถาบรรเทาความเศร้าโศก ของพุทธบริษัทให้เบาบางตลอดเวลา อันเป็นส่วนราตรีที่เหลืออยู่จนสว่าง ต่อนั้นท่านอนุรุทธเถระในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ อยู่ในที่ประชุมนั้น จึงสั่งพระอานนทเถระว่า "ไปเถิด ท่านอานนท์ ท่านจงเข้าไปในเมืองกุสินารา แจ้งข่าวการเสด็จปรินิพพานของพระบรมศาสดาแก่บรรดาเจ้ามัลลกษัตริย์ทั้งหลาย ให้ทราบเรื่องเสียแต่เช้า" พระอานนท์ รับคำสั่งพระอนุรุทธเถระแล้ว ก็เข้าไปในเมืองกุสินาราโดยลำพังแต่ผู้เดียว ตรงไปที่สัณฐาคาร (ห้องประชุม) ซึ่งบรรดาเจ้ามัลละทั้งหลายกำลังทุกข์ใจประชุมกันอยู่ ด้วยเรื่องการปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค เมื่อเป็นโอกาสดีดังนั้น พระอานนทเถรเจ้าก็แจ้งเรื่องถวายเจ้ามัลละทั้งหลายทันทีว่า "ถวายพระพรท่านวาสิฏฐะ บัดนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ขอท่านทั้งหลาย โปรดทราบเถิด"

ทันใดนั้นเอง บรรดาเจ้ามัลละพร้อมโอรส สุณิสา และประชาบดี ต่างก็เศร้าโศกเสียพระทัย เต็มไปด้วยความทุกข์ บางองค์ก็สยายพระเกศายกพระหัตถ์ขึ้นคร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไป ๆ มา ๆ เหมือนคนเท้าขาด ทรงร่ำไรรำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตเจ้าปรินิพพานเร็วเกินไป พระองค์ผู้เป็นดวงตาของโลกมอดเสียแล้ว ลำดับนั้น เจ้ามัลละก็โปรดสั่งให้เจ้าพนักงาน เตรียมจัดเครื่องสักการะของหอม มาลัย ทั้งดนตรี นำออกไปยังสาลวโนทยานโดยด่วน เมื่อเจ้ามัลละพร้อมด้วยโอรส สุณิสา และประชาบดี ตลอดราชบริพารทั้งหลายเสด็จออกจากพระนครไปถึงพระพุทธสรีระแล้ว ก็พร้อมกันสักการะเคารพ บูชาพระพุทธสรีระด้วยเครื่องสักการะอันสูงยิ่งตลอด ๗ วัน

ครั้นวันที่ ๗ ก็โปรดให้เตรียมการอัญเชิญพระพุทธสรีระไปทางนอกพระนคร เพื่อถวายพระเพลิงในทักษิณทิศแห่งพระนครกุสินารา โปรดให้มัลลปาโมกข์ ๘ องค์ทรงกำลัง อัญเชิญพระพุทธสรีระขึ้นไป เมื่อมัลลปาโมกข์ทั้ง ๘ องค์เข้าไปยกพระพุทธสรีระ แต่ก็ไม่สามารถยกพระพุทธสรีระให้เคลื่อนที่ได้ดังพระทัยนึก พระเจ้ามัลละทั้งหลายก็ประหลาดพระทัยตรัสถามพระอนุรุทธเถระว่า "ข้าแต่ท่านอนุรุทธะ เหตุใด มัลลปาโมกข์ ทั้ง ๘ องค์ ล้วนทรงกำลังดี จึงไม่สามารถยกพระพุทธสรีระขึ้นได้ เจ้าข้า"

ขอถวายพระพร เป็นด้วยการกระทำของพระองค์ ไม่ตรงกับความประสงค์ของเทพยดาทั้งหลาย ดังนั้นเทพยดาทั้งหลายจึงไม่ยอมให้ยกพระพุทธสรีระขึ้น

ก็เทพยดามีความประสงค์อย่างไรเล่า ? ท่านพระอนุรุทธะ พวกข้าพเจ้าจะได้ปฏิบัติตาม ให้สอดคล้องกับความประสงค์ของท่าน อนุรุทธะ

ผู้รู้ความประสงค์ของเทพยดาดี โปรดแจ้งให้พวกข้าพเจ้าทราบ ณ บัดนี้เถิด

ดูก่อนมหาบพิตร เทพยดาทั้งหลายมีความประสงค์จะให้อัญเชิญพระพุทธสรีระเข้าไปในพระนครกุสินาราก่อน โดยอัญเชิญเข้าไปทางทิศอุดร ตามถนนเข้าไปสู่ท่ามกลางพระนคร เพื่อประสงค์จะให้มหาชนเฝ้าถวายสักการบูชา ด้วยบุบผามาลัยได้ทั่วถึงกัน ให้พระพุทธสรีระได้รับสักการบูชาจากมหาชนภายในพระนครได้ทั่วกันก่อน แล้วอัญเชิญพระพุทธสรีระออกจากพระนครทางประตูด้านทิศบูรพา ไปประชุมกันถวายพระเพลิง ณ มกุฏพันธนเจดีย์

ต่อนั้นเจ้ามัลลกษัตริย์ ก็โปรดให้เปลี่ยนวิธีการอัญเชิญพระพุทธสรีระของพระองค์ ให้เป็นไปตามวิธีการของเทพยดา ที่พระอนุรุทธเถระแจ้งให้ทราบทุกประการ และเหตุการณ์อัญเชิญพระพุทธสรีระก็สำเร็จลงโดยเรียบร้อย ปรากฏว่ามหาชนในเมืองกุสินาราได้โอกาสบูชาพระพุทธสรีระด้วยบุบผามาลัย เหลือที่จะประมาณ และพระพุทธสรีระก็ได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานที่มกุฏพันธนเจดีย์ด้วยเกียรติยศอันสูงยิ่ง

เจ้ามัลลกษัตริย์ตรัสถามพระอานนทเถระว่า ท่านพระอานนท์ผู้เจริญ ก่อนแต่การถวายพระเพลิง ควรจะปฏิบัติในพระพุทธสรีระอย่างไรเล่า ? เจ้าข้า

ขอถวายพระพร ควรปฏิบัติเช่นเดียวกับการถวายพระเพลิงพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ ฯ ก็การถวายพระเพลิงพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดินั้นเขาจัดทำอย่างไรเล่า ? ท่านอานนท์ ฯ ขอถวายพระพร เขาใช้ผ้าขาวซับด้วยสำลีห่อพระสรีระประมาณ ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญลงสู่รางเหล็กอันเต็มด้วยน้ำมันหอม ครอบด้วยฝาเหล็ก แล้วอัญเชิญบนจิตรกาธารไม้จันทน์หอม แล้วจึงถวายพระเพลิง มหาบพิตร

ครั้นพระเจ้ามัลละโปรดให้เจ้าพนักงานตกแต่งพระพุทธสรีระแล้ว อัญเชิญประดิษฐานยังจิตกาธารไม้จันทน์หอม ตามเยี่ยงอย่างพระเจ้าจักรพรรดิซึ่งพระอานนทเถระได้แจ้งแล้วทุกประการ ต่อนั้นก็ทรงเป็นประธานนำเพลิงเข้าจุด แต่เพลิงกับไม่ติด แม้จะพยายามแก้ไขอย่างใด เพลิงก็ไม่ลุกได้ดังประสงค์ จึงได้ตรัสถามพระอนุรุทธเถระว่า ท่านอนุรุทธะผู้เจริญ เหตุใดจึงจุดเพลิงไม่ติดเล่า ? เจ้าข้า

ถวายพระพรมหาบพิตร เป็นด้วยเทพยดาไม่ประสงค์จะให้ถวายพระเพลิงก่อน ยังประสงค์ให้รอพระมหากัสสปเถระ ผู้เป็นประธานแห่งสงฆ์ทั้งหลายมาถวายบังคมพระพุทธสรีระก่อน

ก็เวลานี้ท่านพระมหากัสสปะอยู่ที่ไหนเล่า ? เจ้าข้า

ถวายพระพร ท่านกำลังเดินทางจากนครปาวามาใกล้ จะถึงมกุฎพันธนเจดีย์อยู่แล้วมหาบพิตร

ในครู่เดียวนั้นเอง พระมหากัสสปเถรเจ้าก็พาพระสงฆ์บริวารมาถึงที่ประชุม ทำให้พระเจ้ามัลลราช และโอรส สุณิสา ปชาบดี ตลอดเจ้าพนักงานและมหาชนทั้งหลาย ซึ่งกำลังพากันวิตกถึงการเดินทางมาของท่านอยู่ โดยเกรงไปว่าจะทำให้ล่าช้าเสียเวลาเกินควร แล้วต่างก็พากันต้อนรับพระเถรเจ้าด้วยความยินดีทั่วหน้า

ครั้น พระมหากัสสปเถรเจ้าพาพระสงฆ์บริวารเข้าถวายบังคมพระพุทธสรีระแทบจิตกาธารแล้ว มิทันที่เจ้ามัลลกษัตริย์จะนำเพลิงเข้าจุด พระพุทธานุภาพก็หากบันดาลให้เห็นเป็นอัศจรรย์ โดยเพลิงได้ลุกโพลงขึ้นเองจากจิตกาธารเผาพระพุทธสรีระให้หมดสิ้นลงด้วยดี คงเหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุ ที่พุทธบริษัทสักการบูชามาตราบเท่าทุกวันนี้

ใจความจากมหาปรินิพพานสูตรที่แสดงมานี้ ส่องความชัดแจ้งว่า พระอนุรุทธเถระนิพพานหลังพระผู้มีพระภาค ด้วยท่านยังได้เป็นผู้ใหญ่ควบคุมบริหารกิจการในพระพุทธสรีระจนถวายพระเพลิงดังกล่าว เมื่อพระมหากัสสปเถระมาเป็นประธานสงฆ์ขึ้น ชื่อเสียงท่านก็ไม่ปรากฏอีกเลย ถึงในคราวพระมหากัสปเถระคัดเลือกพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ทำปฐมสังคายนาก็เข้าใจว่า ท่านได้รับการคัดเลือกเข้าในคณะนี้ด้วย แต่ก็ไม่ปรากฏชื่อตลอดเวลาทำปฐมสังคายนาจนสำเร็จ ไปปรากฏชื่อท่านอีกครั้งหนึ่งก็ตอนใกล้เวลานิพพานของท่านซึ่งมีอยู่ในเถรคาถา แสดงถึงชีวประวัติตอนกลางและตอนสุดท้ายของท่านไว้เพียงเล็กน้อยว่า

พระอนุรุทธะก่อนจะปรินิพพาน ได้ภาษิตคาถาเตือนสหธรรมิกตลอดพุทธบริษัทและเทพยดา ให้เห็นคุณค่าของธรรมสุปฏิบัติว่า เป็นคุณอำนวยผลยิ่งนัก ควรที่พุทธบริษัทจะพึงอุตสาหะศึกษา และปฏิบัติโดยควรแก่ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ให้สมกับที่ตนเป็นธรรมทายาทผู้หนึ่งว่า

ท่านทั้งหลายเอย ! ในปางก่อนโพ้นเพรงกาล เราได้เกิดเป็นบุรุษทุคคตยากจนมาก มีชื่อว่าอันภาระ รับจ้างทำงานเพียงเลี้ยงชีพในวันหนึ่ง ๆ เคราะห์ดีได้ถวายอาหารบิณฑบาต แก่พระอุปริฏฐปัจเจกพุทธเจ้า ด้วยบุญเพียงเท่านี้แหละทำให้เรามาเกิดในศากยสกุลแห่งขัตติยราช พระประยูรญาติขนานนามให้เราว่า "อนุรุทธะ" ได้รับการบำรุงบำเรอให้มีความสุข เพียบพร้อมด้วยการฟ้อนรำขับร้อง ทั้งดนตรีบรรเลงโลมให้รื่นเริงอยู่ทุกค่ำเช้า

ต่อมา เราได้เห็นพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีภัยแก่และที่ไหน มีจิตเลื่อมใสในพระองค์ท่าน จึงได้ออกบวชเป็นบรรพชิต

ขณะที่เราบำเพ็ญสมณกิจ ตริกอยู่ในมหาปุริสวิตก ๗ ประการ พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมในโลกทรงทราบความดำริของเรา ได้ทรงพระกรุณาเสด็จมาหาเราด้วยมโนมยิทธิฤทธิ์ ทรงประทานธรรมที่สูงกว่าประณีตกว่าที่เราดำริไว้ พระพุทธเจ้าผู้ทรงยินดีในธรรมเครื่องไม่เนิ่นช้า ได้แสดงธรรมเครื่องไม่เนิ่นช้าแก่เรา เรารู้ทั่วถึงธรรมที่ทรงประทานไว้ ยินดีในพระโอวาทที่ทรงพร่ำสอน และปฏิบัติตามธรรมที่ทรงพร่ำสอนอยู่ เราได้บรรลุวิชา ๓ โดยลำดับ ได้ทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเสร็จแล้วทุกประการ ไม่มีประการอื่นใดซึ่งยังจะต้องทำอีก

ดูก่อนเทวดา บัดนี้การอยู่ในภพไหน ๆ อีกต่อไปแม้ที่สุดจะบังเกิดในเทพนิกายของเราก็ไม่มี ชาติสงสารสิ้นไปแล้ว ภพใหม่ของเราไม่มีแล้ว เราสามารถหยั่งรู้มนุสสโลก เทวโลก กับทั้งพรหมโลก ซึ่งมีประเภทตั้งพันได้ในเวลาครู่เดียว เราเชี่ยวชาญในคุณคืออิทธิฤทธิ์ เชี่ยวชาญในจุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย สามารถเล็งเห็นเทพเจ้าทั่ว ๆ ไปได้ตามความประสงค์

ท่านทั้งหลายเอย! เราระลึกถึงชาติก่อน ๆ ได้ เราเคยเป็นท้าวสักกราชาของทวยเทพในดาวดึงส์เทวพิภพมาแล้ว เราเคยเป็นราชาธิบดี ปราบปรามไพรี ให้พ่ายแพ้ แล้วขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิจอมมนุษย์นิกรในชมพูทวีปนี้มาแล้ว ๗ ครั้ง ได้ปกครองพสกนิกรโดยธรรม โดยไม่ต้องใช้อาชญา หรือศัสตราใด ๆ เราระลึกถึงชาติก่อน ๆ ในคราวที่อยู่ในมนุษย์โลกได้ดังนี้

คือ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๗ ชาติ เป็นพระอินทร์ ๗ ชาติ รวมการไปๆ มาๆ จากมนุษย์ ไปสวรรค์ จากสวรรค์มามนุษย์ เป็น ๑๔ ชาติด้วยกัน

ที่เราได้สมาธิอันประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นธรรมอย่างเอกอุบัติขึ้นก็เพราะความสงบระงับกิเลส ทิพยจักษุของเราจึงบริสุทธิ์ เราดำรงอยู่ในฌานซึ่งประกอบด้วยองค์ ๕ รู้จุติ รู้อุบัติ รู้การมา รู้การไป และรู้ความเป็นต่างๆ ของสัตว์ทั้งหลาย เรามีความคุ้นเคยสนิทชิดเชื้อกับพระบรมศาสดาเป็นอย่างดี เราทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเสร็จแล้ว ปลงภาระอันหนักลงได้แล้ว ถอนตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพขึ้นได้แล้วไม่มีอาสวะเราหมดอายุแล้วจักนิพพานภายใต้พุ่มกอไม้ไผ่ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้บ้านเวฬุวคามแห่งแคว้นวัชชีนั้นแล

ในที่สุดพระอนุรุทธเถระ ผู้เป็นสาวกสำคัญองค์หนึ่งของพระศาสดาก็นิพพานที่ร่มไผ่ใกล้บ้านเวฬุวคาม สมจริงตามคำประกาศของท่านทุกประการ

ขอเชิญชวนทุกท่าน จงร่วมใจกันนมัสการพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้มีนามว่า "อนุรุทธเถระ" องค์นั้น ผู้ทรงคุณอันประเสริฐเห็นปานนี้ ซึ่งนิพพานนานมาแล้วด้วยดี ด้วยเศียรเกล้าของเรา ณ บัดนี้เถิด .△

จบตำนานพระอนุรุทธเถระ

ตำนานพระสีวลีเถระ

พระสีวลีเถระ เป็นพระสงฆ์สาวกที่สำคัญองค์หนึ่งของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระเถระที่มีบุญมาก กล่าวโดยลักษณะเป็นผู้มีรูปงาม โดยคุณมีกิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อยมาก ปรากฏตามความรู้สึกของพุทธบริษัททั่วไปว่า ท่านมีเสน่ห์ในองค์ท่านเองดีมาก เป็นที่รักใคร่ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยมีลาภสักการะมาก จะไปอยู่ในที่ใดก็มีเทวดาและมนุษย์นำปัจจัยไปถวายไม่ขาด เป็นที่ปรารถนาของเทวดามนุษย์ในอันที่จะได้พบได้เห็นได้เข้าไปใกล้ พอใจจะบูชาสักการะไม่เบื่อหน่าย

ในชินบัญชรคาถาของสมเด็จพระพุฒาจารย์ [โต] วัดระฆังโฆสิตาราม ซึ่งเป็นที่รับรองกันว่าศักดิ์สิทธิ์ดีนัก โดยบรรจุนามพระมหาเถระไว้ ๑๕ องค์ ก็มีพระสีวลีเถระอยู่ด้วย ดังปรากฏในคาถาที่ ๘ ว่า

ปุณฺโณ องฺคุลิมาโล จ อุปาลี นนฺทสีวลี
เถรา ปญฺจ อิเม ชาตา นลาเต ติลกา มม.

ซึ่งแปลว่า พระเถระทั้ง ๕ ซึ่งมีคุณดิลกเลิศทั้ง ๕ องค์นี้ คือพระปุณณเถระ พระองคุลิมาลเถระ พระอุบาลีเถระ พระนันทเถระ และพระสีวลีเถระ ของจงสถิตอยู่ที่หน้าผากของข้าพเจ้า ฯ

(เล่ากันว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ รับสั่งว่า คาถาบทนี้ฉันนิยมใช้เสกน้ำล้างหน้าเป็นประจำ)

พระสีวลีเถระ คนไทยพอใจเรียกท่านว่า พระฉิมพลี นิยมเขียนยันต์พระฉิมพลีไว้บูชาประจำบ้านถือว่าเป็นคุณให้เจริญด้วยลาภเป็นเสน่ห์ให้ทำมาหาได้ดี แม้ธาตุของท่านก็นิยมเรียกว่า ธาตุพระฉิม พยายามหาไว้ประจำตัว ถือว่ามีคุณดีเช่นเดียวกับยันต์พระฉิม ถ้าได้ยินใครเรียกท่านว่าพระสีวลี ดูจะงงงัน เลยพาลจะไม่รู้จักเอา อะไรเป็นมูลเหตุให้เรียกท่านว่าพระฉิมพลี ซึ่งไม่ตรงกับชื่อจริงของท่าน น่าคิดอยู่

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า มูลเหตุให้เราเรียกชื่อท่านเพี้ยนไป น่าจะเป็นด้วยที่เกิดของเสียงใกล้เคียงกัน คือเสียง ส.ฉ.ข.ซ. มีฐานและกรณ์ที่ทำให้ออกเสียงใกล้เคียงกันอยู่ จึงทำให้ใช้เสียงเพี้ยนกันไปเพี้ยนกันมา เช่นคำว่า อิสสา ก็เรียกเพี้ยนเป็นอิจฉา หรือสิมเป็นฉิม สลากเป็นฉลาก เป็นต้น บางคนใช้เสียง ฉ.ช.ซ. ไม่ได้ ใช้เป็นเสียง ส เสียหมด กลับกันไปกลับกันมามีอยู่ไม่น้อย

หรือบางที เดิมเราคงจำชื่อสิ่งอื่นซึ่งใกล้เคียงกันติดปากมาเรียกชื่อท่านก็ได้ เพราะในเรื่องละครนางกากี ที่ขึ้นชื่อฤๅชาร่ำกันว่าไพเราะ สนุก ติดอกติดใจ นิยมกันมากนั้น มีคำว่าฉิมพลี อันเป็นชื่อที่อยู่ของพญาครุฑ ซึ่งเป็นตัวการในเรื่องนี้ เรียกว่า วิมานฉิมพลีก็ดี ยันต์พระฉิมพลีก็ดี ธาตุพระฉิมก็ดี พระฉิมพลีก็ดี โปรดเข้าใจว่า เสียงนั้นหมายถึงพระสีวลีเถระองค์นี้

พระสิวลีเถระเป็นเจ้าชายองค์หนึ่งคือ เป็นพระโอรสของพระเจ้ามหาลิลิจฉวี ประสูติแต่พระนางสุปปวาสา ธิดาของพระเจ้ากรุงโกลิยะ ณ โกลิยนคร น่าจะเป็นพระญาติฝ่ายพระมารดาของพระบรมศาสดา และเฉพาะพระนางสุปปวาสา น่าจะเป็นอุบาสิกา มีความรู้ในพระธรรมวินัยดีอีกด้วย เพราะมีเรื่องเล่าว่า ก่อนพระสีวลีเกิด ได้ทรงอยู่ในครรภ์พระนางสุปปวาสาผู้เป็นมารดาถึง ๗ ปี ๗ เดือน ทั้งเมื่อวันประสูติ ก็เคลื่อนออกมาขวางทวารเสียอีก ๗ วัน พระนางสุปปวาสาต้องประสบทุกข์เผ็ดร้อนอย่างสาหัส ใกล้จะสูญสิ้นพระชนม์ชีพ

บังเอิญพระบรมศาสดาเสด็จไปยังโกลิยบุรี และประทับอยู่ที่กุณฑธานวัน พระนางสุปปวาสาทราบข่าวก็ดีพระทัย ทรงรำลึกถึงพระบรมศาสดาว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงแสดงธรรมก็เพื่อละทุกข์อย่างนี้แหละ พระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ก็ปฏิบัติเพื่อละทุกข์อย่างนี้แหละ พระนิพพานช่างมีความสุขดีนักหนอ เพราะไม่มีทุกข์อย่างนี้

ครั้นทรงอดกลั้นทุกขเวทนากล้านั้นแล้ว ได้ทูลขอให้พระเจ้ามหาลิลิจฉวีพระสวามี ออกไปเฝ้าพระบรมศาสดาว่า พระเจ้าพึงกรุณาเสด็จออกไปเฝ้าพระบรมศาสดายังกุณฑธานวัน กราบทูลว่า หม่อมฉันสุปปวาสาขอถวายบังคมแทบพระยุคลบาท หม่อมฉันสุปปวาสากำลังประสบทุกขเวทนาอย่างสาหัส เพราะทารกในครรภ์ไม่คลอด หม่อมฉันสุปปวาสามิได้ออกมาถวายบังคมพระยุคลบาทด้วยเศียรเกล้า ๆ เอง

ครั้นพระเจ้ามหาลิจฉวีเสด็จไปเฝ้าพระบรมศาสดา และกราบทูลตามคำขอของพระนางสุปปวาสาแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระมหากรุณาตรัสว่า พระนางสุปปวาสา ธิดาของพระเจ้ากรุงโกลิยะ จงมีความสุข จงหาโรคมิได้ จงคลอดบุตรผู้หาโรคมิได้เถิด พอสิ้นพระกระแสรับสั่งนี้ ด้วยพุทธานุภาพอันมหัศจรรย์ พระนางสุปปวาสาซึ่งกำลังประสบทุกข์ทรมานอยู่ที่พระนิเวศน์นั้น ก็พลันทรงมีความสุข บรรดาความทุกขเวทนาที่กลุ้มรุมอยู่ก็ห่างคลายหมดหายไปทันที และพร้อมกันนั้นก็ประสูติโอรสอย่างสะดวกดาย แม้พระโอรสก็หาโรคภัยมิได้ ผิวพรรณผ่องใสพลานามัยสมบูรณ์ดี

มิใช่แต่พระนางสุปปวาสา จะมีความสุขปลาบปลื้มพระทัยแต่พระองค์เดียวเท่านั้น แม้พระเจ้ามหาลิจฉวีพระสวามี เมื่อกลับถึงพระนิเวศน์ก็ทรงปรีดาปราโมทย์พร้อมด้วยพระประยูรญาติทั่วกัน ดังนั้นในวันรุ่งขึ้นจึงได้จัดมหาทานถวายแด่มวลพระสงฆ์ อันมีองค์พระสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน เป็นงานมงคลสมโภชพระนางสุปปวาสาที่หายจากโรคาพยาธิ และสมโภชสีวลีกุมารที่ประสูติใหม่ มีร่างกายไม่มีโรคภัย ทั้งผิวพรรณผ่องใส และมีพลานามัยดีอย่างคาดไม่ถึง ด้วยต่างก็คาดกันว่า ทารกต้องตายในครรภ์แล้ว แม้พระชนม์ชีพของพระนางสุปปวาสาก็ไม่แน่ว่าจะรักษาไว้ได้หรือไม่ เมื่อเกิดได้ผลดีเกินคาดด้วยพุทธานุภาพเช่นนี้ จึงถือเป็นสิริมงคลอันสูง และเพื่อต้อนรับสิริมงคลอันสูงส่งดังกล่าว จึงได้ทรงจัดให้มีงานบำเพ็ญกุศลถวายมหาทานถึง ๗ วัน

ต่อมาสีวลีกุมารได้ออกบวชและได้บรรลุพระอรหัตเป็นพระอรหันต์ในที่สุด เนื่องจากพระสีวลีมีอานุภาพในทางมีลาภสักการะมาก เป็นที่รักใคร่ของเทวดาและมนุษย์ทุกสถานที่ท่านอยู่และทุกสถานที่จาริกไป มีเทวดาและมนุษย์น้อมนำสักการะไปถวายเนืองแน่น ทำให้ท่านพร้อมด้วยภิกษุสามเณรที่ร่วมทางไปด้วย ไม่ลำบากด้วยอาหารแต่ประการใด ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายที่สมบูรณ์ด้วยลาภสักการะ เป็นพระสาวกในเอตทัคคะองค์หนึ่ง มีเรื่องเล่าประกาศเกียรติคุณของท่านในข้อนี้ว่า

ครั้งหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงพาพระสงฆ์หมู่ใหญ่ทั้งพระเก่าใหม่เป็นอันมาก มีพระสารีบุตรเถรเจ้าเป็นต้น เดินทางไปเยี่ยมพระเรวตเถระยังดงไม้ตะเคียนขทิรวัน ไกลจากพระนครสาวัตถีไปหลายสิบโยชน์ เนื่องจากพระเรวตะองค์นี้เป็นน้องชายคนเล็กของพระสารีบุตรหนีมารดาออกบวชเกรงญาติจะติดตามไปพบ จึงได้พยายามหลีกหลบไปอยู่เสียในป่าลึกเช่นนั้น และก็ได้บำเพ็ญธรรมบรรลุอรหัตผลแล้ว ครั้นพระสารีบุตรเถระพุทธอัครสาวก ทราบข่าวดีสมดังใจของท่านที่มุ่งจะให้น้องชายคนเล็กคนนี้ออกบวช จึงได้กราบทูลลาพระบรมศาสดาเพื่อไปเยี่ยมพระเรวตะ พระบรมศาสดาจึงรับสั่งว่า ตถาคตก็จะพาพระสงฆ์ไปเยี่ยมด้วย ทั้งนี้เพื่อประกาศอานิสงส์ของการอยู่ป่า และยกย่องพระสงฆ์ที่เข้าไปบำเพ็ญธรรมอยู่ในป่า

ครั้นพระบรมศาสดาทรงนำพระสงฆ์สาวกเดินทางแยกจะไปยังขทิร-วันอันเป็นที่อยู่ของพระเรวตะ พระอานนทเถระจึงได้กราบทูลพระบรมศาสดา

ว่า ทางที่จะไปยังขทิรวันนั้นมี ๒ ทางคือ ทางสายหนึ่งเป็นทางอ้อม มีระยะทางไกลถึง ๖๐ โยชน์ แต่เป็นทางสบายไม่ลำบากด้วยที่พัก ตลอดโคจรคามคือสถานที่เที่ยวบิณฑบาต ด้วยมีหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้ทางเป็นระยะ ๆ ไป ส่วนทางอีกสายหนึ่งเป็นทางตรง มีระยะทางเพียง ๓๐ โยชน์ แต่ลำบากด้วยที่พักและโคจรคาม ไม่มีหมู่บ้าน ทั้งมากด้วยภัยอันตรายแต่อมนุษย์ ไม่สู้จะมีคนสัญจรไปมา

พระบรมศาสดาตรัสถามว่า อานนท์ พระสงฆ์ที่จะเดินทางไปด้วยกันนี้มีพระสีวลีร่วมไปด้วยหรือเปล่า ?

มีพระเจ้าข้า

ถ้าเช่นนั้น ไปทางสายตรงเถิด อานนท์ พระบรมศาสดาทรงรับสั่งด้วยทรงหยั่งทราบในอานุภาพบารมีของพระสีวลีเถระ ที่สั่งสมคุณสมบัติพิเศษนี้มาโดยเฉพาะ ซึ่งสามารถจะให้ความสะดวกในการเดินทางแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายทั่วกัน

ครั้นพระบรมศาสดา ทรงนำพระสงฆ์เดินทางไปแล้ว บรรดาทวยเทพที่สิงสถิตอยู่ในป่าใหญ่และภูเขา ถ้ำในท้องถิ่นนั้น เมื่อได้ทราบว่าพระสีวลีเถรเจ้าเดินทางมา ต่างก็ดีใจว่าพระผู้เป็นเจ้าของเรามาแล้ว ร่วมกันจัดสร้างที่พักทุก ๆ ระยะทางโยชน์หนึ่ง ๆ เพื่อให้พระสงฆ์ได้หยุดพักอาศัย พากันนำสักการะพร้อมด้วยอาหารอันประณีตมาถวาย ด้วยเพศอุบาสกอุบาสิกาผู้ใจบุญ เที่ยวเดินถามว่า พระสีวลีเถระอยู่ที่ไหน ๆ ครั้นได้พบแล้วก็เข้าไปน้อมถวายด้วยความชื่นชมโสมนัส พร้อมกับปราศรัยด้วย

ความอิ่มใจว่า ไม่ได้พบปะพระผู้เป็นเจ้าเสียนาน เป็นบุญวาสนาของพวกข้าพเจ้า ที่พระผู้เป็นเจ้าได้กรุณามาโปรด

เมื่อพระสีวลีรับสักการะมาแล้ว ก็จัดมอบให้พระอานนทเถรเจ้านำไปถวายพระบรมศาสดา และมอบให้พระช่วยจัดจ่ายแจกแก่บรรดาภิกษุสงฆ์ ที่ร่วมเดินทางมาด้วยกันทั้งมวล ตลอดระยะทางที่เสด็จไปและกลับและตลอดเวลาพักที่ขทิรวัน ประมาณ ๑ เดือน พระบรมศาสดาพร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งหลายได้เสวยบุญของพระสีวลีเถระ มีความสุขตามควรแก่สมณวิสัย ดังนั้นการที่พระสีวลีเถระได้รับยกย่องให้อยู่ในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศด้วยลาภสักการะเหนือพระสาวกทั้งหลาย จึงอยู่ในวิสัยของท่านโดยแท้ก็เพราะท่านเป็นสาวกที่ได้รับความไว้วางพระหฤทัยในพระบรมศาสดาว่า เป็นผู้สามารถในอันที่จะให้ภิกษุบริษัทที่ติดตามไปด้วย มีความสุขด้วยอาหารมิต้องให้ลำบากด้วยปัจจัยสี่อันควรแก่สมณบริโภค

พระสีวลีเถระได้ประกาศบุญบารมีของท่านที่ได้สั่งสมมาแต่ชาติก่อนไกล แก่เหล่าสหธรรมิกทั้งหลายมีพระอานนท์เป็นต้นผู้ใคร่จะทราบว่า

ท่านอานนท์ในครั้งพระศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตระโน้น กระผมได้บังเกิดเป็นกษัตริย์เถลิงราชสมบัติอยู่ในพระนครหงสาวดีมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ถวายไทยทานในพระสงฆ์มีองค์พระปทุ-มุตรสัมพุทธเจ้าเป็นประธานเนือง ๆ วันหนึ่งกระผมได้เห็นพระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงตั้งพระสุทัสสนเถระสาวกของพระองค์ผู้มีลาภมาก มีบุญมาก และมีฤทธิ์รุ่งเรือง ไว้ในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งหลายที่เจริญด้วยลาภ กระผมมีความพอใจประสงค์จะเป็นพระสาวก ซึ่ง

ดำรงอยู่ในเอตทัคคะเช่นนั้น จึงกราบทูลอาราธนาพระปทุมุตรสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสาวกทั้งมวล ไปรับอาหารบิณฑบาตยังพระนิเวศน์ได้จัดมหาทานอันประณีตถวาย ๗ วัน พร้อมด้วยกับได้ตั้งปณิธานไว้ว่า ขอบุญกุศลที่ตั้งใจบำเพ็ญครั้งนี้จงเป็นพลวปัจจัยให้เป็นพระอรหันตสาวก ของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ซึ่งจะมาตรัสรู้ในกาลเบื้องหน้าโน้น และขอให้ได้เป็นพระสาวกผู้ดำรงอยู่ในเอตทัคคะเช่นกับพระสุทัสสนเถระองค์นี้

ครั้นเสร็จการถวายมหาทานแล้ว ก่อนที่พระสัมพุทธเจ้าจะทรงอนุโมทนา ได้ทรงพระมหากรุณาตรัสพยากรณ์กระผมในท่ามกลางบริษัท ๔ ว่า กระผมจะได้เป็นพระอรหันตสาวก มีนามว่าสีวลี ตั้งอยู่ในเอตทัคคะเลิศกว่าพระสงฆ์ทั้งหลาย ผู้เจริญด้วยลาภสมดังมโนรถ ในศาสนาของพระโคดมพุทธเจ้า ในภัททกัปป์นี้ กระผมมีความอิ่มใจเป็นอันมาก และด้วยอานุภาพของบุญนั้น กระผมได้เสวยความสุขอยู่ในโลกสวรรค์สิ้นกาลนาน

ครั้นต่อมาในกัปป์ที่ ๙๑ แต่ภัททกัปป์นี้ พระวิปัสสีสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกครั้งหนึ่ง พระวิปัสสีสัมพุทธเจ้าเสด็จไปประทับอยู่ที่พระนครพันธุมวดี พระมหากษัตริย์แห่งพระนครนั้นทรงเลื่อมใสตั้งมั่นอยู่ในพระรัตนตรัย โปรดให้สร้างพระอารามใหญ่วิจิตรงดงาม ถวายพระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เมื่อพระอารามสำเร็จแล้ว ทรงจัดให้มีมหกรรมฉลองพระอาราม และพร้อมกันนั้นโปรดประทานโอกาสให้มหาชนผู้ที่มีใจบุญร่วมบำเพ็ญทานถวายพระสงฆ์อีก มีองค์พระวิปัสสีสัมพุทธเจ้าเป็นประธานด้วย

อนึ่งในการจัดมหาทานครั้งนั้น ผู้เป็นหัวหน้างานมีความประสงค์จะมิให้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งควรแก่สมณบริโภค ในทานนี้ขาดตกบกพร่อง ต้องมีให้ครบทุกสิ่ง ทั้งให้ประณีตอีกด้วย ครั้นถึงวันถวาย บังเอิญไทยทานนั้นขาดนมส้มใหม่และน้ำผึ้งสดไป หัวหน้างานจึงมอบเงิน ๑,๐๐๐ กหาปณะ แก่คนงานหลายคน ให้ออกเที่ยวหาซื้อมาใส่ให้ครบบริบูรณ์ให้จงได้.

ครั้งนั้น กระผมได้มาบังเกิดเป็นคนโปรดปรานของสกุลใหญ่สกุลหนึ่ง ในพระนครพันธุมวดี ด้วยเป็นคนขยันขวนขวายในการงาน เวลานั้นบังเอิญกระผมนำเอานมส้มใหม่และน้ำผึ้งสดไปเรือนของนายงาน เมื่อคนหาซื้อนมส้มใหม่และน้ำผึ้งสดยังหาไม่ได้ มาพบกระผมเข้าจึงเจรจาขอซื้อ แต่กระผมก็ไม่ยอมขาย แม้ฝ่ายซื้อจะขึ้นราคาสูงเพียงใด กระผมก็ยังไม่ให้ แต่ก็นึกแปลกใจว่าเหตุใดผู้ซื้อจึงกล้าสละทรัพย์เป็นจำนวนมากแลกกับนมส้มใหม่และน้ำผึ้งสดซึ่งก็มีเพียงเท่านี้ จึงได้ไต่ถามว่า ท่านมีความต้องการของสองสิ่งไปเพื่อประโยชน์อันใด

ครั้นผู้ต้องการแจ้งให้ทราบแล้ว ผมก็มีศรัทธาอยากจะทำบุญร่วมด้วย จึงกล่าวว่า ถึงท่านจะให้ทรัพย์สมบัติข้าพเจ้าทวีขึ้นอีกเท่าใด ๆ ข้าพเจ้าก็ไม่ให้ แต่ถ้าท่านให้ข้าพเจ้านำเอาของสองสิ่งนี้เข้าร่วมทำบุญด้วย ข้าพเจ้ายินดีจะนำไปมอบให้ทั้งหมดทีเดียว ครั้นผู้ขอซื้อได้ฟังก็มีความยินดี พากันเข้าไปพบหัวหน้าจัดมหาทาน และแจ้งให้ทราบถึงความประสงค์ของกระผม ท่านหัวหน้างานดีใจอนุโมทนาในกุศลจิตของกระผมเป็นอันมาก นับว่ากระผมได้ทำให้ดวงใจของทุก ๆ คนซึ่งตั้งใจทำบุญอยู่

ครั้งนั้นปลาบปลื้มเต็มเปี่ยมด้วยบุญกุศลสมมโนรถ เป็นอันว่างานจัดมหาทานถวายพระวิปัสสีสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกทั้งมวลบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ด้วยอานุภาพแห่งส่วนบุญใหญ่นี้ ทำให้กระผมไปบังเกิดในเทวโลก เสวยความสุขอยู่ในทิพยสมบัติเป็นเวลานาน

ต่อมา กระผมได้มาบังเกิดเป็นพระมหากษัตริย์เสวยราชสมบัติอยู่ในพระนครพาราณสี ครั้งหนึ่งพระเจ้าพาราณสีทรงยกแสนยานุภาพออกไปตามวิสัยของพระมหากษัตริย์ผู้ยอดนักรบ ทั้งเพื่อเชิดชูพระเกียรติยศให้ใหญ่ยิ่งขึ้นไป คราวหนึ่งได้ส่งกองทัพเข้าประชิดชานเมือง ๆ หนึ่ง พร้อมกับส่งพระราชสาส์นไปยังกษัตริย์ผู้ครองเมืองนั้นด้วยว่า ให้โอกาสเลือกเอาว่า จะยอมมอบราชสมบัติให้โดยดีหรือจะต่อสู้ เมื่อกษัตริย์ผู้ครองเมืองนั้นตอบสาส์นปฏิเสธทั้งสองประการ พระเจ้าพาราณสีทรงพิโรธมากจึงสั่งให้กระจายกองทัพออกเป็น ๔ กอง เข้าล้อมปิดประตูเมืองใหญ่ทั้ง ๔ ไว้อย่างแน่นหนา แต่ยอมให้ชาวเมืองเข้าออกไปมาได้ทางประตูเล็กซึ่งเรียกว่าประตูกุด พระเจ้าพาราณสีทรงตั้งทัพล้อมอยู่ถึง ๗ ปี ๗ เดือน ก็ไม่สามารถทำให้กษัตริย์ผู้ครองนครนั้นยอมจำนนเพราะประชาชนไม่เดือดร้อนมากนัก ด้วยยังออกไปประกอบธุรกิจของตนได้อยู่

ครั้นพระมารดาของพระเจ้าพาราณสี ทรงทราบเรื่องเข้า ก็ทรงตำหนิว่าโง่ แนะให้พระเจ้าพาราณสีปิดล้อมประตูน้อยประตูใหญ่ของเมืองนั้นให้สิ้นเชิง พระเจ้าพาราณสีจึงได้สั่งให้กระจายทหารในกองทัพทั้งหมด เข้าปิดล้อมประตูเมืองนั้นทั้งหมดทันที พอชาวเมืองไม่มีทางจะ

ออกจากเมืองได้เพียง ๗ วันเท่านั้น ก็ได้รับความเดือดร้อนเป็นที่สุด และเมื่อทนต่อความเดือดร้อนไม่ได้ ก็พร้อมกันเข้าพังพระราชวังจับกษัตริย์ผู้ครองเมืองนั้น ปลงพระชนม์ชีพเสียแล้ว พร้อมกันเปิดประตูเมืองมอบราชสมบัติให้พระเจ้าพาราณสีทันที

แม้ในกาลต่อมา พระองค์จะได้บำเพ็ญกองการกุศลอีกมากมายเท่าใด ๆ ก็ไม่สามารถจะลบล้างบาปในเรื่องนี้ได้ ดังนั้นเมื่อสิ้นชีวิตแล้วต้องไปทนทุกข์ในยมโลกเป็นเวลาช้านานทั้งที่พ้นจากยมโลกแล้ว อาศัยผลบุญที่กระผมได้สะสมไว้ได้มาบังเกิดในชาตินี้ เศษบาปเรื่องนั้นก็ยังติดตามมาบีบคั้นให้หลงอยู่ในครรภ์ของพระมารดาประสบทุกข์ทรมานร่วมกับกระผม ก็เพราะทารุณโทษที่ได้ทรงมีส่วนร่วมกับกระผมปิดประตูเมืองครั้งนั้น แต่ด้วยเดชกุศลทานมาเตือนน้ำพระทัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เสด็จไปโกลิยบุรี และทรงพระมหากรุณาประทานความสวัสดีให้แก่พระมารดาและกระผม

ต่อมา กระผมมีความเลื่อมใสใคร่จะบวช และเมื่อได้รับอนุญาตจากพระบิดาและพระมารดา จึงเข้าไปขอบรรพชาต่อพระสารีบุตร ครั้นพระสารีบุตรได้เมตตารับเป็นอุปัชฌายะให้กระผมบวช ได้บอกให้พระมหาโมคคัลลานะช่วยปลงผมให้ ก่อนจะปลงผม ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กรุณาบอกกัมมัฏฐานให้กระผมเจริญ แม้ขณะที่ปลงผมก็พร่ำสอนให้ในทางกัมมัฏฐานอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นพอปลงผมเสร็จ กระผมก็ได้บรรลุพระอรหัตผลในทันใดนั้น

อนึ่ง การที่เทวดา นาคและมนุษย์เป็นอันมาก นำเอาปัจจัย และสักการะมาบูชากระผมในที่ทุกสถานนั้น ก็ด้วยบุญกรรมที่กระผมมีความเบิกบานใจ บูชาพระปทุมุตรสัมพุทธเจ้าและพระวิปัสสีสัมพุทธเจ้าด้วยปัจจัยเป็นพิเศษ

เมื่อกระผมแสวงหาวิชาและวิมุติอยู่ ได้ถอนมานานุสัยสิ้นหมดแล้ว ความดำริของกระผมที่ออกจากราชนิเวศน์มาเข้ากุฏิ เพื่อประโยชน์อันใด ประโยชน์นั้น ๆ ก็ได้สำเร็จแล้ว

เนื่องจากพระสีวลีเถระเป็นพระสาวกชั้นหลัง จึงน่าจะปรินิพพานหลังพระบรมศาสดา. △

จบตำนานพระสีวลีเถระเพียงเท่านี้.

ตำนานพระวังคีสเถระ

พระวังคีสเถระ ท่านเกิดในสกุลพราหมณ์ ในวังคชนบท เมื่อเจริญวัยแล้วได้ศึกษาไตรเพทจบ ท่านเป็นคนมีเสียงเสนาะ มีถ้อยคำสละสลวย มีวาจาคมคาย มีปรีชาหลักแหลม ฉลาดในเชิงโต้ตอบ มีปฏิภาณดีเป็นเยี่ยม มีความรู้ในทางพยากรณ์เป็นพิเศษไม่มีใครเสมอ ท่านมีวิธีทำนายคติของคนประหลาด คือ เมื่อส่งกะโหลกศีรษะคนตายถึงมือท่านแล้ว และเมื่อท่านเคาะกะโหลกศีรษะนั้นดูสัก ๒—๓ ทีแล้ว ท่านจะทำนายได้ถูกต้องเป็นตาเห็นทีเดียว ว่าเจ้าของกะโหลกศีรษะนี้ เมื่อก่อนยากจนหรือมั่งมี มีเกียรติสูง ต่ำ อย่างไร มีอาชีพทางไหน เวลานี้ไปเกิดในนรกหรือสวรรค์ เสมือนวิญญาณของกะโหลกมากระซิบบอกท่าน ด้วยความปรีชาสามารถในการทำนายเช่นนี้ พราหมณ์วังคีสะ จึงได้รับยกย่อง ได้รับการเชื้อเชิญไปในตระกูลใหญ่ มีคนติดตามเป็นศิษย์มาก ได้รับสักการะอามิสบูชาก็มาก เป็นผู้สูงด้วยการเคารพนับถือของคนเป็นอันมาก

วันหนึ่ง ท่านเดินทางมาถึงแคว้นมคธ เข้าไปยังพระนครราชคฤห์ ได้เห็นพระสารีบุตรเถระ ในขณะเดินรับบาตรตามถนนอยู่ในความสังวรดีที่สุด ทุกขณะที่จะเดินก้าวไปข้างหน้า หรือขณะถอยหลัง ทอดสายตาต่ำ กิริยาเรียบร้อย มีมารยาทน่ารัก เหมือนเทพเจ้ามีความสง่าน่าเคารพ ยำเกรง เหมือนพญาราชสีห์ นึกอัศจรรย์ใจ พลางรำพึงว่าโอ้ ! นักแสวง

บุญมารยาทเรียบร้อย มีอินทรีย์สงบสง่างามเช่นนี้ เราเพิ่งจะได้พบในชีวิต นับเป็นบุญตา ถ้าจะได้เข้าไปกราบท่าน ก็จะเป็นบุญตัวเป็นแน่ ดังนั้นเมื่อวังคีสพราหมณ์ เห็นพระสารีบุตรเถรเจ้า เสร็จกิจจากการรับบาตรของทายกแล้ว จึงเข้าไปใกล้ท่าน นมัสการท่านแล้วเรียนถามโดยคารวะว่า

"ข้าแต่สมณะ อินทรีย์ของท่านผ่องใสเหลือเกิน ท่านบวชในสำนักใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน และท่านชอบใจธรรมของใคร ?"

พระเถรเจ้าตอบว่า "วังคีสะ ฉันบวชในสำนักพระสิทธัตถสัมพุทธเจ้า ผู้เสด็จจากศากยสกุล พระองค์เป็นศาสดาของฉัน และฉันชอบใจธรรมของพระองค์ท่าน ?"

"ข้าแต่สมณะ เวลานี้ศาสดาของท่านอยู่ที่ไหน และอย่างไรข้าพเจ้าจะพึงได้เข้าเฝ้า และได้ฟังธรรมของท่านบ้าง ?"

"ไม่เป็นการยากเลย วังคีสะ ถ้าท่านประสงค์จะเข้าเฝ้า และเมื่อท่านพร้อมที่จะเข้าเฝ้าแล้ว จงมา ไปกับข้าพเจ้าเถิด"

ต่อนั้น วังคีสะ ก็ติดตามพระสารีบุตรเถรเจ้าไปยังพระเวฬุวันวิหาร พระเถรเจ้าได้พาวังคีสะ นักพยากรณ์กะโหลกมนุษย์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลให้พระองค์ทรงทราบความประสงค์ในการมาของวังคีสะทันที

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า วังคีสะ ตถาคตได้ทราบกิตติศัพท์ของเธอขจรมาว่า เธอเป็นนักทำนายกะโหลกศีรษะของคนแม่นยำดีมากมิใช่หรือ?

เป็นความจริงดังที่พระองค์ทรงรับสั่ง พระเจ้าข้า วังคีสะกราบทูล

พระศาสดาตรัสว่า วังคีสะ ถ้าตถาคตต้องการจะเห็นความจริงในเรื่องนี้ในเวลานี้ จะเป็นความลำบากใจแก่เธอบ้างไหม ?

ไม่เป็นความลำบากใจแต่อย่างไรเลยพระเจ้าข้า วังคีสะกราบทูลขอพระองค์ ได้โปรดให้นำกะโหลกศีรษะมนุษย์คนใดคนหนึ่งมาเถิด ข้าพระองค์จะทำนายถวาย

พระศาสดา โปรดให้พระอานนท์นำกะโหลกมนุษย์สามัญมา ๒ กะโหลก กับกะโหลกศีรษะพระอรหันต์ ๑ กะโหลก แล้วทรงประทานกะโหลกศีรษะคู่นั้นแก่พราหมณ์วังคีสะก่อน

พราหมณ์วังคีสะรับกะโหลกทั้งสองนั้นมาเคาะดูแล้ว ได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ! กะโหลกที่ ๑ นี้ เป็นกะโหลกศีรษะคนใจบาป บัดนี้เขาไปบังเกิดอยู่ในนรก ส่วนกะโหลกที่ ๒ นี้ เป็นกะโหลกศีรษะของคนใจบุญ บัดนี้เขาไปบังเกิดอยู่ในสวรรค์แล้ว

พระศาสดาทรงประทานสาธุการแก่พราหมณ์วังคีสะว่า ถูกแล้ว วังคีสะ ท่านทำนายชอบแล้ว ต่อนั้นได้ทรงประทานกะโหลกศีรษะพระอรหันต์แก่วังคีสะอีก ๑ กะโหลก พร้อมกับรับสั่งว่า วังคีสะ จงพิจารณาดูคติของกะโหลกนี้อีก ๑ กะโหลกเถิด

พราหมณ์วังคีสะ รับกะโหลกมาเคาะดูแล้ว ๆ เล่า ๆ ก็ไม่สามารถถวายคำทำนายได้ อัดอั้นตันใจ เหงื่อไหลโทรมตัว ในที่สุดก็ยอมสารภาพโดยน้อมถวายกระโหลกคืน พร้อมกับกราบทูลว่า กระโหลกศีรษะของมนุษย์คนนี้ ข้าพระองค์หมดสติปัญญา ถวายคำทำนายไม่ได้ ด้วยมองไม่เห็นที่เกิดที่ดับและทางไปของวิญญาณ ของเจ้าของกะโหลกนี้เลย

พระศาสดาตรัสว่า เป็นความจริงอย่างนั้น วังคีสะ ท่านไม่อาจรู้ ไม่อาจพูดถึงที่เกิดที่ดับและทางไปของกะโหลกนี้ เพราะท่านไม่ได้เรียนมนต์เป็นเครื่องรู้ ที่เกิดที่ดับและทางไปของพระขีณาสพ ดังนั้นท่านจึงทำนายไม่ได้

จะป่วยกล่าวไปไยถึงบุคคลผู้มีความรู้เช่นด้วยท่าน แม้แต่มฤตยุราชผู้กำจุดจบของชีวิตสัตว์ทั้งมวลไว้ ก็ยังไม่สามารถจะรู้สถานที่อยู่ของเจ้าของกะโหลกศีรษะนี้ได้ แม้ที่สุดแต่ทางดำเนินไปของท่าน ก็ยังหารู้ได้ไม่ เพราะเหตุไร เพราะเจ้าของกะโหลกศีรษะนี้ ตั้งมั่นอยู่ในคำสอนของเราเป็นพระขีนาสพ เป็นผู้ไม่กังวลในโลกไหน ๆ ย่อมก้าวล่วงทรรศนะวิสัยของมนุษย์และเทพยดา แม้แต่มฤตยู

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ขอให้ข้าพระองค์ได้เรียนมนต์เป็นเครื่องรู้ที่เกิดที่ดับ และทางไปของพระขีนาสพ ขอพระผู้มีพระภาคได้ทรงเมตตาประทานมนต์อันนี้แก่ข้าพระองค์เถิด

พระศาสดาตรัสว่า วังคีสะ ตถาคตจะบอกมนต์นี้แก่เธอตามประสงค์ ต่อเมื่อเธอละเพศคฤหัสถ์มาดำรงสมณเพศในพระธรรมวินัยนี้แล้ว

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอให้ข้าพระองค์ได้อุปสมบทในวันนี้เถิด

ดูกร วังคีสะ เธอควรจะได้รับอนุญาตให้บวชจากบิดามารดาเสียก่อน เพราะพระธรรมวินัยนี้ จะรับกุลบุตรผู้เข้าอุปสมบท เฉพาะผู้ที่มารดาบิดาอนุญาตให้บวชแล้วเท่านั้น

สาธุ ชอบแล้ว พระเจ้าข้า! วังคีสะกราบทูล ก็แต่บัดนี้ข้าพระองค์เป็นผู้หามารดาบิดาไม่แล้ว หมดจดจากอันตรายิกธรรมข้อนี้ ขอพระองค์ได้ทรงกรุณาประทานอุปสมบทแก่ข้าพระองค์เถิด

พระศาสดาได้ทรงพระกรุณาโปรดให้พระอานนทเถระ เป็นธุระจัดงานอุปสมบทให้พราหมณ์วังคีสะ พระอานนทเถระได้อาราธนาพระนิโครธกัปปเถระเป็นพระอุปัชฌายะให้วังคีสะได้อุปสมบท เป็นภิกษุตามปรารถนาในวันนั้น

พระวังคีสะบวชแล้ว ก็พยายามศึกษาสมณวัตรแลปฏิบัติสมณธรรมเป็นอย่างดี เพื่อจะได้โอกาสเรียนมนต์ดูกะโหลกศีรษะพระขีณาสพต่อไป โดยมั่นใจว่า พระผู้มีพระภาคจะทรงบอกมนต์บทนี้แก่ตนในวันใดวันหนึ่งเป็นแน่แท้

เนื่องพระวังคีสะบวชใหม่ ไปพำนักอยู่กับพระนิโครธกัปปะผู้อุปัชฌายะ ที่อัคคาฬวเจดีย์ ณ เมืองอาฬาวี วันหนึ่งพระอุปัชฌายะไม่อยู่ ให้ท่านเฝ้าวิหาร มีสตรีคณะหนึ่งงามด้วยรูปและอาภรณ์วิจิตรประดับกายเข้าไปจุ้นจ้าน เย้ายวนท่านเกินพอดี ด้วยท่านเป็นนักพยากรณ์ พระหมอดูที่มีชื่อเสียง สูงส่งด้วยศักดิ์ศรีอย่างนั้น เมื่อถูกสตรีขอให้ดูในสิ่งที่ไม่ควรดูแล้วอย่างไร พระบวชใหม่อย่างท่าน ผู้มีการศึกษาน้อย มีการปฏิบัติน้อยแถมมิได้บวชด้วยศรัทธา จะไม่ถูกกิเลสตัณหาดลจิตให้ฟุ้งซ่านทำให้ลำบากใจเล่า

แต่ก็เป็นเคราะห์ดีที่ท่านเป็นบุคคลที่มีกำลังใจเข้มแข็ง ดังนั้นแม้จะถูกความกระสันปั่นป่วนใจอยู่พักหนึ่ง ในที่สุดท่านก็กลับได้สติ เตือนใจท่านเองว่า

เจ้าหมอดูเอย! นั่นไม่ใช่ลาภดอกนะ เจ้าอย่าเห็นว่าเป็นลาภ ที่จริงมันเป็นความชั่วของเจ้า มันเป็นความไม่ดีของเจ้าต่างหาก ที่เจ้าเกิดมีความกระสันปั่นป่วนรัญจวนใจขึ้น วังคีสะเอย จะเป็นความดีไม่น้อยเลย ถ้าเจ้าจะพึงบรรเทาความกระสันนั้นเสียแล้วปลูกความยินดีในพรหมจรรย์ให้เกิดขึ้นได้

เมื่อพระวังคีสะได้สติห้ามใจไว้อยู่ บรรเทาความกระสันปั่นป่วนเสียได้ ปลุกปลอบใจให้เกิดความยินดีในสมณธรรมขึ้นได้แล้ว ได้เปิดปากด้วยความภาคภูมิใจแก่องค์ท่านเอง ที่ได้ชำนะความปั่นป่วนจิตเพราะความวิตกในเวลานั้นว่า

บรรดาวิตกซึ่งเป็นธรรมฝ่ายต่ำ อันเป็นต้นเหตุให้คึกคะนองเหล่านี้ ประดาหน้าวิ่งเข้ามาสู่ใจเรา ที่ทิ้งเหย้าเรือนออกมาบวช แม้สตรีมากยิ่งกว่านี้ ก็จะมาเบียดเบียนเราผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรมไม่ได้เลย ในที่สุดก็พ่ายไปเหมือนคนตั้งพัน ๆ วิ่งหนีเตลิดเปิดเปิงไปรอบด้าน เพราะครั่นคร้ามขามต่อนักธนูแม่นยำ ซึ่งเชี่ยวชาญในการยิง ขณะที่น้าวสายขึ้นแล่งศรฉะนั้น

เพราะอะไร ? เพราะเราได้รอบรู้ทางพระนิพพานในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นวงศ์พระอาทิตย์ดีแล้ว ใจของเราก็ยินดียิ่งแล้วในทางพระนิพพานนั้น

ดูกรมฤตยูผู้เป็นมารอันเลวร้าย ถ้าท่านจะเข้ามาหาเรา ผู้อยู่ในสมณวิสัยอย่างนี้ แม้แต่ร่องรอยของเรา ท่านก็จะแลไม่เห็น แล้วอย่างไรท่านจะพบเราเล่า?

ตามปกติพระวังคีสะ ท่านอยู่ในสำนักพระอุปัชฌายะ แต่บังเอิญในเวลานั้น พระนิโครธกัปปเถระ พระอุปัชฌายะของท่านมีกิจจะต้องทำมาก จึงไม่สู้จะมีโอกาสพร่ำสอนสัทธิวิหาริก วันหนึ่งพระวังคีสะกลับจากบิณฑบาตกับพระอุปัชฌายะแล้ว ท่านเกิดความกระสันปั่นป่วนใจในกามารมณ์ คิดจะขอให้พระอุปัชฌายะช่วยแนะนำบรรเทาความกระสันนั้นเสีย บังเอิญพระอุปัชฌายะก็เข้าไปพักผ่อนเสียในวิหาร ครั้นท่านออกมาแล้ว ก็ออกไปธุรกิจเสียภายนอกอีก เลยไม่ได้โอกาส แต่เมื่อไม่มีโอกาสจะได้ใครช่วยระงับ ท่านก็ได้ปรามใจของท่านเอง ระงับความกระสันนั้น ๆ ให้สงบลงได้ ท่านมีความภาคภูมิใจ เมื่อความกระสันปั่นป่วนใจสงบลงแล้ว ได้ภาษิตคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลใดละความไม่ยินดี ในคำสอนของพระ-
พุทธเจ้า ละความยินดีในกามทั้งหลายกับทั้งกามวิตก
โดยประการทั้งปวงแล้ว ไม่พึงสร้างป่า คือกิเลสใน
อารมณ์ไหน ๆ พึงเป็นผู้ไม่มีป่าคือกิเลส เป็นผู้ไม่น้อม
ใจไปในป่า คือกิเลสที่พ้นมาแล้วอีก ผู้นั้นแลชื่อว่าภิกษุ

บรรดารูปทุกอย่างในโลกนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในแผ่นดินหรือในเวหาส ย่อมทรุดโทรมไม่เที่ยงคงทนถาวรเลย บุคคลที่สำนึกส่งวนตัวไว้ได้ ย่อมไม่ติด เที่ยวไปได้ตามสบายในที่ทุกสถาน

คนที่มีอุปธิใน รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพารมณ์ ย่อมติดอยู่ เหมือนนักโทษในเรือนจำ ยากที่จะพ้น เจ้าจงบรรเทาความพอใจในกามคุณ ๕ เหล่านั้น เป็นผู้ไม่หวั่นไหวเถิด ผู้ไม่ติดอยู่ในกามคุณ ๕ บัณฑิตเรียกผู้นั้นว่า "มุนี"

ธรรมดาวิตกทั้งหลายอาศัยบีย์รูป สาตรูป ๖๐ ตั้งลงในบุถุชนโดยไม่มีระเบียบอันใด บุคคลไม่พึ่งจมลงในวังวนคือกิเลสในอารมณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น และบุคคลผู้ไม่พูดจาหยาบคาย จึงชื่อว่าเป็นภิกษุ

บัณฑิตผู้มีจิตตั้งมั่นตลอดกาลนาน ผู้ไม่ลวงโลก ผู้มีปัญญาแก่กล้า ผู้ไม่ทะเยอทะยานเป็นมุนี

ผู้บรรลุสันตบทแล้ว อาศัยพระนิพพานเป็นที่ดับกิเลสได้แล้ว ย่อมอาศัยร่างกายนี้ดำรงชีพอยู่ เพียงรอเวลาปรินิพพานเท่านั้น

[เปสลาตินัญญนาสูตร]

วันหนึ่งพระวังคีสะ พำนักอยู่กับพระนิโครธกัปปะพระอุปัชฌายะ ที่อัคคาฬวเจดีย์ ในเมืองอาฬวี เห็นพระภิกษุหลายรูปมีศีลาจารวัตรดีงาม แต่มีความรู้น้อย มีวาทะโต้ตอบย่อหย่อนไม่มีปฏิภาณ ได้นึกดูหมิ่นพระทั้งหลาย เพราะตนมีความรู้ดี มีวาทะดี มีปฏิภาณดี ก็แหละครั้นนึกดูหมิ่นดูแคลนพระผู้มีศีลาจารวัตรดีงาม ด้วยมานะทิฏฐิอันกระด้างของตนแล้ว ต่อมากลับได้ความคิดใหม่ เห็นโทษในความคิดอันทรามของตนว่า เราชั่วเสียแล้ว เราไม่ดีเสียแล้ว ในเพราะเหตุที่เราดูหมิ่นดูแคลนเพื่อนพรหมจรรย์ ซึ่งความจริงแม้ท่านเหล่านั้นจะยังมีความรู้น้อย มีปฏิภาณน้อยก็จริง แต่ท่านก็มีศีลาจารวัตรดีงาม ซึ่งชอบด้วยพระธรรมวินัย ผู้ควรแต่จะได้รับซึ่งความสรรเสริญอย่างเดียว

เมื่อท่านรู้สึกตัวของท่านเองว่า ท่านเป็นผู้ผิดเพราะคิดผิด เป็นผู้มีโทษควรได้รับโทษ เกิดความร้อนใจมาก แต่แล้วกลับได้สติว่า พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญผู้เห็นความผิดของตนเอง ตำหนิตนเองได้ ปราม

ตนเองได้ และผิดได้บังคับตนได้ กลับประพฤติชอบได้ว่าเป็นความดีในพระธรรมวินัยนี้ เหมือนสี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง เมื่อผิดลงไปแต่ละครั้งด้วยกรรมอันใดแล้วกลับตั้งตนเสียใหม่ในกรรมอันดี ข้อนี้จักเป็นศรีแก่ผู้นั้นยิ่งนัก ครั้นเมื่อได้สติระลึกได้เช่นนั้นแล้ว ได้ภาษิตเตือนใจท่านเองในขณะนั้นว่า

เจ้าหมอดูกะโหลกผีเอย. เจ้าได้ปลงผมปลงหนวดละเหย้าเรือนออกมาดำรงเพศบรรพชิต เพราะสิ้นฝีไม้ลายมือในเชิงหมอ โดยที่ไม่มีภูมิรู้ ในอันจะทำนายหัวกะโหลกพระขีณาสพถวายพระโคดมพุทธเจ้าได้ ต้องสารภาพยอมจำนนต่อหน้าพระสงฆ์สาวกทั้งหลายแล้ว ไฉนเจ้ายังทะนงตนดูหมิ่นพระสงฆ์สาวกเพื่อนพรหมจรรย์ด้วยกันซึ่งมีความรู้น้อยอยู่อีกเล่า วังคีสะเอย ! เจ้าจงละมานะเสีย แม้สิ่งซึ่งเป็นทางมาแห่งมานะนั้น ๆ ก็ต้องละเสียด้วยซิ. อย่าให้มีเศษมีส่วนแห่งความทะนงตัว อะไร ๆ เหลืออยู่อีกเลย มันเรื่องอะไร วังคีสะ. ที่เจ้าจะต้องไปคิดดูหมิ่นดูแคลนเขาด้วย ที่จริงการทะนงตัวเช่นนี้ไม่เป็นความดีความชอบอะไรเลย ตรงกันข้าม กลับเป็นความเลวความร้าย เพราะคนที่ถูกเราลบหลู่ดูแคลน จะมีความเดือดร้อนตลอดกาลนาน วังคีสะ, คนที่ถูกปิศาจร้ายคือมานะครอบงำทำให้ประพฤติผิดย่อมเข้าถึงนรก ประสบความเศร้าโศกสิ้นกาลนาน !

ส่วนภิกษุผู้ชำนะกิเลสด้วยมรรค เป็นผู้ปฏิบัติชอบ ย่อมไม่เศร้าโศกตลอดกาลทุกเมื่อ ทั้งยังได้รับเกียรติคุณและมีความสุข บัณฑิตทั้งหลายเรียกภิกษุเช่นนั้นว่า "ผู้เห็นธรรม" เพราะฉะนั้น วังคีสะ, เจ้าจงเป็นผู้ไม่มีกิเลสดังตะปูเครื่องตรึงใจในโลกนี้ จงเป็นผู้มีความเพียรละนิวรณ์ทั้งหลายเสีย เป็นผู้บริสุทธิ์ และละมานะอย่าให้มีส่วนใด ๆ เหลืออยู่ ทำ

ที่สุดแห่งกิเลสด้วยวิชา เป็นผู้สงบต่อไป

ครั้งหนึ่ง ๑พระวังคีสะพำนักอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร เช้าวันหนึ่ง ท่านติดตามพระอานนทเถระเข้าไปบิณฑบาตในเมือง ขาดสติสังวรนัยน์ตาเกิดความกระสันขึ้น เพราะราคะรบกวนจิต ท่านได้เรียนถามพระอานนทเถระว่า ท่านอานันทะผู้เจริญ ข้าพเจ้าเร่าร้อนเพราะกามราคะขอท่านผู้เป็นเครือโคตมะ ได้อนุเคราะห์แนะนำอุบายดับราคะให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด

พระอานนท์พุทธอนุชาได้กรุณาแนะนำว่า อาวุโส วังคีสะ, เพราะสัญญาท่านวิปลาสเลื่อนลอยจากอารมณ์กัมมัฏฐาน จิตของท่านจึงรุ่มร้อน ฉะนั้นเพื่อระงับดับความรุ่มร้อนของจิต ท่านจงปล่อยอารมณ์อันสวยงาม อันเป็นเชื้อเพลิงแห่งราคะเสีย ด้วยการพิจารณาเห็นสังขารทุกชนิดโดยความเป็นของเลื่อนลอย ไม่จีรัง, ทั้งก่อให้เกิดความยุ่งยาก เป็นทุกข์, และอย่าได้เห็นสิ่งเหล่านี้โดยความเป็นตัวเป็นตน คืออย่าเห็นเป็นก้อน จงพิจารณาย่อยออกเป็นธาตุทุกส่วนที่สั่งสมขึ้น มีปรกติเกิดขึ้นและดับไปอยู่ทุกขณะ

วังคีสะ, ท่านจงอย่าถูกราคะเผาให้บ่อยนัก โดยพยายามเจริญอสุภกัมมัฏฐาน ทำจิตให้มีอารมณ์ในสมถกัมมัฏฐานตั้งมั่นเป็นอันเดียวเถิด จงเจริญกายคตาสติไว้เสมอ จงเป็นผู้มากด้วยความหน่าย จงเจริญความไม่มีนิมิต และจงถอนมานานุสัยเสีย ด้วยการรู้เท่าทันมานะ แล้วท่านจักมีใจสงบเป็นสุขในที่ทุกสถาน

ต่อมา พระวังคีสะ, ได้พยายามบำเพ็ญสมณธรรม ได้บรรลุพระ

---

๑ อานนทสูตร

อรหัตผล ทำที่สุดทุกข์ให้แจ้ง ชื่นชมอยู่ในวิมุติสุขสมมโนรถแล้ว ได้เข้าไปอยู่ในพุทธสำนัก ณ พระเชตวันวิหาร

[๑]วันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมกล่าวแต่วาจาที่ดี ไม่กล่าววาจาชั่ว ๑ กล่าวแต่วาจาที่เป็นธรรม ไม่กล่าววาจาไม่เป็นธรรม ๑ ย่อมกล่าวแต่วาจาน่ารักอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาน่าชัง ๑ ย่อมกล่าวแต่วาจาจริงอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาเท็จ ๑

ภิกษุทั้งหลาย. วาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๔ เหล่านี้แลเป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นทุพภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษ ให้เกิดประโยชน์โดยส่วนเดียว และเป็นวาจาที่บัณฑิตชนไม่ตำหนิ โดยสรรเสริญตลอดกาลทุกเมื่อ ในที่สุดได้ทรงประมวลพระโอวาทประทานอีกว่า สัตบุรุษสรรเสริญว่าวาจาสุภาษิตเป็นที่หนึ่ง, วาจาที่ชอบด้วยธรรมเป็นที่สอง, วาจาที่น่ารักเป็นที่สาม, วาจาจริงเป็นที่สี่,

พอสิ้นพระกระแสรับสั่งลง พระวังคีสะได้ลุกขึ้นทำอัญชลีพระผู้มีพระภาคแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค, เนื้อความของพระโอวาทนี้ แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ ขอให้ข้าพระองค์ได้เผยเนื้อความของพระโอวาทนี้เถิด, พระศาสดาตรัสว่า วังคีสะ, เธอจงเผยเนื้อความโอวาทของเราที่แจ่มแจ้งแก่ใจเธอได้

ลำดับนั้น พระวังคีสะได้กราบทูลสรรเสริญพระผู้มีพระภาคแล้วพรรณนาเนื้อความพระโอวาทให้วิจิตรด้วยวจนะประพันธ์ว่า:—

บุคคลควรพูดแต่ถ้อยคำที่ไม่ทำให้ตนให้เดือดร้อน

---

๑ สุภาษิตสูตร

และไม่เสียดสีผู้อื่น เพราะผู้พูดก็ชื่อว่าพูดดี ถ้อยคำที่พูดก็จัดเป็นสุภาษิต

บุคคลควรพูดแต่ถ้อยคำน่ารัก ไม่หยาบคาย ไม่มีโทษ ไพเราะ เป็นที่นิยมชมชื่นแก่ผู้ฟัง

แท้จริง คำสัตย์เป็นวาจาไม่ตาย นี่เป็นของเก่า สัตบุรุษคือคนดีทั้งหลาย ตั้งมั่นอยู่ในคำสัตย์ที่เป็นอรรถเป็นธรรม

อนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสพระวาจาใด ซึ่งเป็นวาจาเกษม เพื่อให้บรรลุพระนิพพาน ทำที่สุดทุกข์ได้ พระวาจานั้นแล สูงสุดกว่าวาจาทั้งมวล ฯ

[๑]วันหนึ่ง พระวังคีสะ, ได้ฟังธรรมของพระสารีบุตรเถระพูดแนะนำภิกษุในที่ประชุมให้อาจหาญร่าเริงด้วยวาจาสุภาพ, สละสลวย, ไม่มีข้อที่ควรตำหนิ ไม่เคลื่อนคลาดจากหลักฐาน ทำให้ผู้ฟังแจ่มแจ้งเข้าใจเนื้อความได้ง่าย ทั้งเห็นบรรดาภิกษุที่ฟังก็เงี่ยโสตลงฟัง ตั้งใจกำหนดจดจำด้วยดีเช่นนั้น ก็พอใจ คิดว่า อย่ากระนั้นเลย เราจะกล่าวคาถาสรรเสริญพระสารีบุตรในที่ประชุมภิกษุทั้งหลายนี้แหละ

ครั้นแน่ใจแล้ว จึงได้ประนมมือนมัสการพระเถรเจ้า แล้วกล่าวว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตรผู้เจริญ ขอโอกาสให้ผมได้เผยความรู้สึกในโอวาทครั้งนี้ของพระคุณท่านสักหน่อยเถิด

"นิมนต์เถอะ, ท่านวังคีสะ," พระสารีบุตรกล่าว "ผมยินดีให้ท่านเผยความรู้สึกที่แจ่มแจ้งแก่ใจได้"

---

๑ สารีปุตตสูตร

ลำดับนั้น พระวังคีสะได้กล่าวสรรเสริญพระสารีบุตรเถระ ต่อที่ประชุมสงฆ์ว่า "พระสารีบุตรเถระเป็นนักปราชญ์ มีปรีชาญาณลึกซึ้ง รอบรู้ดีทั้งในทางและมิใช่ทาง มีปัญญามาก แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายดีทั้งโดยย่อและโดยพิสดาร เสียงไพเราะมีกังวานเสนาะเหมือนเสียงนกสาริกา มีปฏิภาณกว้างขวางไม่รู้สิ้นสุด ขณะที่ท่านแสดงธรรมอยู่ ผู้ฟังตั้งใจเงี่ยโสตลงฟังด้วยความยินดี ในกระแสธรรมที่กังวานออกด้วยเสียงอันเสนาะของท่าน ฯ

สมัยหนึ่ง [๑]พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับที่บุพพารามวิหาร ณ ปราสาทของนางวิสาขา ในพระนครสาวัตถี พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกหมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น

วันนั้นเป็นวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำเพ็ญเดือน ๑๑ พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับในที่แจ้งท่ามกลางพระสงฆ์แวดล้อม เพื่อทรงทำปวารณาแก่พระสงฆ์ ครั้นทรงเห็นพระสงฆ์พร้อมเพรียงดีแล้ว จึงรับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอปวารณาแก่เธอทั้งหลาย เธอทุก ๆ รูป จะไม่ตำหนิกรรมอะไร ๆ ในทางกายหรือทางวาจาของเราบ้างละหรือ ?

ครั้นพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พระสารีบุตรเถระได้ลุกขึ้นประนมอัญชลีเฉพาะพระพักตร์ แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ, ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะตำหนิกรรมอะไร ๆ ของพระองค์ทั้งทางกายหรือทางวาจาอย่างใด ๆ ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า, เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติทางธรรมที่ควรดำเนินให้เกิดขึ้น ทรงผดุงทางธรรมที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ให้เจริญแผ่ไพศาลออกไป ทรงบอกทางที่ยังไม่มีคนบอกให้ ทรง

---

๑ ปวารณาสูตร

รู้แจ้งดีในทาง ทรงชำชองดีในทางทั้งมวล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ, มวล สาวกทั้งหลายล้วนเป็นผู้เดินตามทางที่พระองค์ตรัสบอก บัดนี้ข้าพระองค์ ขอปวารณาต่อพระผู้มีพระภาค พระองค์จะไม่ทรงตำหนิกรรมอะไร ๆ ทั้งที่เป็นไปทางกายหรือวาจาของข้าพระองค์บ้างหรือ ? พระเจ้าข้า, ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สารีบุตร. เราจะตำหนิกรรมอะไร ๆ ของเธอทั้งทางกายหรือทางวาจาอย่างใด ๆ ไม่ได้เลย, สารีบุตร, เธอเป็นบัณฑิต เธอมีปัญญามาก มีปัญญาหนักแน่น มีปัญญาชวนให้ร่าเริง มีปัญญาว่องไว มีปัญญาหลักแหลม มีปัญญาทำลายกิเลสได้ สารีบุตร, โอรสพระองค์ใหญ่ของพระเจ้าจักรพรรดิ ย่อมหมุนจักรรัตนะที่พระราชบิดาทรงประทานให้แล้ว ได้คล่องแคล่วว่องไว ตามพระราชประสงค์ โดยชอบได้ฉันใด สารีบุตร, เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมหมุนล้อธรรมจักรอันประเสริฐ ตามเราได้โดยชอบ โดยแท้

พระสารีบุตรได้กราบทูลอีกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังพระสงฆ์สาวกอีก ๕๐๐ รูปเล่า พระเจ้าข้า, ท่านเหล่านี้จะไม่มีกรรมอะไร ๆ ทั้งทางกายหรือทางวาจาอย่างใดอย่างหนึ่งบ้างละหรือ ? ที่พระองค์จะทรงพระกรุณาตำหนิในข้อบกพร่อง เพื่อสังวรต่อไปบ้าง พระเจ้าข้า,

"ไม่มีดอก สารีบุตร, พระศาสดาทรงรับสั่ง สาวกทั้ง ๕๐๐ รูปของเราไม่มีกรรมไร ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางวาจา บกพร่องให้เราตำหนิเลย สารีบุตร, เพราะสาวกเหล่านี้ทำตามคำสอนของเรา เข้าถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบแล้ว คือ ๖๐ รูปได้วิชชา ๓ อีก ๖๐ รูปได้อภิญญา ๖ อีก ๖๐ รูปได้อุภโตภาควิมุติ ที่เหลือนอกนี้ได้ปัญญาวิมุติแล้วทั้งหมด

ทันใดนั้น พระวังคีสะนั่งอยู่ในที่ประชุมนั้น ลุกขึ้นประนมอัญชลีแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เนื้อความของพระดำรัสนี้แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระสุคตเจ้า, ขอให้ข้าพระองค์ได้เผยเนื้อความของพระดำรัสของพระองค์นี้เถิด

พระศาสดาตรัสว่า วังคีสะ, เธอจงเผยเนื้อความของถ้อยคำเราที่แจ่มแจ้งอยู่แก่ใจเธอได้,

ครั้งนั้น พระวังคีสะได้กราบทูลสรรเสริญพระผู้มีพระภาค แล้วได้กล่าวคาถาพรรณนาอรรถรสของพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า

วันนี้ เป็นวันอุโบสถบัณณรสีดิถีขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ บรรดาพระสงฆ์ ๕๐๐ รูปซึ่งมาประชุมกันเพื่อความบริสุทธิ์เหล่านี้ ล้วนเป็นผู้ตัดกิเลสเครื่องประกอบทุกข์ และเครื่องผูกพันให้ติดอยู่ในโลกได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีความคับแค้น เป็นผู้ไม่มีภพใหม่อีกต่อไป และเป็นผู้แสวงคุณอันประเสริฐโดยชอบส่วนเดียว

พระเจ้าจักรพรรดิห้อมล้อมด้วยอำมาตย์ เสด็จเลียบพระมหาอาณาจักรนี้ ซึ่งมีสมุทรสาคร ๔ เป็นขอบเขตโดยรอบ ฉันใด พระสาวกทั้งหลายผู้บรรลุไตรวิชชา ละมฤตยุราชได้แล้ว พากันมานั่งห้อมล้อมพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระธรรมราชาผู้ชำนะสงครามแล้ว เป็นผู้หมู่นำคณะที่ยอดเยี่ยม ไม่มีผู้นำอื่นยิ่งกว่า ก็ฉันนั้น พระสาวกทั้งหมดล้วนเป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค ผู้ชั่วช้าอาธรรม์ไม่มีอยู่ในสมาคมนี้ ข้าพระองค์ขอน้อมเกล้า ๆ ถวายบังคมแทบบัวบาทของพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์ หักลูกศรคือตัณหาได้ขาดแล้ว ๆ

[๑]ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ในพระนครสาวัตถี กับพระสงฆ์หมู่ใหญ่ ๑,๒๕๐ รูป

วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแนะนำชักชวนภิกษุเหล่านั้นให้อาจหาญร่าเริงด้วยธรรมีกถาอันประกอบด้วยนิพพาน ปรากฏว่าเป็นผลดีดังที่พระองค์ทรงมุ่งหมาย โดยที่ทำให้ภิกษุเหล่านั้นใส่ใจเงี่ยโสตลงสดับโดยคารวะและกำหนดด้วยจิตอยู่

เวลานั้น บังเอิญพระวังคีสะออกจากที่พักกลางวัน ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้ประสบเรื่องอันดีงามเฉพาะหน้าเช่นนี้ ก็เบิกบานใจคิดว่า ช่างเป็นฤกษ์งามยามดีเสียเหลือเกิน ที่บังเอิญได้เห็นพระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมีกถาอันประกอบด้วยพระนิพพานแก่ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่กว่าพันองค์ ทำให้ภิกษุเหล่านี้ทั้งหมดพอใจเงี่ยโสตลงสดับ ตั้งใจกำหนดเนื้อความในธรรมีกถาโดยคารวะยิ่ง เมื่อได้โอกาสจึงเข้าเฝ้าถวายบังคมแทบพระยุคลบาท กราบทูลขอประทานโอกาสพรรณนาพระพุทธคุณแก่ที่ประชุมสงฆ์ ตามที่เกิดความรู้สึกแจ่มใจในขณะนั้น

ครั้นได้รับโอกาสจากพระบรมศาสดาทรงประทานตามที่กราบทูลขอแล้ว จึงกล่าวคาถาสรรเสริญพระผู้มีพระภาคแก่ภิกษุสงฆ์ ๑,๒๕๐ องค์ ตามที่ซาบซึ้งแจ่มแจ้งแก่ใจ โดยปฏิภาณอย่างไพเราะยิ่งนักว่า

พระสงฆ์พันกว่ารูปพากันนั่งล้อมพระสุคตเจ้า ซึ่งทรงแสดงธรรมอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทินคือพระนิพพาน อันเป็นธรรมไม่มีภัยอย่างหนึ่งอย่างใดในที่ทุกสถาน

---

๑ ปโรสหัสสสูตร

ช่างงามเหลือเกินที่พระผู้มีพระภาคทรงได้รับการคารวะจากพระสงฆ์จำนวนมากเห็นปานนี้ นั่งแวดล้อมอยู่และใส่ใจสดับนิพพานธรรมที่ทรงประทานด้วยความเคารพยิ่ง ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระเจ้าข้า, พระองค์ทรงมีความเพียรใหญ่ แกล้วกล้า, งามสง่า ประหนึ่งพญาช้างตัวประเสริฐ เป็นจ่าโขลงคือมวลหมู่พระสงฆ์สาวกทั้งหลาย

พระองค์เป็นมุนีที่[๑] ๗ แห่งมุนีทั้งหลาย

---

๑ (คำว่ามุนีหมายเอาพระพุทธเจ้า คำว่ามุนีที่ ๗ หมายความว่า พระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ เฉพาะพระศากยมุนีอังคีรสโคตมพุทธเจ้าพระองค์นี้ทรงเป็นมุนีที่ ๗ โดยนับพระพุทธเจ้าในกัปป์ก่อน ๓ พระองค์ คือพระวิปัสสีที่ ๑ พระสิขีที่ ๒ พระเวสสภูที่ ๓ และในภัทรกัปป์นี้ ๔ พระองค์ คือพระกกุสันโธ ที่ ๔ พระโกนาคมที่ ๕ พระกัสสปะที่ ๖ พระพุทธเจ้าพระองค์นี้เป็นที่ ๗ การที่พระวังคีสะกล่าวถึงพระพุทธเจ้าเฉพาะ ๗ พระองค์นี้ ก็เพราะมีความสัมพันธ์ในการสั่งสมพระบารมีร่วมกันเป็นส่วนมาก และใกล้เคียงกันในระยะกาลแห่งการธำรงพระศาสนา ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพยากรณ์ปัญหาที่ทรงประทานแก่พระอานนทเถระ ความว่า :—

วันหนึ่งพระอานนท์นั่งพักอยู่ในที่สงัดพลางดำริว่า พระศาสดาทรงรับสั่งบอกถึงบุคคลสำคัญ ๆ มีพระพุทธมารดา. พระพุทธบิดาเป็นต้นของพระพุทธเจ้าทั้ง ๖ พระองค์ที่ล่วงไปแล้ว แต่มิได้ตรัสบอกอุโบสถไว้ด้วย ทำให้สงสัยว่า อุโบสถของพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะต่างกันหรือเหมือนกันหนอ ? ครั้นได้โอกาสแล้วจึงทูลถาม พระศาสดาได้ทรงพยากรณ์ว่า :—

"อานนท์. อุโบสถเหมือนกัน มีเนื้อความประกาศไตรสิกขาอย่างเดียวกัน แต่กาลเวลาต่างกัน. คือพระวิปัสสีทรงกระทำอุโบสถ ๗ ปีครั้งหนึ่ง พระสิขีพระเวสสภูทรงกระทำ ๖ ปีครั้งหนึ่ง พระกกุสันโธ พระโกนาคม ทรงกระทำปีละหนึ่งครั้ง ส่วนพระกัสสปะทรงกระทำ ๖ เดือน ต่อหนึ่งครั้ง แต่ในพระศาสนานี้ทรงทำอุโบสถทุกกึ่งเดือน"

ตามนัยแห่งปัญหาพยากรณ์นี้ บ่งถึงพระพุทธเจ้าเฉพาะ ๗ พระองค์เท่านั้น ดังนั้นคำว่า มุนีที่ ๗ ของพระวังคีสเถระจึงหมายถึงพระบรมศาสดาซึ่งทรงเป็นมุนีที่ ๗ ในพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์นั้น)

พระองค์เป็นดุจมหาเมฆหลั่งสายฝน ให้ตกลงท่ามกลางหมู่พระสาวก. ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงแกล้วกล้ายิ่ง วังคีสะสาวกของพระองค์ออกจากที่พักกลางวันด้วยความประสงค์ขอเฝ้าเพื่อถวายบังคมพระบาท พระเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า วังคีสะ, คาถาที่เธอกล่าวเหล่านี้ เธอตริกตรองไว้ก่อนจะมานี้ หรือปรุโปร่งแก่เธอในทันทีทันใดนี้?

"ข้าพระองค์มิได้ตริกตรองไว้ก่อนเลย พระเจ้าข้า. พระวังคีสะกราบทูล หากแต่ปรุโปร่งแก่ข้าพระองค์ในทันทีทันใดนี้ทีเดียว พระเจ้าข้า.

วังคีสะ เธอจงกล่าวคาถาที่ยังมิได้ตริกตรองไว้ก่อน แต่ปรุโปร่งแก่ใจเธอเพิ่มเติมให้มากตามประสงค์อีกได้.

เมื่อพระวังคีสะได้โอกาสเช่นนั้นแล้ว ก็ถวายบังคม กล่าวคาถาสรรเสริญพระผู้มีพระภาค เพิ่มเติมให้มากกว่าเดิมด้วยปฏิภาณในทันทีทันใดนั้นว่า :—

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงย่ำยีหนทางผิด ซึ่งเป็นทางเดินของมารตั้งร้อยทางเสียได้ ทรงทำลายกิเลสเครื่องตรึงใจเพียงดังตะปูเสียได้ ทรงธำรงพระชนม์อยู่อย่างผาสุกทุกสถานทุกกาลเวลา

ท่านทั้งหลาย จงมองดูพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงปลดเปลื้องเครื่องผูกรัดทั้งหลาย ไม่ทรงยอมให้กิเลสใด ๆ อาศัยพระองค์อยู่ ทรงจำแนกธรรมประทานแก่สัตว์ทั้งหลายเป็นส่วน ๆ ตามควรแก่นิสัยของสัตว์จะพึงรับปฏิบัติได้

พระสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด ตรัสบอกทางมากอย่างต่างชนิด เพื่อเป็นเครื่องข้ามโอฆะแก่พระสาวก เมื่อทางที่พระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสบอกแล้ว เป็นทางไม่ตาย พระสาวกทั้งหลายที่เห็นธรรมไม่ง่อนแง่น จึงตั้งมั่นแล้วในทางนั้น

พระสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด ผู้ทรงทำความรุ่งเรือง ทรงแทงตลอดธรรมทั้งหลายแล้ว ได้ทรงเห็นธรรมเป็นที่ข้ามพ้นซึ่งทิฏฐิทั้งปวง ครั้นพระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงทราบดีแล้ว และทรงทำให้แจ้งแล้ว จึงทรงแสดงฐานะอันดีเลิศทั้ง ๑๐ ประการ

ก็เมื่อตระหนักแน่แก่ใจ เช่นนี้แล้ว ความประมาทใด ๆ ในธรรมที่พระองค์ทรงแสดงดีแล้วอย่างนี้ จักมีแก่ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้เล่า

เพราะฉะนั้น บุคคลไม่ควรจะประมาท ควรจะน้อมใจศึกษาในพระศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทุกเมื่อ.

(สิ้นข้อความในคาถาที่พระวังคีสะ ประพันธ์สรรเสริญพระผู้มีพระภาค ด้วยปฏิภาณในเวลานั้นเพียงเท่านี้)

ครั้งหนึ่ง[๑] พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ที่พระเชตวันวิหาร ใกล้กลันทนิวาปสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต ในพระนครราชคฤห์

ตามปรกติพระอัญญาโกณฑัญญเถระท่านพำนักอยู่ป่าหิมพาน ต่อนาน ๆ ท่านจึงหาโอกาสมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าสักครั้งหนึ่ง

อนึ่ง เนื่องจากท่านเป็นพระชั้นพระมหาสาวกของพระสัมพุทธเจ้า เป็นพระมหาเถระผู้เฒ่าซึ่งเจริญด้วยพรรษายุกาลในพุทธสำนัก สูงทั้งภูมิรู้ภูมิธรรม, และภูมิปฏิบัติ, ปฏิเวธ, ทุกประการ

ความจริง, ถึงสถานะเดิมของท่านก็สูงโดยชาติ, โดยตระกูล, สูงทั้งวิทยฐานะการงานและเกียรติ คือท่านเป็นพราหมณ์ชั้นมันตคู ศึกษาไตรเพทจบ, มีความรู้พิเศษในทางพยากรณ์เป็นเยี่ยม เป็นที่เคารพนับถือของศากยราชตระกูลของพระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดา ก่อนพระพุทธเจ้าทรงบังเกิด ได้รับการคัดเลือกให้เข้าเฝ้าถวายคำพยากรณ์พระพุทธลักษณะพระพุทธเจ้า เมื่อแรกประสูติได้ ๗ วัน

แม้เมื่อถวายคำทำนาย ก็ถวายเพียงนัยเดียวว่า ต่อไปเบื้องหน้าพระสิทธัตถกุมารจะต้องสละราชสมบัติออกทรงผนวช และจะต้องตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในที่สุด ซึ่งต่างจากพราหมณ์ทั้ง ๗ นายที่เข้าร่วมถวายคำทำนาย โดยพราหมณ์เหล่านั้นถวายเป็นสองนัย อีกนัยหนึ่งว่า ถ้าอยู่ครองฆราวาสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ไม่แน่, ไม่เด็ด. เหมือนโกณฑัญญพราหมณ์ ทั้งโกณฑัญญพราหมณ์ยังได้ลั่นปากเอาชีวิตและทรัพย์สมบัติเป็นประกันคำทำนายที่ถวายไว้อีกว่า เมื่อถึงเวลาพระกุมารออกทรง

---

๑ โกณฑัญญสูตร

ผนวชแล้ว ตนจะสละชีวิตและทรัพย์สมบัติออกบวชติดตามไปเป็นสาวกปฏิบัติอีกด้วย ดูซิว่า ท่านแน่, ท่านเด็ด, เพียงใด,

ครั้นถึงเวลาพระกุมารเสด็จออกทรงผนวชจริง ท่านออกบวชตามไปอยู่ปฏิบัติวัตรฐากสมจริงดังถ้อยคำที่พูดไว้ เห็นไหม ๆ ว่าน้ำใจและวาจาพร้อมทั้งการกระทำของท่านวิเศษสูงด้วยเกียรติเพียงใด ดูเหมือนเพียงแค่นี้ ก็เรียกร้องความเคารพนับถือจากพุทธบริษัทไม่น้อยแล้ว ด้วยมองไม่เห็นว่ามีพระสาวกองค์ใดที่เสมอเหมือน นี้กล่าวเฉพาะคุณสมบัติเพียงสถานะเดิม

ครั้นมาสมัยปฐมโพธิกาล เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงธรรมจักรโปรดท่าน ซึ่งเป็นปฐมเทศนา แรกที่พระพุทธเจ้าประกาศสัจธรรม ที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วออกจากพระโอฐ พระโกณฑัญญะสดับแล้วได้บรรลุพระโสดาบัตติผล เป็นพระอริยบุคคลองค์แรกในพระศาสนา และก็ได้ทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ท่านจึงเป็นสัทธิวิหาริกองค์แรกของพระพุทธเจ้าอีกด้วย นับว่าท่านมีประวัติการณ์พิเศษ ด้วยเป็นพระสงฆ์พุทธสาวกองค์แรกในโลก ต่อมาเมื่อได้ฟังธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตรร่วมกับคณะพระปัญจวัคคีย์ ท่านก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมทั้งคณะ นับว่าท่านกับคณะได้เป็นพระอรหันต์สาวกคณะแรกในโลกอีกด้วย

ในคราวท่านออกประกาศพระศาสนา ตามพระพุทธบัญชาที่พระศาสดาทรงส่งออกไปครั้งแรก ท่านก็ได้เป็นพระอาจารย์, เป็นพระอุปัชฌายะให้พระปุณณมันตานีบุตร ได้บวชได้เรียน, ได้รู้ธรรม, ถึงบรรลุพระอรหัต ซึ่งต่อมาท่านได้ส่งพระปุณณมันตานีบุตรมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค ด้วยความ

รู้, ความสามารถพิเศษของพระปุณณมันตานีบุตร พระผู้มีพระภาคได้ทรงตั้งให้เป็นยอดของพระธรรมถึก และได้เป็นอาจารย์สอนธรรมพระอานนทเถระเมื่อแรกบวชให้บรรลุพระโสดาบันนั้น นับว่าพระปุณณมันตานีบุตรสัทธิวิหาริกพระอัญญาโกณฑัญญเถระ ได้ทำเกียรติของท่านและของพระอุปัชฌายะให้ก็กก้องในพุทธสำนัก เสมือนว่าพระอัญญาโกณฑัญญะได้ออกไปคล้องช้างเผือกเชือกงามสง่า ส่งมาถวายพระสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระธรรมราชาสมพระมโนรถ เช่นนี้แล้วอย่างไรจะไม่เป็นที่โปรดปรานของพระศาสดา โดยคุณสมบัติ์นานาประการของท่านดังแสดงมานี้ ก็ทำให้เรามองเห็นได้ชัดว่า ท่านอยู่ในคุณลักษณะที่พุทธบริษัทสนใจในท่านเป็นพิเศษ พากันเคารพ, สักการะ, นับถือ, อยากพบประท่าน, อยากเข้าใกล้ท่าน, อยากเจรจาด้วยท่าน, ทุกครั้งที่ท่านเดินทางมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วก็กล่าวขวัญถึงท่าน.

ดังนั้น, วันหนึ่งพระอัญญาโกณฑัญญเถระ ผู้เป็นยอดพระสาวกผู้รัตตัญญูได้เข้ามาเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถวายบังคมแล้วได้หมอบลงจรดพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาค จูบพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยปาก นวดฟั้นพระยุคลบาทด้วยมือทั้งสอง ลั่นวาจาประกาศชื่อถวายว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค, ข้าพระองค์โกณฑัญญะ พระเจ้าข้า. ข้าแต่พระสุคตเจ้า, ข้าพระองค์โกณฑัญญะ พระเจ้าข้า, เวลานั้นบรรดาพระสงฆ์สาวกที่เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่ต่างพากันสนใจมองท่านไม่วางตา ตั้งใจสดับถ้อยคำที่พระศาสดาทรงรับสั่งทักทายตรัสถามถึงทุกข์สุข และตั้งใจฟังคำกราบทูลของพระเถระโดยอาการสงบ ด้วยเห็นท่านเป็นพระมหาสาวกสำคัญ ทั้งนาน ๆ จึงจะมาเฝ้าดังกล่าวแล้ว

บังเอิญขณะนั้น พระวังคีสะนั่งเฝ้าพระผู้มีพระภาคอยู่ด้วย เมื่อเห็นพระอัญญาโกณฑัญญเถระมหาสาวก เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคด้วยอาการคารวะสนิทสนมเรียบร้อยแบบข้าหลวงเดิมเช่นนั้นก็เลื่อมใส พลางคิดว่าอย่าเลยเราจะกล่าวคาถาสรรเสริญพระมหาสาวกผู้เฒ่าองค์นี้ เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคในท่ามกลางสังฆสันนิบาตนี้เถิด ครั้นคิดแล้วก็ลุกขึ้นประนมอัญชลีถวายพระผู้มีพระภาคทูลขอประทานโอกาส เมื่อได้โอกาสแล้ว จึงกล่าวคาถาสรรเสริญพระอัญญาโกณฑัญญเถระ ณ ที่นั้นในทันใดนั้นว่า:—

พระอัญญาโกณฑัญญะปฐมสาวกนี้ เป็นอนุพุทธะ, ตรัสรู้ธรรมตามพระพุทธเจ้า มีความเพียรเครื่องก้าวหน้าอย่างแรงกล้า, มีธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข, ซึ่งเกิดแต่วิเวกเป็นนิตย์, คุณอันใดที่บรรดาพระสาวกทำตามคำสอนพระศาสดาจะพึงบรรลุ, คุณอันนั้นทั้งหมดพระอัญญาโกณฑัญญเถระได้ศึกษา, ได้บรรลุแล้ว, โดยลำดับด้วยความไม่ประมาท, ท่านเป็นผู้มีอานุภาพ, บรรลุวิชชา ๓ ฉลาดในเจโตปริยญาณ เป็นทายาทของพระพุทธองค์ ถวายบังคมพระยุคลบาทของพระศาสดา

สิ้นคาถาสรรเสริญพระอัญญาโกณฑัญญะของพระวังคีสะ เท่านี้.

[๑] ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ที่กาฬสิลาข้างภูเขาอิสิคิลิพระนครราชคฤห์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์หมดด้วยกัน

วันหนึ่ง พระสงฆ์ทั้งหมดกำลังเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอยู่พร้อมเพรียงกัน ขณะนั้นพระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ใส่ใจกำหนดพิจารณาวิปปมุตตจิตอันหาอุปธิมิได้ของภิกษุเหล่านั้นอยู่

---

๑ โมคคัลลานสูตร

บังเอิญพระวังคีสเถระอยู่ในที่เฝ้าร่วมกับภิกษุทั้งหลาย เห็นพระโมคคัลลานะอยู่ในอาการน่าสรรเสริญเช่นนั้น จึงได้กราบทูลขอประทานโอกาสอนุญาตเผยความรู้สึกในเถรคุณแก่ที่ประชุมนั้น ครั้นได้รับอนุญาตแล้ว จึงได้กล่าวคาถาสรรเสริญพระโมคคัลลานเถระ ต่อที่ประชุมสงฆ์ เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า มวลพระสาวกผู้สำเร็จจิตวิชา ละมฤตยูได้แล้ว นั่งห้อมล้อมพระมุนีผู้ถึงฝั่งแห่งทุกข์ ซึ่งประทับนั่งอยู่ข้างภูเขา พระมหาโมคคัลลานะผู้มีฤทธิ์มาก ก็ใส่ใจกำหนดพิจารณาวิปปมุตตจิตอันหาอุปธิมิได้ของพระสาวกทั้งหลายเหล่านั้นอยู่ พระสาวกเหล่านั้นนั่งห้อมล้อมพระโคดมผู้เป็นมุนี ซึ่งสมบูรณ์ด้วยพระคุณทั้งหลายอย่างนี้ เสด็จถึงฝั่งแห่งทุกข์ และประกอบด้วยพระคุณเป็นอเนกประการ

[๑] ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ในที่ใกล้สระโบกขรณี-คัคครา นครจัมปา มีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป อุบาสก ๗๐๐ คน กับเทวดาหลายพันองค์เฝ้าห้อมล้อมอยู่ ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคทรงพระรัศมีงามรุ่งเรืองล่วงภิกษุ อุบาสกและเทวดาเหล่านั้นซึ่งก็งามไม่น้อยทั้งวรรณะและยศ

บังเอิญเวลานั้น พระวังคีสะก็นั่งเฝ้าอยู่ในประชุมสงฆ์นั้นด้วย มีความปลาบปลื้มใจในเมื่อได้เห็นเช่นนั้น จึงคิดว่าเราควรจะถวายคาถาสรรเสริญพระผู้มีพระภาคซึ่งงามล่วงลบภิกษุ อุบาสกกับทั้งเทวดามากมายเห็นปานนั้น จึงได้กราบทูลขอประทานโอกาส ครั้นได้รับอนุญาตแล้ว จึงได้กล่าวคาถาสรรเสริญเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า

---

๑ คัคคราสูตร

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ พระเจ้าข้า, พระจันทร์และพระอาทิตย์ที่ปราศจากมลทินย่อมทรงรัศมีงามแจ่ม พระองค์ผู้ทรงพระรัศมีอันแผ่ซ่านออกจากพระวรกาย เป็นพระมหามุนีย่อมงามรุ่งเรืองล่วงสรรพสัตว์โลก ด้วยพระยศฉันนั้น ๆ

[๑]ครั้งหนึ่ง พระวังคีสะพักอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ณ พระนครสาวัตถี เวลานั้นพระวังคีสะเพิ่งบรรลุพระอรหัต กำลังเสวยวิมุติสุขอยู่ ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ ด้วยความเบิกบานใจว่า

เมื่อก่อน เราเมาในความเป็นกวี,ท่องเที่ยวไปตามอารมณ์จากบ้านนี้ไปเมืองโน้น, จากเมืองโน้นมาบ้านนี้, ครั้นได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงบังเกิดศรัทธาฟังธรรมบรรยายขันธ์, อายตนะ, ธาตุ, ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระมหากรุณาแสดงประทานแล้ว, ก็ได้บรรพชาเป็นอนาคาริก

แท้จริง,พระมหามุนีสุคตเจ้าตรัสรู้มหาสัมโพธิญาณ เพื่อประโยชน์แก่ประชุมชนเป็นอันมาก แก่มวลภิกษุ ภิกษุณีผู้ได้เห็นได้ถึงธรรมนิยาม, การมายังสำนักพระพุทธเจ้าของเรา เป็นการมาดีจริง ๆ หนอ วิชชาเราได้บรรลุแล้วโดยไม่ติดไม่ค้าง, คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ปฏิบัติบริบูรณ์แล้ว เรารู้ทั่วถึงขันธสันดานของเรา ที่เคยได้อาศัยอยู่ปางก่อน ทิพยจักษุญาณเราก็หมดจด เราสำเร็จไตรวิชชาญาณบรรลุอิทธิวิธี เข้าใจดีในเจโตปริยญาณแล้วแล.

---

๑ จบวังคีสสังยุต

[๑]ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อัคคาฬวเจดีย์ เมืองอาฬวี พอดีเวลานั้นพระนิโครธกัปปเถระ ผู้เป็นพระอุปัชฌายะของพระวังคีสะปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคเสด็จไปเป็นประธานพุทธบริษัท ประทานเพลิงเผาศรีระศพพระนิโครธกัปปเถระ แล้วโปรดให้เก็บอัฐิธาตุของท่านมาบรรจุไว้ เป็นเสร็จพิธี

ครั้งนั้น พระวังคีสะเกิดปริวิตกขึ้นว่า ท่านพระอุปัชฌายะของเราปรินิพพานหรือไม่หนอ ครั้นเวลาเย็นจึงออกจากที่พัก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ กราบทูลถามความข้องใจในพระอุปัชฌายะว่า

พระเจ้าข้า, ข้าพระองค์ขอทูลถามพระศาสดา ผู้มีพระปัญญาไม่ทราม, ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเห็นธรรมอันมั่นคง พระองค์ทรงขนานนามนิโครธกัปปภิกษุ ผู้ตัดความสงสัย, มีชื่อเสียง, มียศ, ผู้คุ้มครองตนได้, มีความเพียรมั่นมุ่งอยู่ในวิมุติ ว่าเป็นพราหมณ์ พระภิกษุรูปนี้เป็นพระสาวกรูปหนึ่งที่ข้าพระองค์นอบน้อมท่านอยู่ ในฐานะที่ท่านเป็นพระอุปัชฌายะได้ทำกาละลงที่อัคคาฬวเจดีย์นี้

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ ผู้มีพระจักษุรอบคอบ, ข้าพระองค์ทั้งหมดปรารถนาเพื่อจะรู้คติของพระสาวกรูปนั้น, บัดนี้ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ตั้งโสตไว้ดีแล้วเพื่อสดับ, ขอพระองค์ผู้เป็นยอดศาสดาของข้าพระองค์ได้โปรดแสดงดับความสงสัยของข้าพระองค์ทั้งมวลเถิด โปรดตรัสบอกความข้อนี้แก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน มีพระจักษุรอบคอบ โปรดตรัสบอกคติของภิกษุผู้เป็นพราหมณ์ ในท่ามกลาง

๑ วังคีสสูตร ๒ สัตตนิบาต จุฬวรรค

ข้าพระองค์ทั้งมวลเหมือนท้าวสหัสนัยน์พระนามว่าสักกะตรัสอยู่ในท่ามกลางเทวดาทั้งหลายฉะนั้น

พระเจ้าข้า บรรดากิเลสเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ เป็นทางมาแห่งโมหะ จำพวกอวิชชา ล้วนเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัย เมื่อกิเลสเหล่านั้นมาถึงพระตถาคต ผู้มีพระจักษุยิ่งกว่านรชาติทั้งหลายก็พลันดับ ก็ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคผู้เป็นบุรุษมีความเพียรอันกล้า จะไม่พึงกำจัดกิเลสเหล่านั้นเสีย เหมือนลมไม่พึงกำจัดเมฆไซร้ สัตว์โลกทั้งหมดที่ถูกอวิชชาปกคลุมแล้ว ก็จะมืดมิดเหมือนโลกที่ถูกเมฆปกคลุมให้เป็นโลกมืดอยู่ฉะนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นนักปราชญ์ ข้าพระองค์มีความสำคัญมั่นใจในพระองค์ว่า เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ทำความรุ่งเรือง ข้าพระองค์รู้จักดีว่าพระองค์เป็นผู้เห็นแจ่มแจ้ง จึงเข้ามาเฝ้า ขอพระองค์โปรดตรัสบอกคติของพระนิโครธกัปปะ ซึ่งมวลข้าพระองค์ยังมืดมนอยู่ ให้แจ่มแจ้งเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระวาจาไพเราะ จงตรัสถ้อยคำอันไพเราะเถิด ขอพระองค์จงเปล่งพระสุรเสียง ซึ่งพระองค์กำหนดดีแล้ว เหมือนพญาหงส์ยกคอขึ้นแล้วค่อย ๆ เปล่งเสียงอันไพเราะฉะนั้น ข้าพระองค์ทั้งหมดผู้มั่นอยู่ในอุชุปฏิปทา กำลังคอยฟังพระดำรัสของพระองค์อยู่ ข้าพระองค์ขอทูลวิงวอนพระองค์ ผู้ละชาติและมรณะได้แล้ว ผู้ทรงกำจัดบาปไม่มีส่วนเหลือ ให้ทรงแสดงธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระปัญญาไม่ทราม พุ่มอัญชลีนี้ข้าพระองค์ประนมไว้ดีแล้ว พระองค์ทรงทราบดีซึ่งคติของพระนิโครธ-กัปปะ กรุณาอย่าให้ข้าพระองค์หลงงมงายอยู่เลย ข้าพระองค์กระหายจะได้สดับพระดำรัสของพระองค์อยู่ เหมือนบุรุษเร่าร้อนเพราะความร้อน

ในคิมหันตฤดู มีความระหายใคร่จะดื่มน้ำฉะนั้น พระเจ้าข้า ภิกษุชื่อนิโครธกัปปะ ได้ประพฤติพรหมจรรย์ตามความปรารถนา พรหมจรรย์อะไร ๆ ของท่านไม่เปล่า ท่านนิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ หรือว่าเป็นเพียงผู้พ้นวิเศษแล้ว ยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ข้าพระองค์ทั้งหลายขอฟังความข้อนี้ พระเจ้าข้า !

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า วังคีสะ ภิกษุนิโครธกัปปะอุปัชฌาย์ของเธอ ปฏิบัติตามคำสอนของเราบริบูรณ์แล้ว ได้ตัดตัณหาในนามรูปนี้ ที่เป็นกระแสแห่งขันธมาร อันนอนเนื่องแล้วสิ้นกาลนาน เธอได้ข้ามพ้นชาติและมรณะโดยไม่มีส่วนเหลือ ปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ

พระวังคีสะ ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ได้ฟังพระดำรัสแล้ว มีความเบิกบานใจในพระดำรัสอย่างหาที่เปรียบมิได้ พระองค์เป็นพราหมณ์ผู้ประเสริฐสุด มีพระวาจาเป็นเอก ไม่หลอกลวง ไม่มีพระวาจาเป็นสอง พระเจ้าข้า พระสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีปกติพูดอย่างใด ทำอย่างนั้น ตัดข่ายอันมั่นคงทั้งสิ้นของมัจจุราชผู้มีมายาได้ขาดแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ภิกษุนิโครธกัปปะ อุปัชฌาย์ของข้าพระองค์ ได้เห็นเบื้องต้นแห่งอุปาทาน ได้ล่วงบ่วงมาร ที่ข้ามได้แสนยาก สมควรแท้ที่ได้รับพยากรณ์ของพระองค์ทุกประการ

เนื่องจากพระวังคีสเถระ เป็นพระสาวกที่เฉียบแหลม มีปากคมคาย กล้าหาญ โต้ตอบทันท่วงที ว่องไว ด้วยปฏิภาณ พร้อมด้วยวาจาไพเราะด้วยสำนวนถ้อยคำ จึงได้รับยกย่องว่าเป็นยอดของพระสาวกที่มีปฏิภาณดี ท่านได้เล่าถึงชาติปางก่อนแก่เพื่อนภิกษุสงฆ์ทั้งหลายว่า

[๑]ท่านทั้งหลาย นับแต่ภัททกัปป์นี้ไปแสนหนึ่ง พระสัมพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ ทรงอุบัติขึ้นในโลก พระองค์มีจักษุในธรรมทั้งปวง ทรงเป็นผู้นำพระศาสนาของพระองค์ งามสะพรั่งไปด้วยพระอรหันตสาวกมากมาย เหมือนคลื่นในสาคร หรือเหมือนดวงดาวในท้องฟ้า ทวยเทพอสุรและนาคห้อมล้อมพระองค์ในท่ามกลางมหาชน ซึ่งเกลื่อนกล่นด้วยสมณพราหมณ์ ทรงสรรเสริญพระสาวกของพระองค์รูปหนึ่งว่า เป็นนักพูด มีวาจาไพเราะ คมคาย แกล้วกล้า เป็นยอดของพระสาวกผู้มีปฏิภาณดี เราพอใจเลื่อมใสในคุณของพระสาวกรูปนั้น จึงได้อาราธนาพระปทุมุตตรสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระสาวกมารับบิณฑบาตที่เรือน ๗ วัน ในวันสุดท้าย เราได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บรรดาบุญกุศลที่ข้าพระองค์ได้บำเพ็ญครั้งนี้ ขอจงเป็นปัจจัยให้ข้าพระองค์ได้เป็นพระสาวกอยู่ในเอตทัคคะเลิศในปฏิภาณในอนาคตกาลโน้นเถิด

ครั้งนั้น พระปทุมุตตรสัมพุทธเจ้า ได้ทรงพระกรุณาพยากรณ์แก่เราว่า ความปรารถนาที่เราตั้งไว้จะไม่ไร้ผล ในภัททกัปป์จากนี้ไปอีก ๑ แสน พระโคตมพุทธเจ้าจะทรงอุบัติขึ้นในโลก เราจะได้มาบังเกิดในพุทธกาลนั้น จะได้เป็นพระสาวกมีนามว่า วังคีสะ จะเป็นยอดนักพูดในบรรดาพระสาวก จะได้รับยกย่องอยู่ในเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งหลายผู้มีปฏิภาณ เราได้สดับพระพุทธพยากรณ์นั้นแล้ว มีความเบิกบานใจเป็นที่สุด ได้ตั้งใจบำรุงพระสัมพุทธเจ้าด้วยปัจจัยทั้งหลายในครั้งนั้นตราบเท่าสิ้นชีวิต ครั้นละร่างกายมนุษย์แล้ว ได้ไปบังเกิดในสุคติภพ ในภพสุดท้ายเราก็ได้เป็นพระสาวกของพระโคตมสัมพุทธเจ้า สมตามพุทธ-

๑ เถราปทาน

พยากรณ์ กุศลกรรมที่เราได้ทำไว้ในกัปป์ที่แสนโน้น ได้แสดงผลประจักษ์แก่เราอย่างประมาณมิได้ในอัตภาพนี้ เราหลุดพ้นจากกิเลส เหมือนลูกศรพ้นจากแล่ง กิเลสทั้งหลายถูกเราเผาสิ้นแล้ว พระพุทธศาสนาเราได้ทำเสร็จแล้ว

พระวังคีสะ เป็นกำลังพระบรมศาสดาช่วยประกาศพระศาสนาแก่มวลพุทธบริษัทอยู่ในพุทธสำนักเป็นเวลานาน เข้าใจว่า ท่านจะปรินิพพานภายหลังพระศาสดา. △

จบตำนานพระวังคีสเถระ

ตำนานพระปชาบดีโคตมีเถรี

พระโคตมีนี้ มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า "ปชาบดี" แต่นิยมเรียกโคตมีอย่างเดียว บางแห่งเรียกควบกันว่าปชาบดีโคตมี ด้วยเกรงจะไปพ้องกับชื่อพระเถรีองค์อื่นซึ่งมีชื่อว่าโคตมีเหมือนกัน

พระปชาบดีโคตมี เป็นขัตติยกุมารีพระธิดาของพระเจ้าอัญชนะกษัตริย์แห่งนครเทวทหะ ประสูติแต่พระนางยโสธรา[๑] อัครมเหสี พระปชาบดีโคตมีเป็นพระกนิฏฐาของพระนางเจ้ามายาเทวีพระพุทธมารดา พระปชาบดีโคตมีได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะด้วย แต่มาเป็นมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะเมื่อใดไม่ปรากฏ ทราบแต่ว่า เป็นพระมเหสี มีพระโอรส ๒ พระองค์ คือ นันทกุมาร และ รูปนันทากุมารี ท่านเล่าไว้ย่อ ๆ ว่า "เมื่อพระนางเจ้ามายาเทวี ประสูติพระสิทธัตถกุมารแล้วได้ ๗ วัน ก็เสด็จทิวงคต พระเจ้าสุทโธทนะทรงมอบสิทธัตถกุมารให้เป็นภาระของพระปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระเจ้าน้าทรงบำรุงสืบมา พระปชาบดีโคตมีทรงรักใคร่พระสิทธัตถกุมารมากถึงกับประทานน้ำนมของพระนางให้เสวย แม้พระนางจะมีพระโอรสถึง ๒ พระองค์ ก็ทรงรักใคร่ไม่ถึงพระสิทธัตถกุมาร

ต่างว่า พระปชาบดีโคตมีมาเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะต่อพระนางเจ้ามายาเทวีผู้เป็น พระพุทธมารดาสิ้นพระชนม์แล้ว อย่างไรจะมี

---

๑. ในบาลีอปทาน ว่า พระนางสุลักขณา

น้ำนมถวายให้สิทธัตถกุมารเสวยได้ เพราะธรรมดาของสตรีจะมีน้ำนมก็ต่อเมื่อมีบุตรแล้ว ถ้าจะว่าเป็นพระมเหสีคู่กันมาก็ไม่ถนัด เพราะประวัติว่านันทกุมารเป็นพระอนุชา ประสูติหลังพระสิทธัตถกุมารก็ยังฟังไม่ขึ้นว่าพระปชาบดีโคตมีจะมีน้ำนมถวายพระสิทธัตถกุมารได้ ความจึงมัวไม่แจ่ม แต่ถ้าจะเอาความตามที่ท่านเล่าไว้ ก็น่าจะได้ดังนี้

เมื่อพระนางเจ้ามายาเทวีเสด็จทิวงคตแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะได้พระปชาบดีโคตมีมาเป็นมเหสี ทรงมอบพระสิทธัตถกุมารให้เป็นภาระของพระปชาบดีโคตมี ในฐานะพระเจ้าน้าทรงบำรุงเลี้ยงสืบมา โดยพระปชา-บดีโคตมีทรงจัดแจงดูแลให้นางนมพี่เลี้ยง ประคบประหงมบำรุงรักษาเป็นอย่างดี โดยให้เสวยน้ำนมจากนางนม ครั้นในปีต่อมาพระปชาบดีโคตมีมีพระโอรส คือ นันทกุมาร แล้วก็ถวายน้ำนมของพระนางเองให้พระสิทธัตถกุมารซึ่งยังไม่ทรงหย่านม ให้เสวยร่วมกับนันทกุมารหรือไม่ก็ประทานโอกาสให้นันทกุมาร ไปเสวยน้ำนมของนางนมเสีย ให้พระสิทธัตถกุมารเสวยน้ำนมของพระนางโดยเฉพาะเป็นพิเศษ จนกว่าจะทรงหย่านม เพราะมีเรื่องเล่าไว้หลายแห่งว่า พระสิทธัตถกุมารเสวยน้ำนมของพระปชาบดีโคตมี ถ้าถือเอาความดังนี้ก็จะได้ความตามเรื่องของท่านที่เล่าไว้ การจะควรอย่างไร ขอฝากไว้กับท่านผู้สนใจจะพึงวิเคราะห์สืบไป

สมัยปฐมโพธิกาล เมื่อพระบรมศาสดาได้ตรัสรู้อนุตตรสัมโพธิญาณแล้ว เสด็จไปพระนครกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ได้เข้าไปรับบิณฑบาตในพระราชนิเวศน์ในวันที่หนึ่ง ได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดาให้บรรลุพระโสดาบัตติผล ครั้นในวันที่สองเสด็จเข้าไปรับบิณฑบาตในพระราชนิเวศน์อีก ได้แสดงธรรมโปรดพระปชาบดีโคตมีพระมาตุจฉาเจ้า

ให้บรรลุพระโสดาบัตติผล พระเจ้าสุทโธทนะทรงประทับร่วมฟังพระธรรมเทศนาอยู่ ก็ทรงได้บรรลุพระสกทาคามีผลด้วย

สมัยต่อมา พระบรมศาสดาเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ เป็นครั้งที่สอง เสด็จประทับ ณ นิโครธาราม ครั้งนั้นพระปชาบดีโคตมีพระมาตุจฉาเจ้าทรงมีศรัทธาปรารถนาจะทรงทอผ้าเนื้อดีถวายให้เป็นพุทธบริโภค จึงโปรดให้ปลูกฝ้ายอย่างดี ครั้นออกพรรษาเป็นเวลาจีวรกาล ที่พระสงฆ์จะรับจีวรทานเป็นกฐินจีวรได้แล้ว ก็ทรงปั่นฝ้าย กรอด้ายและทอผ้าด้วยฝีพระหัตถ์ของพระนางเอง ปรากฏว่าได้เนื้อผ้าประณีตมาก จึงได้ทรงน้อมถวายพระศาสดาด้วยความเลื่อมใส และความเคารพเป็นอย่างสูง **เรื่องพระนางเจ้าปชาบดีโคตมีทอผ้าจีวรถวายพระศาสดาครั้งนี้ ได้นิยมเป็นเยี่ยงอย่างทอดจุลกฐินด้วยการทอผ้ากฐินจีวร ถวายพระสงฆ์มาจนตราบเท่าทุกวันนี้**

แต่สำหรับผ้าจีวรที่พระปชาบดีโคตมีน้อมถวายพระศาสดาครั้งนั้น พระศาสดาไม่ทรงรับ โปรดถวายพระสงฆ์เพื่ออานิสงส์อันไพบูลย์ด้วยเป็นสังฆทาน มีอานิสงส์อันไพศาลยิ่งนัก ในที่สุดผ้าจีวร ๒ ผืนนี้ พระปชาบดีโคตมีต้องถวายแก่พระอชิต ซึ่งเป็นพระนวกะบวชใหม่ พระนางเจ้าเสียพระทัยเป็นอันมาก แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ทรงทำปาฏิหาริย์เพื่อประกาศอานุภาพของพระสงฆ์สาวก และเพื่อบรรเทาเสียซึ่งความโทมนัสของพระนางเจ้าปชาบดีโคตมี ได้ทรงเรียกบาตรเสลมัยของพระองค์จากพระอานนทเถระมาแล้ว ทรงอธิษฐานว่า พระสาวกทั้งหลาย จงอย่าถือเอาบาตรนี้มาได้เลย ยอมให้แก่พระอชิตภิกษุรูปเดียวเท่านั้นถือเอาได้ แล้วทรงปล่อยบาตรนั้นให้หายไปในอากาศ แล้วตรัสอนุญาตให้พระอรหันตสาวกทั้งหลายมีพระสารีบุตรเป็นต้น ให้ค้นคว้าบาตรที่หายไปในอากาศให้กลับคืนมา ปรากฏ

ว่าไม่มีพระเถระองค์ใดจะสามารถนำมาถวายได้ ต่อนั้นจึงประทานโอกาส ให้แก่พระอชิตภิกษุว่า อชิตเธอจงเอาบาตรมาให้ตถาคต

พระอชิตภิกษุดำริว่า ควรจะอัศจรรย์แท้ เมื่อพระสาวกซึ่งทรงอภิญญาญาณยิ่งยวดมีพระสารีบุตรเป็นต้น ยังไม่สามารถเอาบาตรมาถวายได้ ไฉนพระบรมศาสดาจึงทรงมีพระบัญชาให้อาตมาเอาบาตรมาถวายพระองค์เล่าหนอ ? การที่ทรงประทานโอกาสให้เช่นนี้น่าจะมีเหตุอันใดอันหนึ่งเป็นมั่นคง ควรที่อาตมาจะทำตามพระพุทธบัญชา เมื่อพระอชิตดำริดังนั้นแล้ว จึงเข้าไปถวายอภิวาทพระบรมศาสดา แล้วออกไปยืนอยู่ที่ท้ายบริษัท ตั้งจิตอธิษฐานว่า อาตมาออกบวชบำเพ็ญพรหมจรรย์นี้มิใช่จะหวังเลี้ยงชีพด้วยอาศัยจตุปัจจัย ซึ่งชาวโลกเขาถวายก็หามิได้ อาตมาประพฤติพรหมจรรย์เพื่อจะตรัสรู้เญยยธรรมทั้งปวง เพื่อรื้อขนสัตว์โลกให้ข้ามจตุรโอฆสงสาร และด้วยอานุภาพของศีลที่อาตมารักษาอยู่นี้บริสุทธิ์เป็นอันดี ขอบาตรเสลมัยของพระชินสีห์จงลอยลงมาประดิษฐานอยู่บนฝ่ามือของอาตมาในขณะนี้เถิด เมื่อพระอชิตอธิษฐานแล้ว ก็เหยียดมือออกไปในเบื้องหน้าทันที

ก่อนที่จะทราบเรื่องของท่านต่อไป ควรจะทราบประวัติของพระอชิตซึ่งเป็นพระบวชใหม่รูปนี้ก่อน ด้วยมีความสำคัญอยู่มาก ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคโปรดให้ติดตามไปยังพระนครกบิลพัสดุ์ ทั้งที่เป็นพระนวกะยังมิได้บรรลุมรรคผลชั้นใด ๆ เลย คือพระอชิตรูปนี้เป็นหน่อพระศรีอริยเมต-ไตยโพธิสัตว์ทรงจุติลงมาสู่ครรภ์ของพระนางกาญจนเทวี มเหสีของพระเจ้าอชาตศัตรู แห่งพระนครราชคฤห์ เมื่อประสูติแล้วพระชนกพระชนนีทรงรักมาก ทรงพระราชทานนามว่า “อชิตกุมาร” โปรดให้ท้าวบำรุงเลี้ยง

เป็นอย่างดี ครั้นอชิตกุมารเจริญวัยแล้ว ไม่ทรงยินดีในฆราวาสวิสัย จึงได้ทรงทูลลาพระชนกพระชนนีออกผนวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ก็พอดีเป็นเวลาที่พระศาสดาเสด็จมากรุงกบิลพัสดุ์ โดยทรงทราบประวัติของพระอชิตด้วยพระญาณดีแล้ว จึงโปรดให้ติดตามไปยังพระนครกบิลพัสดุ์ด้วย

ดังนั้น พอพระอชิตหน่อพุทธางกูรเหยียดมือไปเท่านั้น บาตรเสลมัยกายสิทธิ์ซึ่งหายตัวไปอยู่ในอากาศ อันพระมหาสาวกทั้งหลายไม่สามารถจะทราบได้ และไม่สามารถจะเอามาถวายพระศาสดาได้ ก็ลอยลงมาประดิษฐานบนฝ่ามือของพระอชิต ปรากฏแก่นัยน์ตาของพุทธบริษัททั้งหลายทั่วกัน จึงเป็นเรื่องมหัศจรรย์ยิ่งนัก

เมื่อพระปชาบดีโคตมีได้ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็มีปีติโสมนัสบังเกิดขึ้นเป็นกำลังยิ่ง ทรงดำริว่า ช่างน่าอัศจรรย์นักหนอ ? ขึ้นชื่อว่าพระอริยสงฆ์สาวกนี้มีพระคุณอันยิ่ง ควรแก่การบูชา, สักการะแท้ ดูเถิดที่สุดแม้แต่พระสังฆนวกะผู้บวชใหม่ในสงฆ์ ก็ยังทรงคุณวิเศษเห็นปานนี้ ก็แล้วพระคุณวิเศษแห่งพระมหาเถระที่ทรงอภิญญาญาณวิสุทธิ์ มีพระสารีบุตรและพระมหาโมคัลลานะเป็นต้นนั้นจะประเสริฐเพียงไร ? ต่อนั้น ความเชื่อ, ความเลื่อมใสก็เจริญขึ้นในน้ำพระทัยสุดจะประมาณ ทรงเกษมสานต์โสมนัส ยกพระหัตถ์ขึ้นประณตนมัสการพระศาสดาจารย์ ทรงดำริว่า แม้จีวรทานที่เราน้อมถวายด้วยศรัทธานี้ ก็ชื่อว่าบูชาพระชินสีห์สัมพุทธเจ้า พระนางทรงปีติตื้นตันในพระทัย จนอัสสุชลนัยน์ไหลตกจากพระเนตร ได้ทรงถวายอภิวาทพระโลกเชฏฐ์แล้วทูลลาเสด็จประเวศน์คืนหลังยังพระราชฐาน

สมัยหนึ่ง พระศาสดาเสด็จประทับอยู่ที่กุฏาคารศาลาพระนครเวสาลี

พระพุทธบิดาทรงประชวรหนัก จึงเสด็จไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยพระขีณาสพเป็นอันมาก ด้วยพระกตัญญุตาธรรม ทรงแสดงจตุรารียสัจจ์โปรดพระพุทธบิดาให้บรรลุพระอรหัตผล ครั้นพระพุทธบิดาเสด็จปรินิพพานแล้ว ได้ทรงเป็นประธานพระประยูรญาติทั้งมวลจัดงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา เมื่อเสร็จงานถวายพระเพลิงแล้ว เสด็จประทับอยู่ที่นิโครธารามแสดงธรรมโปรดพระญาติและพุทธบริษัทโดยควรแก่อุปนิสัย

ครั้นพระประชาบดีโคตมี มเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ ซึ่งเป็นพระพุทธมาตุจฉาพระเจ้าน้า ทรงมีศรัทธาในเพศบรรพชิต ทรงเห็นว่าเป็นอุบายสงบจิต อบรมใจ เป็นทางให้ได้ความเกษมสันติวิสุทธิจิต จึงได้เสด็จไปเฝ้าสมเด็จพระธรรมสามิศรยังพระอารามกราบทูลถามว่า ข้าแต่พระบรมศาสดา อันสตรีอย่างหม่อมฉันนี้ จะบวชในพระศาสนาจะได้อยู่หรือประการใด ? มีพระพุทธบัญชาว่า ดูก่อนพระปชาบดีโคตมี พระนางอย่าได้ชอบใจในบรรพชา อันสตรีนี้ จะบวชในพระศาสนาไม่สมควร พระปชาบดีโคตมีกราบทูลขอบรรพชาถึง ๓ ครั้ง ก็ทรงตรัสห้ามมิได้ทรงอนุญาต พระนางนารถทรงโทมนัส จนพระเนตรนองไปด้วยพระอัสสุชลถวายอภิวาทพระทศพลกระทำประทักษิณแล้วก็เสด็จคืนเข้าพระราชนิเวศน์

ส่วนสมเด็จพระโลกเชฏฐ์ทรงประทับ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ โดยควรแก่พุทธอัธยาศัยแล้วก็เสด็จกลับไปเมืองเวสาลี สถิตที่กุฏาคารศาลาป่ามหาวัน

ลำดับนั้น พระมหาปชาบดีโคตมี มีพระทัยยินดีในบรรพชา จึงทรงปลงพระเกศาทรงนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ กับทั้งนางกษัตริย์ศากยวงศ์เป็นอันมาก ก็เสด็จออกจากกบิลพัสดุ์มหานครบทจรด้วยพระบาทไปตามพระโลกนาถถึงเมืองเวสาลี เสด็จสู่ที่กุฏาคารศาลาอรัญญิกาวาส มีพระบาท

ชอกช้ำไปด้วยหนามตามพนาสณฑ์มรรคา พระสิริกายาก็อาเกียรณ์ไปด้วยธุลี มีพระเนตรนองไปด้วยชลนัยน์ไหลอาบพระพักตร์มณฑล พระกมลหมองไหม้ไปด้วยทุกข์โทมนัส เสด็จไปหยุดยืนอยู่นอกซุ้มทวารกูฏาคารศาลา

ขณะนั้นพระอานนท์ได้ทัศนาเห็นจึงออกไปไต่ถาม พระปชาบดีโคตมีก็บอกความที่พระสุคตมิได้ทรงอนุญาตให้บรรพชา พระอานนท์จึงกล่าวว่า ให้พระเจ้าป้าทรงยับยั้งอยู่สักครู่ในที่นี้ อาตมาจะเข้าไปทูลขอพระชินสีห์ ให้โปรดประทานอุปสมบทแก่สตรีให้จงได้ แล้วพระอานนท์ก็เข้าไปกราบทูลว่า บัดนี้พระมาตุจฉาโคตมีเสด็จตามพระองค์มาถึงที่นี้ มีพระอินทรีย์เศร้าหมอง เสวยทุกข์โทมนัส ด้วยพระองค์มิได้ตรัสอนุญาตให้บรรพชา ขอจงทรงพระกรุณาประทานอุปสมบทแก่พระมาตุจฉาในกาลบัดนี้เถิด

พระศาสดาก็ทรงมีพระพุทธฎีกาตรัสห้ามดุจนัยก่อน แม้พระอานนท์จะทูลวิงวอนถึง ๓ ครั้ง ก็ไม่ทรงอนุญาตให้พระมาตุจฉาบรรพชา พระอานนท์ก็ยังไม่ละความพยายาม ได้กราบทูลถามว่า "*ถ้าสตรีได้บรรพชาในพระพุทธศาสนา อาจจะทำให้แจ้งซึ่งอริยมรรคอริยผล คือพระโสดาบัน, พระสกิทาคามี, พระอนาคามี และพระอรหัตได้หรือไม่ประการใด ?*" สมเด็จพระจอมไตรก็ตรัสว่า "*อานนท์ สตรีก็อาจบรรลุอริยมรรคอริยผลได้อยู่*" ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค ถ้าเช่นนั้นควรจะทรงอนุญาตอนุเคราะห์แก่มหาปชาบดีโคตมีให้ได้ทรงบรรพชาด้วยพระมาตุจฉามีคุณอุปการะ ได้อภิบาลบำรุงเลี้ยงพระพุทธองค์มาตั้งแต่พระมารดาทิวงคต ได้ให้เสวยขีรธารารส มาแต่ทรงพระเยาว์ตราบเท่าจนทรงเจริญ ควรจะสงเคราะห์ให้สมความปรารถนา

พระศาสดาจึงตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ หากพระปชาบดีโคตมีสามารถรับปฏิบัติครุธรรม ๘ ประการได้ ตถาคตก็จะอนุญาตให้เป็นภิกษุณีอุปสมบทด้วยครุธรรม ๘ นั้น ครุธรรม ๘ นั้น คือ:—

๑. ภิกษุณีแม้อุปสมบทถึง ๑๐๐ พรรษา ก็พึงไหว้ภิกษุแม้อุปสมบทในวันเดียวนั้น
๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่ในอาวาสที่มีภิกษุ
๓. ภิกษุณีต้องทำอุโบสถ และรับโอวาทจากภิกษุทุกกึ่งเดือน
๔. ภิกษุณีต้องทำปวารณากรรมในอุภโตสงฆ์ (สงฆ์สองฝ่าย)
๕. ภิกษุณีผู้ต้องอยู่ปริวาส ต้องประพฤติมานัตต์ในอุภโตสงฆ์ คืออยู่มานัตต์ถึงกึ่งเดือน
๖. ภิกษุณีก่อนอุปสมบทในอุภโตสงฆ์ พึงสมาทานศีล ๖ สิกขาบท ตั้งแต่ปาณาติปาตาเวรมณี ถึงวิกาลโภชนา เวรมณีไว้ให้บริสุทธิ์เป็นเวลา ๒ ปีเต็ม (นางสิกขมานา)
๗. ภิกษุณีไม่พึงบริภาษภิกษุด้วยเหตุใด ๆ ทั้งสิ้น
๘. ภิกษุณีพึงสดับโอวาทของภิกษุฝ่ายเดียว ไม่พึงโอวาทสอนธรรมแก่ภิกษุ ด้วยประการใด ๆ

ดูก่อนอานนท์ หากพระปชาบดีโคตมียอมรับปฏิบัติตามครุธรรม ๘ ประการนี้ได้ ตถาคตก็จะยอมอนุญาตให้เป็นภิกษุณี ให้อุปสมบทแก่พระปชาบดีโคตมีด้วยครุธรรม ๘ นี้

พระอานนท์รับพระพุทธบัญชา ออกมาแจ้งแก่พระปชาบดีโคตมีให้ทรงทราบทุกประการ พระปชาบดีโคตมีทรงทำอัญชลีน้อมรับพระพุทธโอวาท ด้วยความเลื่อมใสโสมนัส ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ท่านอานนท์,

บ้ามีความยินดีเป็นที่สุด เหมือนบุรุษอาบน้ำชำระร่างกายแล้ว ได้ดอกไม้หอมยกขึ้นวางไว้บนศีรษะฉันใด บ้าก็ฉันนั้น มีความยินดีรับครุธรรม ๘ ที่พระบรมศาสดาทรงประทานมาโดยเคารพ จะนอบนบนับถือ, ปฏิบัติ, มิให้ล่วงละเมิดพระบัญญัติแต่ประการใดประการหนึ่ง จนตราบเท่าสิ้นชีวิต

พระอานนท์ได้สดับคำพระปชาบดีโคตมีแล้ว ก็กลับเข้าไปเฝ้าพระพุทธชินสีห์ กราบทูลตามถ้อยคำของพระปชาบดีโคตมีที่ยินดีรับปฏิบัติทุกประการ พระบรมศาสดาจารย์ก็ทรงโปรดประทานอุปสมบทแก่พระมาตุจฉากับทั้งนางขัตติยกัญญาศากยราชวงศ์ ๕๐๐ องค์ ให้เป็นภิกษุณีสงฆ์ด้วยอัฏฐครุธรรมทั่วกัน

เนื่องจากพระปชาบดีโคตมีภิกษุณี ได้บรรลุพระโสดาบัตติผลเป็นทุนมาก่อนแล้ว กับทั้งพระนางมีพระทัยเข้มแข็ง, เด็ดเดี่ยว, ปฏิบัติพรหมจรรย์มุ่งโลกุตตรธรรมเป็นผลอันเลิศโดยส่วนเดียว ดังนั้นเมื่อได้รับเรียนกัมมัฏฐานจากพระบรมศาสดาไปปฏิบัติในสำนัก ไม่ช้าก็ได้บรรลุพระอรหัตผล เป็นพระอรหันตขีณาสพเจ้า สมตามมโนรถ

พระปชาบดีโคตมีเถรีเป็นผู้เจริญด้วยพรรษายุกาล อุปสมบทเป็นภิกษุณีองค์แรกก่อนใครทั้งหมด จึงปรากฏว่าเป็นผู้ใหญ่ทั้งพรรษาและวัยตลอดฐานะของตระกูลก็เป็นขัตติยราช อุภโตสุชาติราชนารี จึงเป็นที่เคารพบูชาของมวลภิกษุณีและอุบาสกอุบาสิกาทั่วกัน

พระศาสดาได้ทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคสถานว่า เป็นผู้รัตตัญญูเลิศกว่าพระภิกษุณีสงฆ์ทั้งหลายสิ้นด้วยกัน ประกอบด้วยพระนางเป็นพระมเหสีของพระมหากษัตริย์ เคยเป็นใหญ่ในราชสำนัก ปกครองขัตติยราชกัญญานารีตลอดสนมนาฏทั้งหลายมาก่อน ดังนั้นพระปชาบดีโคตมีจึงได้

เป็นกำลังใหญ่ของพระศาสดาในการปกครองภิกษุณีสงฆ์ ในสำนักภิกษุณีทั้งหลายเป็นอย่างดียิ่ง

พระปชาบดีโคตมีเถรีนิพพานก่อนพระศาสดา ปรากฏในคัมภีร์อปทานว่า เมื่อท่านพิจารณาเห็นอายุสังขารของท่านจะหมดแล้ว ได้ไปเฝ้าพระศาสดากราบทูลลาปรินิพพานในท่ามกลางพุทธบริษัททั้ง ๔ ว่า:—

ข้าแต่พระสุคตเจ้า, หม่อมฉันเป็นมารดาของพระองค์ (ในโลก) ข้าแต่พระมหาธีรเจ้า พระองค์เป็นพระบิดาของหม่อมฉัน (ในธรรม) ข้าแต่พระโลกนาถ, พระองค์เป็นผู้ประทานความสุขอันเกิดจากพระสัทธรรมให้หม่อมฉัน ข้าแต่พระโคดม, หม่อมฉันเป็นผู้อันพระองค์ให้เกิด

ข้าแต่พระสุคตเจ้า, รูปกายของพระองค์ หม่อมฉันเป็นผู้ทำให้เจริญเติบโตมา ธรรมกายอันน่าเพลิดเพลินของหม่อมฉัน พระองค์เป็นผู้ทำให้เจริญเติบโตขึ้น หม่อมฉันให้พระองค์ดูดดื่มน้ำนมอันระงับความอยาก, ความหิว, ชั่วครู่ ส่วนพระองค์ให้หม่อมฉันดูดดื่มน้ำนม คือพระสัทธรรมอันสงบ, ระงับ ความอยากล่วงส่วนสุดจะประมาณ

ข้าแต่พระมหามุนี, บรรดาสตรีที่ได้เป็นมารดาของบุตรตามปรารถนาทั้งหลาย แม้แต่มารดาของพระเจ้าจักรพรรดิมีพระเจ้ามันธาตุราชเป็นต้น ก็ยังเป็นมารดาที่ยังบุตรให้จมอยู่ในห้วงมหรรณพภพสงสาร ส่วนหม่อมฉันแม้จะจมอยู่ในห้วงมหรรณพภพนี้แล้ว แต่ก็ได้พระองค์ทรงการุณยกหม่อมฉันให้ข้ามขึ้นจากภพนั้นได้แล้ว

ข้าแต่พระอังคีรส, อันพระเกียรติยศของสตรีที่ได้นามว่า พระมเหสีพระพันปีหลวงนั้น สตรีทั้งหลายยังได้ง่าย ส่วนพระนามว่าพระพุทธมารดานี้ สตรีทั้งหลายได้ยากอย่างยิ่ง, ข้าแต่พระมหาธีรเจ้า, ก็พระนาม

ว่าพระพุทธมารดานี้ หม่อมฉันได้แล้ว ความปรารถนาน้อยใหญ่ของหม่อมฉันทั้งปวงนั้น หม่อมฉันได้แล้วจากพระองค์ บัดนี้ชีวิตของหม่อมฉันใกล้จะถึงกาลสิ้นสุดแล้ว หม่อมฉันขอถวายบังคมลาละร่างนี้ปรินิพพาน ขอพระองค์จงทรงประทานอนุญาตให้หม่อมฉันเถิด

ก่อนอื่นขอพระองค์ได้ทรงโปรดเหยียดออกซึ่งพระยุคลบาทอันเต็มไปด้วยลายจักรและธง อันละเอียดอ่อนเหมือนดอกบัว ประทานแก่หม่อมฉัน ณ บัดนี้ หม่อมฉันจะถวายบังคมพระยุคลบาทนั้น จะขอทำความรักในบุตร, เมื่อได้เห็นพระสรีระของพระองค์แล้ว จึงจะขอทูลลาไปนิพพาน

เมื่อพระศาสดาจารย์ได้ทรงเหยียดพระยุคลบาท ทรงประทานตามคำขอร้องของพระนางแล้ว พระปชาบดีโคตมีเถรีก็ได้ซบพระเศียรแทบพื้นพระบาทอันเป็นลายจักร คล้ายกับดอกบัวบาน มีรัศมีปานดังดวงอาทิตย์แรกอุทัย หม่อมฉันขอน้อมนมัสการพระนราทิจผู้เป็นธงขององค์พระอาทิตย์ ขอพระองค์ทรงโปรดเป็นที่พึ่งของหม่อมฉัน ในกาลสุดท้ายนี้เถิด หม่อมฉันจะไม่ได้เห็นพระองค์อีกแล้ว ถ้าโทษอย่างใดอย่างหนึ่งของหม่อมฉันมีอยู่ ขอพระองค์ได้โปรดกรุณาอดโทษนั้นแก่หม่อมฉันเถิด

ข้าแต่พระธีรเจ้าผู้ทรงไว้ซึ่งการอดโทษ, ภิกษุณีทั้งหลายอันหม่อมฉันสั่งสอนแล้ว ตามที่พระองค์ทรงอนุญาต หากโทษจะพึงมีในข้อนั้น ขอได้โปรดทรงอดโทษในข้อนั้นเถิด

เมื่อพระปชาบดีโคตมีเถรีได้ทูลลาพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็ถวายบังคมลุกจากที่นั้นไป พระศาสดาพร้อมด้วยพุทธบริษัทได้เสด็จส่งพระมาตุจฉาเจ้าจนถึงซุ้มประตู ครั้งนั้นพระปชาบดีโคตมีเถรีได้หมอบกราบลงแทบพระยุคลบาทพระศาสดาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นการถวายคารวะด้วยความซาบซึ้งใน

พระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงพระกรุณาเสด็จออกมาส่ง พร้อมกับกราบทูลว่า พระเจ้าข้า นี้เป็นการถวายบังคมพระยุคลบาทครั้งสุดท้ายของหม่อมฉันปชาบดีโคตมี ฯลฯ วันนี้หม่อมฉันจะดับขันธนิพพาน

ครั้นพระนางโคตมีเถรีไปถึงสำนักแล้ว ให้โอวาทแก่อุบาสิกาทั้งหลายเสร็จแล้วก็เข้าสมาบัติ ครั้นออกจากจตุตถฌานแล้ว ก็นิพพาน ดับไปเหมือนเปลวประทีปที่หมดเชื้อเพลิงดับไปฉะนั้น

พระศาสดาได้ทรงพระกรุณาเสด็จมาเป็ประธาน จัดงานประทานเพลิงศพพระปชาบดีโคตมีเถรี และโปรดให้เก็บอัฐิธาตุมาบรรจุไว้ยังสถูปเป็นอวสาน.△

จบตำนานพระปชาบดีโคตมีเถรี.

ตำนานพระอุบลวรรณาเถรี

พระอุบลวรรณาเถรี เป็นพระสาวิกาที่ได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาว่าเป็นยอดในทางมีฤทธิ์ชั้นเอตทัคคะ คือเป็นผู้เลิศในทางแสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ อย่างพระมหาโมคคัลลานเถระซึ่งเป็นพุทธอัครสาวกเบื้องซ้าย ดังนั้นพระอุบลวรรณาเถรีจึงเป็นพระอัครสาวิกาเบื้องซ้ายของพระบรมศาสดา

พระอุบลวรรณาเถรี เคยเป็นพระขนิฏฐาร่วมพระชนกพระชนนีกับพระนางเขมาเถรี ในศาสนาพระปทุมุตตรสัมพุทธเจ้า ทั้งเคยเป็นผู้ได้รับพระพุทธพยากรณ์ของพระปทุมุตตรสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นว่า จะมาบังเกิดเป็นพระอัครสาวิกาฝ่ายซ้ายของพระโคตมสัมพุทธเจ้า ในพุทธกาลนี้ นางได้สั่งสมบุญบารมีมาเป็นอเนกอนันต์ ครั้งสุดท้ายได้จุติจากเทวโลกมาบังเกิดเป็นธิดาของท่านเศรษฐีในพระนครสาวัตถีในพุทธกาลนี้

เมื่อธิดาของท่านเศรษฐีผู้นี้เจริญวัยแล้ว ปรากฏว่าเป็นสตรีที่งามมาก ยากที่จะหาสตรีใดงามเสมอได้ เพราะผิวกายของนางบริสุทธิ์ มีวรรณะเสมอด้วยสีผักบัวนิลอุบลที่แรกบาน ท่านบิดาจึงได้ขนานนามว่า "อุบลวรรณา" เมื่อนางอุบลวรรณาเจริญวัยขึ้น ความงามก็ยิ่งเจริญตามขึ้นเป็นที่พึงตาพึงใจของคนทั่วไป ดังนั้นจึงมีบุรุษที่หลงรักนางอุบลวรรณาในชมพูทวีปนี้มากราย อาทิเช่นพระราชาผู้ครองนครในแคว้นต่าง ๆ เศรษฐีในพระนครต่าง ๆ พากันส่งเครื่องบรรณาการมาติดต่อขอนางอุบลวรรณา

ต่อท่านเศรษฐีผู้เป็นบิดาเป็นอันมาก เรื่องนี้ได้ทำความลำบากใจให้แก่บิดาของนางอุบลวรรณาอย่างยิ่ง ด้วยไม่สามารถจะตัดสินใจยกธิดาของตนให้เป็นชายาแก่ท่านผู้ใด เพราะเกรงว่าจะเป็นที่ขัดใจแก่ผู้ที่ไม่ได้ ซึ่งก็มีมากราย ที่บุคคลเหล่านั้นล้วนเป็นบุคคลสำคัญ ๆ สูงส่งด้วยเกียรติยศและชื่อเสียง ทั้งเรื่องอำนาจวาสนา ควรแก่การเคารพนับถือทั้งสิ้น ไม่สามารถจะทำให้ถูกใจแก่ทุกฝ่าย ๆ ที่ส่งคนมาสู่ขอได้ ดังนั้นท่านเศรษฐีจึงเรียกธิดาที่รักของท่านมาปรับทุกข์เรื่องนี้ให้ฟัง พร้อมกับแนะนำว่า "อุบลวรรณาบวชเสียดีไหมลูก" เพื่อตัดความยุ่งยากลำบากใจ เรื่องนี้พ่อคิดว่ามีทางบวชทางเดียวที่เหมาะที่สุด แต่ก็สำคัญอยู่ที่ลูกอีกนั่นแหละ ที่ลูกจะยินดีบวชหรือไม่ เพราะการบวชเป็นเรื่องของผู้จะบวชโดยเฉพาะ ผู้บวชจะต้องพอใจบวช ไม่ใช่เรื่องบังคับ ฉะนั้นพ่อจึงขอฟังความในใจของลูก

เนื่องจากนางอุบลวรรณามีนิสัยในทางเนกขัมมะ พอใจบวชอยู่แม้จะมีวัยเป็นสาวควรแก่การมีเรือน แต่นางก็ไม่รักการมีเรือน ยิ่งบารมีธรรมที่ได้สั่งสมมาเต็มเปี่ยมในชาตินี้อันเป็นปัจฉิมชาติ มีภพนี้เป็นภพสุดท้ายด้วยแล้ว จึงเป็นเหมือนดอกอุบลที่โผล่ขึ้นพ้นน้ำ เตรียมจะแย้มกลีบออกรับแสงพระอาทิตย์ที่จะอุทัยขึ้นในเวลาเช้าของวันพรุ่ง ดังนั้นเมื่อนางได้ฟังท่านบิดาแนะนำ เสมือนเปิดประตูเรือนให้เดินออกจากบ้านโดยสะดวกเช่นนั้น นางก็เปิดปากรับบวชจากบิดาด้วยความยินดีทันทีว่า "ดีแล้วจ้ะ คุณพ่อ" ลูกจะบวชตามที่คุณพ่อแนะนำ ซึ่งความจริงก็เป็นความประสงค์ของลูกอยู่ด้วย ลูกคิดจะขอโอกาสออกบวชอยู่นานแล้ว แต่ไม่ได้โอกาส จะออกปากก็เกรงว่าคุณพ่อจะไม่อนุญาต ดังนั้นเมื่อคุณพ่อแนะนำให้ลูกบวช จึงเป็นเรื่องถูกใจ เสมือนคุณพ่อส่งขันน้ำอันบริสุทธิ์ให้ลูกซึ่งกำลังระหายอยู่

ได้ดื่มดับความระหายฉันนั้น ฉะนั้นขอคุณพ่อจงจัดการให้ลูกบวชในเร็ววันเถิด

เมื่อท่านเศรษฐีผู้บิดาได้ฟังนางอุบลวรรณารับจะออกบวชง่ายดายเช่นนั้นก็มีความยินดียิ่ง แต่เพื่อจะให้แน่แก่ใจ จึงได้พูดย้ำว่า อุบลวรรณา, การบวชครั้งนี้จะต้องเกิดขึ้นด้วยแรงศรัทธาของลูกด้วยนะ มิใช่เพื่อปิดเปลื้องความลำบากใจของพ่อ แต่ลูกจะกลับแบกความลำบากใจไปทรมานชีวิตอยู่อีกนานวัน นะลูก.

จ้ะคุณพ่อ ไม่เป็นความลำบากใจแก่ลูกแม้แต่น้อยเลย นางอุบลวรรณากล่าวขอให้คุณพ่อวางใจเถอะ ลูกบวชด้วยแรงศรัทธา ด้วยความเลื่อมใส ด้วยความบริสุทธิ์ใจจริง ๆ

เมื่อท่านเศรษฐีได้ตกปากตกคำกับลูกมั่นคงเช่นนั้นก็ดีใจ แต่ก็ไม่วายอาลัยอาวรณ์อดใจเสียดายธิดาสาวสวยไม่ได้ ที่ต้องตัดใจให้บวชเพราะความลำบากใจในเรื่องบุรุษมาสู่ขอมากรายทั้งมิใช่เพราะแรงศรัทธาจะได้บวชของลูกของตนมาแต่แรก ดังนั้นก่อนที่จะลุกจากลูกไป จึงได้เอื้อมมือมาลูบศีรษะนางอุบลวรรณาด้วยความรักและความอาลัยว่า "อุบลวรรณา ลูกบวชแล้วหากไม่มีความสุข ก็อย่าต้องทรมานอยู่ให้ต้องลำบากเลย สึกออกมาอยู่กับพ่อและแม่ได้ทุกเมื่อ ออกมาหาความสุขอยู่ในอ้อมแขนของพ่อและแม่ได้เสมอนะลูก"

นางอุบลวรรณา กราบลงแทบเท้าท่านบิดา ด้วยความซาบซึ้งในเมตตาจิตของท่าน พร้อมกับกล่าวว่า "จ้ะ คุณพ่อ. ลูกจะปฏิบัติตามความประสงค์ของคุณพ่อที่กรุณาแก่ลูกทุกประการ

อีก ๒ – ๓ วันถัดมา ท่านเศรษฐีก็จัดงานบวชนางอุบลวรรณาขึ้นที่บ้าน เป็นงานเอิกเกริก โดยบอกญาติมิตรทั้งใกล้และไกลให้มาร่วมงาน เพื่อเป็นเกียรติแก่ธิดาคนสวยของตน และเพื่อล้มล้างความหวังของบุรุษทั้งหลายที่ส่งคนมาขอโดยสิ้นเชิง แล้วนำนางอุบลวรรณาพร้อมด้วยญาติมิตรไปเฝ้าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระเชตวันวิหาร กราบทูลขอประทานการบรรพชาให้แก่นางอุบลวรรณา ผู้เลื่อมใสในการออกแสวงหาโมกขธรรมด้วยสมณเพศ

พระบรมศาสดาทรงทราบด้วยพระญาณเป็นอย่างดีแล้วว่า นางอุบลวรรณาจะมาเป็นพระอัครสาวิกาของพระองค์ ตามปณิธานที่ได้ตั้งไว้แล้วแต่ปุเรกชาติ จึงรับสั่งกะเศรษฐีว่า การมาสู่ธรรมวินัยของธิดาที่รักของท่าน จะไม่ไร้ผลที่มุ่งหมาย ทรงรับนางอุบลวรรณาไว้ให้บรรพชาในสำนักภิกษุณีตามประสงค์

ครั้นนางอุบลวรรณาบวชแล้วไม่นาน ก็ได้เข้าช่วยทำความสะอาดอุโบสถ โดยผลัดเปลี่ยนกันกับเพื่อนพรหมจรรย์เป็นวัน ๆ มีการปัดกวาดปูอาสนะและตามประทีปในเวลาค่ำคืนเป็นต้น ค่ำวันหนึ่งนางตามประทีปแล้ว ก็ปัดกวาดอุโบสถอยู่ เห็นเปลวประทีปต้องลมพัด มีอาการปรากฏต่าง ๆ คือโพลงขึ้นบ้าง หรี่ลงบ้าง บางดวงดับต้องจุดใหม่ บางดวงอยู่ในที่ไม่ต้องลม ไฟก็โพลงอยู่สม่ำเสมอดี นางได้กำหนดเอาเปลวเพลิงนั้นมาพินิจพิจารณา เห็นชีวิตของสัตว์ทั้งหลายคล้ายดวงประทีปที่โพลงอยู่ด้วยอำนาจของไส้และน้ำมัน ชีวิตของสัตว์ก็เช่นกัน อาศัยธาตุทั้ง ๔ และข้าวน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตให้ดำรงอยู่ แถมยังถูกกรรมนำให้ประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้เป็นสุขบ้าง ให้เป็นทุกข์บ้าง ให้เจริญขึ้นบ้าง ให้เสื่อมลงบ้าง เหมือน

ประทีปต้องลมฉะนั้น บางครั้งแม้ไส้และน้ำมันจะยังบริบูรณ์อยู่ แต่ต้องลมกระโชกแรงก็พลันดับวูบลง เหมือนชีวิตสัตว์แม้จะมีร่างกายสมบูรณ์ด้วยอาหาร บางครั้งก็ต้องพลันแตกดับโดยอุบัติเหตุอย่างน่าสลดใจก็มี ทั้งไม่สามารถจะกำหนดรู้ได้ว่า เบื้องหน้าต่อไปจะสุขจะทุกข์จะเจริญและเสื่อมน้อยหรือมากอย่างไร และชีวิตจะดับลงเมื่อไร ด้วยอาการอย่างไร เมื่อไร รู้ไม่ได้ทั้งนั้น เหมือนดวงประทีปที่ประจักษ์แก่นัยน์ตาอยู่เช่นนี้ สัตว์ทั้งหลายเป็นทุกข์เดือดร้อนด้วยการป้องกันรักษาชีวิตด้วยอุบายต่าง ๆ แต่แล้วก็ไม่อยู่ในวิสัยที่จะรักษาไว้ได้ แม้แต่เพียงรักษาให้เป็นปกติสุขอยู่ชั่วชีวิตหนึ่งก็ไม่ได้ ถึงอย่างนั้นมนุษย์ก็ยังได้ประมาท หลงระเริงในความสนุก เพลิดเพลินในอารมณ์ต่าง ๆ จนลืมตัวลืมชีวิต เสมือนชีวิตจะดำรงอยู่ในโลกเป็นพันปีหมื่นปี เหมือนชีวิตจะไม่ประสบทุกข์ร้อนด้วยโรคด้วยภัย ด้วยอันตรายต่าง ๆ ไม่แสวงหาที่พึ่งของตนไว้เลย น่าสังเวชใจยิ่งนัก

นางอุบลวรรณาภิกษุณียืนพิจารณาดวงประทีป จำเริญฌานทำเตโชกสิณให้เป็นอารมณ์บรรลุฌาณโดยลำดับ ทำฌานที่ได้รับบรรลุนั้นให้เป็นบาท ก้าวขึ้นสู่อริยมรรคเบื้องบนในที่สุดก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาและอภิญญาทุกประการ

ต่อมา. ครั้งหนึ่งนางอุบลวรรณาภิกษุณีเที่ยวจาริกไปยังชนบทต่าง ๆ ครั้นกลับมาแล้วไปพักผ่อนอยู่ที่ป่าอันธวัน สมัยนั้นพระศาสดายังมิได้ทรงห้ามภิกษุณีพักผ่อนอยู่ในป่า เมื่อไม่ทรงห้ามก็แปลว่าทรงอนุญาตให้ภิกษุณีพักผ่อนอยู่ในป่าได้ตามอัธยาศัย ดังนั้นคนใจบุญจึงได้สร้างกุฎีเล็ก ๆ ไว้ในป่าอันธวันสำหรับนางภิกษุณี เพื่ออาศัยพักผ่อนได้หลังละ ๑ รูป ตั้งเตียงไว้สำหรับนอน ใช้ผ้าม่านขึงแวดวงทำฝาเฉพาะคราวที่มีภิกษุณี

มาอยู่ แม้นางภิกษุณีอุบลวรรณาก็ได้เข้าไปพักอยู่ในกุฏิเล็ก ๆ นั้น

ส่วนนันทมาณพบุตรชายลุงของนางภิกษุณีอุบลวรรณา มีความรักใคร่นางมากตั้งแต่ครั้งนางเป็นคฤหัสถ์อยู่แล้ว หากแต่ไม่ได้โอกาสที่จะขอความรักจากนางด้วยประการใด ๆ แม้นางจะออกบวชแล้วก็ยังไม่วายรัก หาโอกาสที่จะพบปะอยู่เสมอ ตั้งใจพยายามหาโอกาสทำลายพรหมจรรย์ของนางอยู่ตลอดกาล คอยสดับตรับฟังข่าวคราวของนางอยู่ทุกระยะเวลา ครั้นได้ทราบข่าวว่า นางภิกษุณีอุบลวรรณากลับมาพักอยู่ที่ป่าอันธวันก็ดีใจ ลอบเข้าไปหาลู่ทางที่จะเข้าถึงตัวนางขอความรัก แต่ก็ไม่ได้ช่อง เพราะสถานที่ ๑ เพศ ๑ เวลา ๑ ขัดขวางที่เข้าพบปะเป็นส่วนตัวสำหรับเรื่องความรัก ดังนั้นนันทมาณพจึงคิดหาช่องข่มขืนใจ ทำลายพรหมจรรย์ของนางเอาดื้อ ๆ เพราะราคะตัณหากลัดกลุ้มกลายเป็นคนบอดด้วยยางรักบังตาให้มืดมน มองไม่เห็นว่านางได้ประพฤติพรหมจรรย์ตั้งอยู่ในภูมิธรรมอันสูง ข้ามพ้นโลกียวิสัยไปแล้ว เป็นผู้อันเทวดาและมนุษย์ไร ๆ ไม่พึงดูหมิ่นกล้ำกราย ด้วยกิริยาอาการไม่เคารพแม้แต่น้อย เป็นผู้อันควรแต่จะทำบูชาคารวะอย่างเดียว

แต่สำหรับนันทมาณพในขณะนี้ได้กลายเป็นคนพาล เป็นคนเขลาจัด เป็นคนบอดด้วยราคะไปเสียแล้ว มองเห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นยาพิษเป็นขนมโอชารส มองไม่เห็นภัยแห่งชีวิตแต่อย่างใดเลย จะว่าเป็นเพราะชะตากรรมของเขา ซึ่งชีวิตได้ถึงฆาตแล้วก็ชอบ เขาจะต้องประสบทุกข์ทรมานอันสาหัส ทั้งในภพนี้และภพหน้า ไม่มีทางหลีกเลี่ยง ตามวิสัยของสัตว์บอดเช่นนั้น อนิจจา! ไม่มีใครจะช่วยเขาได้เสียแล้ว เขา

กำลังเดินลงสู่ก้นเหวอันแสนลึก โดยไม่มีอะไรสังหรณ์ใจให้รู้สึกว่าเป็นภัยของชีวิตแต่อย่างใดเลย

ในที่สุดวันนั้น วันชะตากรรมของชีวิตนันทมาณพก็มาถึงฆาต นันทมาณพได้ลอบเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในป่าอันธวันแต่เวลาใกล้รุ่ง ครั้นนางภิกษุณีอุบลวรรณาออกเดินทางจากป่าอันธวันเข้าไปบ้าน เพื่อรับบิณฑบาต นันทมาณพก็ลอบเข้าไปในกุฏิของนาง คลานเข้าไปซ่อนตัวอยู่ภายในใต้เตียงรอนางกลับมา เหมือนอสรพิษตัวร้ายขดตัวรอเหยื่อซึ่งจะเดินทางมาสู่ปากของมันฉะนั้น

ฝ่ายพระอุบลวรรณาภิกษุณี เดินทางจากวัดในป่าเข้าบิณฑบาตในเมือง กลับมาพร้อมอาหารบิณฑบาตในบาตร ต้องอุ้มบาตรเดินทางกลับมาถึงกระท่อมของท่าน โดยมิได้ระแวงว่าจะมีภัยจากมนุษย์พาลหมกตัวอยู่ใต้เตียง จ้องจะทำร้ายเพศอันบริสุทธิ์ของท่านอยู่ ท่านค่อย ๆ วางบาตรลงบนเชิงบาตร ด้วยความอ่อนเพลียจากการเดินทางไกล ซ้ำขากลับต้องฝ่าแดดส่องหน้ามาตลอดทาง หลบแดดเข้าห้อง สายตายังไม่ชินกับความมืดในห้อง เมื่อแรกเข้าทำให้มัวคิดว่า จะนอนพักสักครู่หนึ่งเพื่อระงับความเหนื่อย จึงหับประตูห้องเสีย ค่อย ๆ เอนกายลงบนเตียงนอน หาความสงบสุขแก่อัตภาพ ซึ่งกะปลกกะเปลี้ยจากการเดินบิณฑบาตมา พอทอดร่างลงบนพื้นเตียงเต็มอิริยาบถนอนแล้วหลับตาลงเท่านั้น

ทันใดนั้นเอง นันทมาณพมนุษย์เยี่ยงยักษ์ร้ายซึ่งซ่อนตัวอยู่ใต้เตียง มันค่อย ๆ คลานออกมา พอสุดเตียงแล้วก็กระโจนขึ้นคร่อมร่างพระอุบลวรรณาภิกษุณีอย่างรวดเร็ว สองแขนเกร็งรัดร่างพระอุบลวรรณาไว้

โดยฉับพลัน ไม่ทันให้พระอุบลวรรณาสลัดร่างออกได้ แม้จะถูกพระอุบลวรรณาผลักไสให้ออกไปด้วยกำลังแรงที่สุดของท่าน ด้วยความรังเกียจขยะแขยง พร้อมกับกล่าวว่า "อย่าฉิบหายเสีย เจ้าคนพาล ๆ" ก็หาทำให้มันเพลามือรุกรานแม้แต่น้อยได้ไม่ เพราะพระอุบลวรรณาภิกษุณีร่างน้อย แรงน้อยตามสภาพของสตรีที่มีลักษณะงาม แถมประพฤติพรหมจรรย์ฉันอาหารเพียงวันละครั้งเดียว ๑ งดอาหารที่ร่างกายต้องการ แต่ไม่ชอบด้วยพระวินัยนิยมเสียอีก ๑ ทั้งเพิ่งเดินทางกลับจากบิณฑบาตจากหมู่บ้าน อันเป็นระยะทางไกลพอสมควร ร่างกายกะปลกกะเปลี้ยอีก ๑ รวมความแล้วท่านได้สูญสิ้นเสียแรงไปจากปรกติตั้งครึ่งตั้งค่อนตัว แล้วอย่างไรจะป้องกันตัวจากภัยพิบัติของคนทาสที่มีร่างกายกำยำล่ำสัน ทั้งสมบูรณ์ทุกประการในทางกายและใจเช่นนั้นได้เล่า ยิ่งพระอุบลวรรณาเป็นพระอริยบุคคล ไม่มีวิสัยต่อสู้ป้องกันตัวอย่างสามัญชน เช่น มีเท้าก็ถีบไม่เป็น มีนิ้วมือก็ไม่บิด มีเล็บก็ไม่หยิกไม่ข่วน แปลว่าไม่มีการประทุษร้ายตอบ แม้แต่มีปากก็ไม่ด่า จึงไม่มีท่าจะพ้นภัยรุกรานของนันทมาณพได้เลย (และเราๆก็ไม่ต้องคิดช่วยท่านต่อสู้ป้องกันตัวเลยไปอีกว่า ถ้ามีมีด มีปืน จะส่งให้ท่านสังหารมันเสียให้สาสมกับที่มันประทุษร้ายเพศ) เพราะพระอริยบุคคลจะไม่ทำร้ายใครทั้งสิ้น แม้ในขณะนั้นหากจะมีใครเห็นแล้ว คว้าดาบวิ่งโล่ตรงเข้าไป จะฟันศีรษะนันทมาณพเสียสักสองสามฉาดหลั่งเลือดศีรษะมาล้างเท้าเสีย เพราะโทษที่ไปทำร้ายพระอริยเจ้า ก็เชื่อเหลือเกินว่าจะถูกท่านห้ามว่า "เจริญพร อาตมะขอบิณฑบาตเสียเถอะ อย่าฟันเขาเลย" นี่แหละใจพระ !

เมื่อเป็นเช่นดังกล่าวมานี้ ท่านจึงไม่มีทางจะพ้นภัยรุกรานของนันทมาณพ เพียงแต่เสียงห้ามว่า "อย่าฉิบหายเสียเลย เจ้าคนพาล ๆ" เท่านั้นไฉนจะรั้งใจมันได้ ซึ่งในขณะนั้นมันกำลังมุด้วยราคะดำฤษณา เหมือนช้างซับมันดุร้าย ต่อให้มีเสียงฟ้าผ่าลงมา มันก็จะได้ยินเป็นเพียงเดียงสั่นเท่านั้น การผลักไสของท่านที่รังเกียจการทำลายพรหมจรรย์ตามวิสัยของพระอริยบุคคล จึงเหมือนยิ่งไปยั่วให้มันย่ามใจ ทำให้มันเห็นผิดไปอีกว่าท่านมีความยินดี เพียงแต่ผลักไสป้องปัดเป็นที่ตามวิสัยของสตรีทั่วไปเท่านั้น ต่อนั้นมันก็โหมกำลังรุก ข่มขืน ทำกรรมที่มันหมายมาให้สำเร็จตามความใคร่สมมโนรถ แล้วก็ค่อย ๆ ถอยมายืนยิ้มเบิกบานใจในความสำเร็จกิจของตน มองเห็นผลของความพยายามที่ได้รับอย่างล้ำค่าในชีวิต แล้วก็เกิดมิจฉาจิตคิดอีกว่า จักต้องมาเสวยผลแห่งความสำเร็จในวันหน้าต่อไปอีก โดยมิได้เฉลียวถึงผลบาปอันร้ายแรงที่สุด ซึ่งมันจะต้องได้รับอย่างหนักในเวลานั้นไม่

ดังนั้นพอนันทมาณพหลบออกจากกุฏิน้อยนั้นมา เพียงสุดสายตาของพระอุบลวรรณาภิกษุณีหน่อยหนึ่งเท่านั้น พื้นพสุธาที่หนาแน่นธำรงไว้ซึ่งภูเขาพระสุเมรุราชให้สถิตสถาพรอยู่ตลอดกัปป์ตลอดกัลป์ มิได้ไหวหวั่นสั่นสะเทือน ให้เป็นที่วิตกของทวยเทพที่ประทับอยู่แต่ประการใด แต่ก็สุดแรงจะรองรับไว้ซึ่งมนุษย์อุบาทว์ ทำร้ายพระอัครสาวิกาของพระสัมพุทธเจ้า อันจัดเป็นกรรมหนักที่สุดได้ ต้องค่อย ๆ แยกออกเป็นช่องดุจปล่องเหว เปลวเพลิงอเวจีส่งเสียงสนั่นดุจเสียงพญายมร้องก้องโกญจนาทเรียกนันทมาณพอยู่ข้างหน้า มานี่! มานี่! เจ้าสัตว์นรกเองจะหนี

ไปให้พ้นข้าอย่าหมายเลย พอสิ้นเสียงก้องกังวาลแห่งพื้นพสุธา ทันใดนั้นเองร่างของนันทมาณพเหยื่อมฤตยู ก็จมหายไปใต้พสุธาดลเหมือนถูกมือกำยำแข็งกระด้างดังเหล็ก ที่กำลังลุกร้อนด้วยเปลวเพลิงของพญายมขย้ำคอนันทมาณพไว้แน่น แล้วฉุดกระชากลากโยนลงยังอเวจีนรกฉะนั้น อนิจจา! อเวจีมีสัตว์นรกเพิ่มขึ้นอีกตัวหนึ่ง

นันทมาณพหมดแรงดิ้นด้วยความกลัวจนตาโปน เหงื่อกาฬกลัวตายไหลเหมือนน้ำหยาด เมื่อรู้สึกตัวว่าทำบาปก็สายเกินไปเสียแล้ว ต้องเสวยผลกรรมลามกของมันอย่างแสนทุกข์ทรมาน ซึ่งกำหนดไม่ได้ว่าเมื่อใดจะพ้น อนิจจา! กรรมของสัตว์นรกที่รกชัฏทั้งภายนอกภายใน จนไม่เห็นทางมาทางไปว่าช่องใดจะเป็นทางให้เล็ดลอดออกไปหาความสุขได้ กรรมลามกมีสุขนิดหน่อย แต่มีทุกข์เผ็ดร้อนแสนสาหัส ที่มวลสัตว์บอดปัญญาต้องประสบ เป็นที่น่าสังเวชของผู้รู้อย่างยิ่ง.

ฝ่ายพระอุบลวรรณา เมื่อเห็นนันทมาณพ เหยื่อมฤตยูหลบไปอยู่ยมโลกเช่นนั้นแล้ว จึงนำเรื่องที่ท่านได้ประสบไปแจ้งให้พระภิกษุณีทั้งหลายทราบกันทั่วไป ในที่สุดพระบรมศาสดาก็ทรงทราบ และโปรดให้ประชุมภิกษุทั้งหลาย ทรงประทานพระโอวาทว่า:—

> คนพาลยังสำคัญบาปกรรมที่ตนทำว่าดี ดุจน้ำผึ้งอยู่ ก็เพียงชั่วเวลาที่บาปนั้นยังไม่ให้ผล เมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้นคนพาลจะประสบทุกข์เดือดร้อนเศร้าโศก พิไร รำพันตำหนิตนเองว่า โธ่! เราไม่ควรทำเลย แต่ก็สายเกินไป เพราะโทษแห่งความเขลา ตามใจ

ตัวที่ตกไปในอำนาจแห่งกิเลส ทำให้ตนเป็นคนลามก เศร้าหมอง ทุกสถานที่ไป

ดังนั้นผู้รู้ มีการศึกษาดีแล้ว จึงกลัวบาป เห็นบาปเหมือนอสรพิษไม่เข้าใกล้ เกลียดความชั่ว เหมือนอาจมไม่ยอมให้แปดเปื้อน สังวรกายใจมิให้ตกไปในอารมณ์ต่าง ๆ อันจะนำให้ประพฤติผิด ด้วยความผิดที่ทำมาแล้ว จะกลับแก้ทำใหม่ไม่ได้ จะต้องเสวยโทษของความผิด ส่วนที่กลับทำชอบใหม่ นั่นเป็นเรื่องใหม่ที่ตนจะได้เสวยประโยชน์สุขในภายหลัง

เป็นที่สังเวชอย่างยิ่งที่บุคคลนั้นแม้จะรู้ตัวว่าผิด อยากจะทำดี แต่โอกาสของเขาไม่มี เวลาไม่ยอมให้ทำด้วยต้องประสบทุกข์ เสวยผลกรรมเก่าอยู่ คงได้แต่เพียงนึก แต่ก็เป็นเรื่องอนาคต ใครจะเชื่อถือ แม้แต่ตัวเขาเอง เพราะเวลาปัจจุบันกับอนาคตไม่เหมือนกัน ด้วยต่างสถานที่ต่างบุคคล ต่างสิ่งแวดล้อม ต่างการงาน ซึ่งย่อมจะมีจิตใจต่างออกไปตามรูปการ

ดังนั้นนักปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น จึงตรัสสอนให้ใส่ใจในธุระปัจจุบันอันเป็นเรื่องเฉพาะหน้าที่จะต้องจัดต้องทำ ซึ่งควรจะทำแต่งานที่เป็นกุศล ไม่มีโทษ ไม่ต้องคิดไปตามแก้ภายหลัง ทั้งสบายใจไม่เดือดร้อน ด้วยไม่มีมลทินที่ใคร ๆ จะหยิบยกขึ้นตำหนิได้

ต่อมาเรื่องพระอุบลวรรณาไม่หยุดอยู่เพียงนั้น เกิดได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มชนนานาจิตตังอีกมากมาย ถึงกับสนทนาโต้เถียงในที่ต่าง ๆ แล้วก็ลามปามมาถึงพระภิกษุในธรรมสภาอีกว่า "พระขีณาสพเห็นจะยังยินดีความสุขอยู่นะ"

"เข้าใจอย่างนั้น" รูปหนึ่งให้ความเห็น

"ถ้าเช่นนั้น ท่านก็ยังเสพกามอยู่นะสิ"

"ก็ใครเล่าว่าท่านไม่เสพ"

"ว่าไงนะ"

"ก็ว่า ท่านยังเสพกามอยู่นะสิ"

"ฮึ ! ถ้าท่านยังเสพกามอยู่ จะเป็นพระขีณาสพได้หรือ ?"

"เพราะอะไร ?"

"ก็เพราะพระขีณาสพ เป็นผู้สิ้นอาสวะแล้วยังไงล่ะ ถ้ายังไม่สิ้นอาสวะจะเป็นพระขีณาสพได้อย่างไร ?"

" ก็ไม่ใช่ปฏิเสธว่า ท่านไม่สิ้นอาสวะนี่ แต่อาสวะที่สิ้นน่าจะไม่ใช่อาสวะประเภทกามกระมั้ง ?"

" จริงสินะ " อีกรูปหนึ่งสนับสนุน เอาละที่สิ้นไปน่าจะสิ้นอาสวะจำพวกอาสวภพอาสววิชชา อะไรต่ออะไรอีกท่านองนั้นแหละ

" ถ้าเช่นนั้น ก็หมายความว่า พระขีณาสพ สิ้นอาสวะเป็นบางอย่าง ไม่สิ้นทุกอย่างยังงั้นหรือ ?"

จะยังงั้นหรือยังไง ? ผมไม่รับรองนะ ว่าตามความเห็นเพราะเมื่อเห็นว่าพระขีณาสพยังไม่สิ้นกาม ก็ต้องเข้าใจว่า ท่านยังเสพกาม อาสวะในกามยังไม่สิ้น ถ้าจะสิ้นก็สิ้นอาสวะอย่างอื่น

ถ้าเช่นนั้น พระขีณาสพก็จะต้องมีสามจำพวก คือจำพวกสิ้นภพ สิ้นอวิชชา และสิ้นกาม แปลว่ายังไม่หมดสิ้นทุกอย่าง และสิ้นอย่างใดอย่างหนึ่งก็เป็นพระขีณาสพได้

" ไม่ได้ ! ไม่ได้ !! " อีกรูปหนึ่งแย้ง ท่านกำลังดูพุทธวจนะชัด ๆ พระขีณาสพจะยังมีอาสวะอยู่แต่น้อยหนึ่งก็ไม่ได้ ต้องสิ้นทุกอย่าง จึงจะได้นามว่าสิ้น จะสิ้นเพียงหนึ่งในสามหรือสองในสามก็ไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นพระขีณาสพก็คือผู้ยังไม่สิ้นอาสวะ ผิดจากความหมายไปไกลมาก

แต่อย่าลืมว่า พระขีณาสพท่านยังมีเนื้อมีหนัง คือ เนื้อหนังของท่านยังสดชื่นอยู่ เลือดเนื้อยังดี ๆ เหมือนกับสามัญชน แล้วยังไงอาสวะกามจึงจะสิ้นไปได้

" จริงซินะ " อีกรูปหนึ่งสนับสนุน " พระขีณาสพไม่ใช่ไม้ผุนี่ พระขีณาสพไม่ใช่จอมปลวกนะ จะไม่ได้รู้สึกยินดีในกาม "

ถ้ายังยินดีกามอยู่เป็นพระขีณาสพได้ พระขีณาสพก็ไม่มีความหมายอะไรนะซี่ เพราะไม่ต่างจากเรา ๆ ใคร ๆ ก็เป็นพระขีณาสพได้

" หยุด ! หยุด ! " รูปหนึ่งห้าม ดูยิ่งพูดยิ่งไกลออกไปทุกที โน่นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาแล้ว สงบใจไว้ทูลถามพระองค์ดีกว่า

ครั้นพระศาสดาเสด็จมาประทับนั่งยังธรรมสภาแล้ว ตรัสถามว่านี่พวกเธอกำลังสนทนาอะไรกัน เมื่อภิกษุกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายพระขีณาสพทั้งหลายไม่ยินดีในกามสุขดอก ไม่เสพกามดอก เหมือนหยาดน้ำตกลงบนใบบัวย่อมไม่ติดไม่ค้างอยู่ ย่อมกลิ้งตกไปทันที หรือเหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาด ย่อมไม่ติดไม่ค้างอยู่บนปลายเหล็กแหลมฉันใด กามทั้งสองอย่างคือกิเลสกาม และวัตถุกาม ย่อมไม่ซึมซาบไม่ตั้งอยู่ในจิตของพระขีณาสพฉันนั้น

ตามนัยพระโอวาทนี้ เป็นอันชี้ขาดว่า พระขีณาสพไม่ยินดีในกาม ไม่เสพกาม จะไปเปรียบเปรยว่า พระขีณาสพไม่ใช่ไม้ผุ ไม่ใช่จอมปลวกไม่ได้ จะว่าท่านมีเลือดเนื้อยังสดอยู่มาเป็นข้อแย้งก็ไม่ได้ เพราะพระศาสดาจะทรงเจาะจงเอาพระขีณาสพ ซึ่งยังมีเลือดเนื้อของร่างกายสมบูรณ์อย่างสามัญชนนี้แหละ เป็นพระขีณาสพ มีอาสวะทั้งมวลหมดสิ้นแล้ว จะไม่ทรงยกเอาไม้ผุ จอมปลวกหรือกระดูกผีขึ้นมาเป็นพระขีณาสพทุกประการ ไม่เช่นนั้นพระขีณาสพจะมีพระคุณน่าอัศจรรย์พิเศษกว่าสามัญชนอย่างไรเล่า พระขีณาสพจะต้องมีร่างกายอย่างปรกติชน หากแต่มีจิตซึ่งเดิมยังมีอาสวะทั้งมวลเหมือนสามัญชน แต่ได้ปฏิบัติธรรม ซักฟอกจิตด้วยอานุภาพแห่งธรรม จนจิตหมดจดจากอาสวะสิ้นแล้ว จึงถึงการนับว่าเป็นพระขีณาสพ

ยิ่งกว่านั้นยังตรัสสรรเสริญพระขีณาสพ ผู้มีจิตไม่ติดกามว่าเป็นพราหมณ์ แต่ชุมนุมชนที่ยกย่องพราหมณ์ว่าเป็นผู้ประเสริฐควรบูชา ควรแก่ทักษิณาอีกว่า

เรา (ตถาคต) เรียกบุคคลผู้ไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย เหมือนน้ำไม่ติดอยู่ในใบบัว เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ติดอยู่ที่ปลายเหล็กแหลม ว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

เพราะเหตุที่พระภิกษุณีถูกคนใจบาป คนถามก เบียดเบียน อย่างพระอุบลวรรณา เป็นอุทาหรณ์ ทำให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงคำนึงหาวิธีการป้องกันภัยเช่นนี้จะมีอีกในกาลต่อไป ทรงเห็นตระหนักว่า ภิกษุณีควรจะมีเสนาสนะอยู่ภายในพระนคร ควรได้รับการอารักขาพอสมควรเพื่อให้เกษมสวัสดิ์จากภัยเช่นนั้น จึงโปรดให้เชิญพระเจ้าปเสนทิโกศลมาเฝ้า แล้ว

ทรงเล่าเรื่องพระอุบลวรรณาอัครสาวิกาของพระองค์ ต้องถูกพาลใจบาปมาเบียดเบียน แล้วตรัสขอความอุปถัมภ์พร้อมด้วยการอารักขากะพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า มหาบพิตรหากกุลธิดาทั้งหลายละหมู่ญาติอันใหญ่และกองโภคะมาก บวชในพระศาสนานี้แล้วอยู่ในป่าเป็นปรกติเหมือนอย่างกุลบุตรทั้งหลาย ย่อมจะถูกคนลามก มีใจมากด้วยราคะเบียดเบียน ด้วยการดูหมิ่นดูแคลนบ้าง ให้ถึงอันตรายแห่งพรหมจรรย์บ้าง เพราะฉะนั้นมหาบพิตร ควรจะทำที่อยู่ภายในพระนครแก่พระภิกษุณีสงฆ์ เพื่อความปลอดภัยดังกล่าว

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเห็นชอบตามพระพุทธดำรัส แล้วทรงทูลรับพระกระแสรับสั่งว่า จะทรงสร้างถวายตามพระพุทธประสงค์ ครั้นทรงลากลับแล้ว ได้โปรดให้สร้างที่อยู่สำหรับพระภิกษุณีสงฆ์ขึ้นเป็นพิเศษ ในเอกเทศหนึ่งแห่งพระนคร จำเดิมแต่นั้นมา พวกภิกษุณีก็เลิกอยู่ในป่า คงอยู่ในบ้านในเมืองเท่านั้น

สมัยหนึ่งเมื่อพระอุบลวรรณาเถรีสำเร็จสาวิกบารมีญาณ รุ่งเรืองด้วยฤทธิ์ สมปณิธานที่ตั้งไว้แล้ว ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแทบพระยุคลบาทแล้วกราบทูลว่า

"พระเจ้าข้า ข้าแต่พระมหามุนีผู้เป็นนาถะของสรรพสัตว์ บัดนี้หม่อมฉันข้ามพ้นชาติสงสารได้แล้ว บรรลุถึงอจลบทหมดสิ้นสรรพทุกข์แล้ว ขอชุมชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และหมู่ชนที่หม่อมฉันได้ทำล่วงเกินไว้ จงอดโทษให้หม่อมฉันเฉพาะพระพักตร์พระพิชิตมารเถิด

ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า ตลอดเวลาที่หม่อมฉันท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏฏ์ หากหม่อมฉันจะพึงล่วงเกินในพระยุคลบาท ขอเสด็จพ่อได้

ทรงโปรดประทานอดโทษให้แก่หม่อมฉันด้วยเถิด"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ดูกรอุบลวรรณาผู้ปฏิบัติตามคำสอนของเรา เธอจงสำแดงฤทธิ์ตัดความสงสัยของบริษัททั้งสี่ในวันนี้เถิด"

พระอุบลวรรณาเถรีได้กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียรมาก มีปัญญารุ่งเรือง หม่อมฉันเป็นธิดาของพระองค์ มีบุญที่ผู้อื่นทำได้ยากแสนยาก ซึ่งได้กระทำไว้ดีแล้ว

ข้าแต่พระมหาวีระ ผู้มีจักษุ ๕ หม่อมฉันมีนามว่า อุบลวรรณา เพราะมีสีกายเหมือนสีดอกอุบลเป็นธิดาของเสด็จพ่อ ขอถวายบังคมพระยุคลบาทเสด็จพ่อ พระเจ้าข้า พระราหุลเถระและหม่อมฉันเกิดร่วมกันมาหลายร้อยชาติ มีฉันทะแห่งจิตเสมอกัน เกิดร่วมภพร่วมชาติกันแม้ในภพนี้ซึ่งเป็นภพหลังสุด ก็มีนามว่าอริยะ ว่าอรหันต์ ว่าสาวก ว่าลูกตถาคตลูกของเสด็จพ่อร่วมกัน คือพระราหุลเถระเป็นโอรส หม่อมฉันอุบลวรรณาเป็นธิดา

ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า ขอเชิญเสด็จพ่อทอดพระเนตรฤทธิ์ของหม่อมฉันเถิด อุบลวรรณาลูกของเสด็จพ่อจะสำแดงกำลังถวาย" เมื่อพระอุบลวรรณาเถรีกราบทูลแล้ว ก็เข้าสมาบัติอธิษฐานจิตสำแดงฤทธิ์แห่งอภิญญาเหยียดมือออกไปวักเอาน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ มาใส่ฝ่ามืออีกข้างหนึ่ง มีอาการเหมือนเด็กเล่นน้ำมันที่อยู่ในฝ่ามือฉะนั้น

(๑) *เหยียดมือออกไปพลิกแผ่นดิน แล้วเอามาวางบนฝ่ามือเหมือนเด็กฉุดปลาเค้าเล่นฉะนั้น*

(๒) *เอาฝ่ามือปิดครอบจักรวาล ทำฝนสีต่าง ๆ ให้ตกลงจากเบื้องบน*

(๓) เอาแผ่นดินทำเป็นครก เอาเม็ดกรวดทำเป็นข้าวเปลือก เอาภูเขาสิเนรุทำเป็นสาก แล้วโขลกเหมือนเด็กหญิงซ้อมข้าวฉะนั้น

ครั้นพระอุบลวรรณาสำแดงฤทธิ์ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว กราบทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าแต่พระมหามุนี หม่อมฉันมีความชำนาญในการแสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ มีความชำนาญในทิพพโสตธาตุและในเจโตปริยญาณ ชำชองในปุพเพนิวาสานุสสติญาณ มีทิพยจักษุบริสุทธิ์ อาสวะทั้งปวงหมดสิ้นแล้ว ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป ข้าแต่พระองค์ผู้นายกของโลก หม่อมฉันมีญาณในอรรถะ ธรรมะ นิรุติ และปฏิภาณ กว้างขวาง หมดจด ตามสภาพแห่งองค์ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ข้าแต่พระมหามุนี กิจกรรมเป็นอันมากทั้งน้อยและใหญ่ที่หม่อมฉันแสดงแล้วในพระพิชิตมารผู้ประเสริฐในปางก่อน ในคราวรณรงค์ล้างมิจฉริยะให้พินาศไปด้วยทานบารมี เพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของพระองค์

ข้าแต่พระมหามุนีผู้มีความเพียรใหญ่ ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาระลึกถึงกุศลธรรมเก่าของหม่อมฉัน และบุญที่หม่อมฉันได้สั่งสมไว้เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า เมื่อพระองค์ทรงละอนาจารอบรมพระญาณให้แก่กล้าอยู่นั้น หม่อมฉันได้สละชีวิตอันสูงด้วยค่า เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ข้าแต่พระมหามุนี พระองค์ได้ทรงประทานชีวิตแก่หม่อมฉันมากมาย แม้หม่อมฉันก็ได้บริจาคชีวิตเพื่อประโยชน์แก่พระองค์

ข้าแต่พระองค์ผู้มีฤทธิ์ล้ำ อันไม่มีสิ่งใดจะเปรียบปานในกาลนั้น หม่อมฉันรู้สึกอัศจรรย์ใจอย่างยิ่ง ได้ประนมอัชลีเหนือเศียรเกล้ากราบทูลว่า กรณียกิจนี้หม่อมฉันได้ทำแล้ว ในกัลป์ที่แสนหนึ่งแต่ภัททกัลป์นี้ ครั้ง

นั้นหม่อมฉันเป็นนางนาคกัญญามีนามว่า วิมลา ได้รับยกย่องสรรเสริญจากชาวนาคว่า เป็นผู้ดีกว่า สูงส่งกว่าพวกนาคกัญญา มหานาคราชนามว่า มโหรคะ ผู้เป็นเจ้าแห่งนาคพิภพองค์นั้น ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทรงนิมนต์พระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระผู้มีพระเดชมากพร้อมด้วยพระสาวกให้เสด็จมายังนาคพิภพ ทรงตกแต่งมณฑปและบัลลังก์สำเร็จด้วยรัตนะ จัดเครื่องอุปโภคสำเร็จด้วยรัตนะ โปรยปรายรัตนะประดับทางพุทธดำเนินด้วยธงรัตนะต้อนรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ด้วยดุริยางค์ดนตรีหลายชนิด

พระปทุมุตตรพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก เสด็จขึ้นประทับนั่งบนพุทธอาสน์อันงามเลิศในนาคพิภพของท้าวมโหรคะนั้น ท้าวเธอได้จัดข้าวน้ำและขาทนียะและโภชนียาหารอย่างดีมีค่ามาก ถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกเป็นอันมาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ครั้นเสร็จเสวยแล้วได้ทรงทำอนุโมทนา ฝ่ายนางวิมลาราชกัญญาเห็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า ทรงพระรัศมีเปล่งปลั่งงามโอภาสมีจิตเลื่อมใสมีใจเคารพในพระศาสดายิ่งนัก

ครั้นพระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงทราบวาระจิตของหม่อมฉันแล้ว ทรงบัญชาให้พระภิกษุณีรูปหนึ่งผู้เป็นสาวิกาของพระองค์ ให้สำแดงฤทธิ์ในท่ามกลางนาคสมาคมแห่งนาคพิภพนั้น พระภิกษุณีรูปนั้นช่างชำนาญฤทธิ์ยิ่งนักพระเจ้าข้า ได้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ทั้งสำแดงให้ได้อย่างคล่องแคล่วน่าสรรเสริญยิ่งนัก หม่อมฉันเกิดปีติปราโมทย์เป็นอันมาก นั่งเฉยทนนิ่งอยู่ไม่ได้ ทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์นั้นว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุณีรูปนั้น ได้แสดงฤทธิ์ทั้งหลายคล่องแคล่วดีมากปราศจากความ

สะทกสะท้านในสมาคมเช่นนี้ เป็นเพราะอะไรพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสตอบว่า "ภิกษุณีรูปนั้น เป็นธิดาเกิดแต่ปากของเรา" มีฤทธิ์มากเป็นผู้ทำตามคำสอนของเรา จึงเป็นผู้คล่องแคล่วด้วยฤทธิ์ ครั้นหม่อมฉันได้สดับพระพุทธพจน์แล้ว มีความยินดีอย่างยิ่ง ได้ทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า หม่อมฉันขอเป็นผู้คล่องแคล่วด้วยฤทธิ์เหมือนภิกษุณีรูปนั้นเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นนายกของโลกหม่อมฉันเบิกบานใจถึงที่สุดแล้ว ขอให้หม่อมฉันได้เป็นเช่นภิกษุณีองค์นี้ในอนาคตกาลเถิด แล้วหม่อมฉันได้ตกแต่งบัลลังก์อันงามด้วยแก้วมณี ทูลอัญเชิญพระปทุมุตตรพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก ให้ขึ้นประทับและให้เสวยอาหารอันประณีตอย่างอิ่มหนำสำราญ แล้วได้บูชาพระองค์ด้วยดอกอุบลอันเป็นดอกไม้อย่างดี ที่ชาวนาคในนาคพิภพเรียกกันว่าดอกอรุณ โดยตั้งความปรารถนาไว้ว่า ขอให้ผิวกายของหม่อมฉันงามเช่นด้วยดอกอุบลนี้กับให้เป็นพระอัครสาวิกาผู้เลิศด้วยฤทธิ์เช่นกับพระภิกษุณีองค์นี้ ของพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลโน้นด้วยเถิด ครั้นหม่อมฉันละร่างนาคแล้วได้ไปเสวยสมบัติอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อจุติจากสวรรค์มาบังเกิดเป็นมนุษย์ได้ถวายบิณฑบาตพร้อมด้วยดอกอุบลเป็นอันมาก แต่พระสยัมภูพุทธเจ้าในกัลป์ที่เก้าแต่ภัททกัลป์นี้

ต่อมาพระพุทธเจ้ามีพระนามว่า วิปัสสี มีพระเนตรงาม มีพระญาณจักษุในธรรมทรงอุบัติขึ้นในโลก หม่อมฉันได้บังเกิดเป็นธิดาของเศรษฐีในเมืองพาราณสี ได้นิมนต์พระพุทธเจ้าองค์นั้นพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกมายังเรือน ถวายมหาทานและบูชาด้วยดอกอุบลเป็นอันมาก พร้อมกับปรารถไว้ว่า ขอให้ผิวกายงามเหมือนดอกอุบลอีกครั้งหนึ่ง

ในภัททกัลป์นี้พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ทรงบังเกิดขึ้นในโลก ครั้งนั้นพระเจ้ากาสีพระนามว่ากิกี ในเมืองพาราณสีได้ทรงเป็นอุปัฏฐาก ของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น หม่อมฉันเป็นพระราชธิดาองค์ที่ ๒ ของท้าวเธอมีนามว่า สมณคุตตา ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้ว มีความเลื่อมใสพอใจบรรพชา แต่พระชนกนาถไม่ทรงอนุญาต หม่อมฉันทั้งพี่ ๆ น้อง ๆ ร่วมเจ็ดคน ต้องอยู่ในฆราวาสวิสัยในราชสถานร่วมกัน ประพฤติพรหมจรรย์ตั้งแต่นั้นมาเป็นเวลาสองหมื่นปี

พระราชธิดาทั้งเจ็ดพระองค์ของพระเจ้ากิกีนั้นคือ นางสมณี ๑ นางสมณคุตตา ๑ นางภิกษุณี ๑ นางภิกขุทาสิกา ๑ นางธรรมา ๑ นางสุธรรมา ๑ และนางสังฆทาสีเป็นที่เจ็ด เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสพอใจในการบำรุงพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ได้มาบังเกิดเป็นธิดาของพระองค์ในภัททกัลป์นี้ คือพระเจ้าพี่สมณีซึ่งเป็นพระธิดาองค์ใหญ่ ได้มาบังเกิดเป็นพระนางเขมาเถรี นางสมณคุตตาองค์ที่ ๒ ได้มาบังเกิดเป็นหม่อมฉัน องค์ที่ ๓ ได้มาบังเกิดเป็นพระปฏาจาราเถรี องค์ที่ ๔ เป็นพระกุณฑลเกสีเถรี องค์ที่ ๕ เป็นพระกีสาโคตมี องค์ที่ ๖ เป็นพระธรรมทินนาเถรี และองค์ที่ ๗ เป็นวิสาขาอุบาสิกา ทั้งนี้ทั้งนั้นสำเร็จด้วยบุญกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว และด้วยการตั้งความปรารถนาไว้

ครั้งนั้นหม่อมฉันละร่างมนุษย์แล้ว ไปเสวยความสุขอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ครั้นจุติลงมาเกิดเป็นธิดาของสกุลใหญ่สกุลหนึ่ง ได้ถวายผ้าอย่างดีสีเหลืองเนื้อเกลี้ยงผืนหนึ่ง แด่พระอรหันต์องค์หนึ่ง จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในสกุลพราหมณ์ในเมืองอริฏฐะ เป็นธิดาของพราหมณ์

คิริฏิวัจฉะ มีนามว่า อุมมาทันตีมีรูปงามมาก สามารถทำบุรุษที่ได้พบเห็นให้รักใคร่หลงไหลได้

พระอุบลวรรณาเถรีได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคต่อไปว่า ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า เมื่อหม่อมฉันเคลื่อนจากอัตภาพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในสกุลชาวนา พยายามทำนาข้าวสาลี วันหนึ่งข้าวสาลีออกรวงแล้ว ได้ไปเฝ้าข้าวสาลีในนา เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งมีความเลื่อมใสได้ถวายข้าวตอก ๕๐๐ ดอกกับดอกปทุม พร้อมกับตั้งความปรารถนาว่าให้มีบุตร ๕๐๐ คน เมื่อได้บุตรสมปรารถนาแล้วได้ถวายน้ำผึ้งแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์นั้นอีก

เมื่อเคลื่อนจากอัตภาพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดใหม่ในป่ามีสระบัวงาม พระเจ้ากาสีเสด็จมาพบแล้ว ทรงรับเอาไปเป็นพระมเหสีที่โปรดปรานมาก มีราชโอรสครบ ๕๐๐ องค์เมื่อพระราชบุตรเหล่านั้นทรงเจริญวัยแล้ว วันหนึ่งเสด็จไปทรงเล่นน้ำ ทรงเห็นดอกบัวต่างก็พอพระทัย ทรงหักเอาองค์ละ ๑ ดอก ดอกบัวในสระก็หมด หม่อมฉันไม่มีดอกบัวเพราะพระราชบุตรทรงหักเอาเสียหมดแล้ว มีความเศร้าโศก

เมื่อเคลื่อนจากอัตภาพนั้นแล้ว ก็ได้ไปเกิดในหมู่บ้านข้างภูเขาอิสิคิลิ เป็นที่พำนักอยู่ของเหล่าปัจเจกพุทธเจ้า ครั้นพวกบุตรของหม่อมฉันได้สดับธรรมของพระปัจเจกพุทธเจ้า มีความเลื่อมใส ด้วยซาบซึ้งในรสพระธรรมนั้น มีศรัทธาได้นำข้าวยาคูไปถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า เฉพาะบุตร ๘ คนมีศรัทธากล้าในเนกขัมมธรรม ได้ออกบวชเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า วันหนึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้บุตรหม่อมฉันทั้ง ๘ องค์ เข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ขณะนั้นหม่อมฉันเห็นแล้ว พลันระลึกชาติหนหลังให้มีความดีใจ

ด้วยความรักบุตรสุดชีด น้ำนมได้ไหลออกจากเต้านมทั้งสองข้าง หม่อมฉันมีความเลื่อมใส ได้ถวายข้าวยาคูแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้ง ๘ องค์นั้นด้วยมือของหม่อมฉันเอง ครั้นหม่อมฉันได้จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว ไปบังเกิดในนันทวันแห่งดาวดึงส์พิภพนั้นในเทวโลก

ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า หม่อมฉันได้ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ ได้รับสุขรับทุกข์และได้บริจาคชีวิตเพื่อประโยชน์แก่สมณพราหมณ์ ความจริงหม่อมฉันมีทุกข์มาก มีสมบัติก็มาก ดังที่กราบทูลมานี้

ในภพหลังสุดในอัตภาพนี้ หม่อมฉันเกิดในนครสาวัตถีสกุลเศรษฐีมีทรัพย์มากสมบูรณ์ด้วยสุขสมบัติ บริบูรณ์ด้วยรัตนะต่าง ๆ มั่งคั่งด้วยความสุขทุกประการ ฯ ตามปรกติพระนครสาวัตถีเป็นที่อยู่ของเศรษฐีคฤหบดีผู้มีทรัพย์มาก หม่อมฉันมีรูปสมบัติเพียบพร้อมด้วยอยู่ในตระกูลเป็นที่เคารพนับถือของชุมนุมชนเป็นอันมาก จึงเป็นที่ปรารถนาของคนทั้งหลาย บรรดาเศรษฐีบุตรหลายร้อยคนต่างมุ่งหมายหม่อมฉัน เป็นที่ลำบากใจของท่านบิดาอย่างยิ่ง หม่อมฉันจึงออกบวช และบวชแล้วไม่ถึงกึ่งเดือนก็ได้บรรลุจตุสัจจธรรมสมมโนรถ หม่อมฉันนิรมิตรถมีรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสด้วยฤทธิ์แล้ว หม่อมฉันขอถวายบังคมพระยุคลบาทของพระพุทธเจ้าผู้เป็นนาถะของโลก ผู้ทรงพระสิริ

พระเจ้าข้า, ครั้งหนึ่งขณะที่หม่อมฉันพำนักอยู่ในป่า มารได้กล่าวกะหม่อมฉันว่า ท่านเข้ามาอยู่ในพุ่มไม้อันมีดอกตูมบานอยู่สะพรั่ง ยืนอยู่ที่โคนไม้รังใหญ่ผู้เดียว โดยไม่มีเพื่อน ช่างเขลาสิ้นดี ท่านไม่กลัวพวกนักเลงดอกหรือ ?

หม่อมฉันได้ตอบว่า "แม้พวกนักเลงอย่างท่านตั้งแสนคนจะพากัน

มาในที่นี้ ก็ไม่ทำให้ขนฉันลุกเลย มารเอ๋ย, ท่านผู้เดียวจะทำอะไรฉันได้แน่ะมาร ฉันจะหายร่างฉันไปเสียเดี๋ยวนี้ก็ได้ จะหายเข้าไปในท้องของท่านก็ยังได้ ท่านจะไม่เห็นฉันแม้ขึ้นไปยืนอยู่ที่ระหว่างคิ้วของท่าน ฉันมีความชำนาญทางจิต สำเร็จอิทธิบาทดีแล้ว พ้นจากสรรพกิเลสเครื่องผูกรัดทั้งมวลเสียแล้ว มารเอ๋ย ฉันมิได้มีความหวั่นเกรงอะไรท่านเลย เพราะอะไร ? เพราะกามทั้งหลายที่ร้ายกาจซึ่งเปรียบด้วยหอกและหลาวก็ดี ขันธ์ทั้งหลายที่สร้างความเร่าร้อนซึ่งเปรียบด้วยกองไฟก็ดี ไม่สามารถผูกพันใจเราได้แล้ว เราสิ้นความยินดีในกามทั้งหลายแล้ว บัดนี้เราไม่มีความยินดีในกาม ไม่มีความเพลิดเพลินในกามารมณ์แม้แต่อย่างใดเลย เรากำจัดความยินดีเสียสิ้นแล้ว แม้กองแห่งความมืดเราก็ทำลายแล้ว ดูก่อนมารท่านจงรู้อย่างนี้ ท่านจงหลบหนีไปจากที่นี่เสียเถิด

พระอุบลวรรณาเถรีได้กล่าวแก่ที่ประชุมว่า พระพิชิตมารผู้เป็นนายกชั้นเลิศ ทรงพอพระทัยในคุณสมบัตินั้น จึงทรงตั้งดิฉันไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะในหมู่พุทธบริษัทว่า

"อุบลวรรณาภิกษุณี เป็นผู้เลิศกว่าบรรดาภิกษุณีที่มีฤทธิ์" ดิฉันบำรุงพระศาสดาแล้วทำตามคำสอนของพระองค์เสร็จสิ้นแล้ว ได้ปลงภาระอันหนักลงแล้ว ถอนตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพได้หมดแล้ว ดิฉันบรรลุธรรมเป็นที่สิ้นสังโยชน์ทั้งปวง ซึ่งเป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตต้องการนั้นแล้ว บรรดาทายกผู้ต้องการบุญ ได้น้อมปัจจัย ๔ มาแก่ดิฉันเป็นอันมาก

ครั้งหนึ่งพระอุบลวรรณาเถรี มีความสุขอยู่ด้วยฌานและสมาบัติวันหนึ่งท่านพิจารณาเห็นโทษของกามทั้งหลาย ที่โลกียชนวุ่นวายเดือด

ร้อนอยู่ ว่าเป็นเครื่องทำให้ตกต่ำเศร้าหมอง เป็นที่น่าสลดใจยิ่ง ท่านได้ระลึกถึงชาติหนหลังของท่าน ที่ได้ประพฤติตัวให้เลวทรามเพราะกามเป็นเหตุ ได้เล่าชีวิตของท่านในชาติก่อนแก่เพื่อนภิกษุณีทั้งหลาย ดังที่ปรากฏในอรรถกถาแห่งเถรีคาถาว่า "ท่านทั้งหลายเอ๋ย, เมื่อพูดถึงเรื่องกามที่ทำความเสื่อมเสียให้มนุษย์แล้วน่าสลดใจจริง น่าขยะแขยงเหลือเกิน ฉันคิดว่าเป็นเรื่องจะทำไม่ได้แน่ ๆ สำหรับคนที่รู้จักมันดีแล้ว เพราะกามไม่มีชาติ ไม่มีสกุล เป็นเรื่องเลวทราม เมื่อฉันยังท่องเที่ยวอยู่ในกามภพยังบริโภคกามอยู่ ในครั้งกระนั้นไม่รู้ว่ามันเป็นไปได้อย่างไร ฉันเกิดไปได้บุตรชายเป็นสามีและเกิดไปมีสามีคนเดียวกันกับลูกสาวไม่น่าจะเป็นดังเช่นว่าเลยแต่ก็เป็นไปได้เพราะเป็นมาแล้ว ก็เพราะกามนั่นแหละ กามตัวเดียวแท้ ๆ ที่ทำให้เดือดร้อนมีโทษ น่าตำหนิ แล้วก็ไปโทษว่าเพราะกรรมเพราะเวรอะไรต่ออะไรไปไม่รู้จักจบจักสิ้น อนิจจา, ท่านทั้งหลาย กามทุกอย่างไม่สะอาด, สกปรก, น่ารังเกียจ, น่ากลัว, มีภัยรอบด้าน, ลามกไม่มีชาติไม่มีสกุล เอาเถอะ, ฉันจะเล่าเรื่องส่วนตัวของฉันในชาติก่อนให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง ให้เป็นตัวอย่างสำหรับความลามกของกามที่มันไม่มีชาติไม่มีสกุล

ครั้งหนึ่งฉันเกิดในเมืองสาวัตถี ชื่อวณิชชทารี เป็นหญิงที่มีรูปงามเป็นที่พึงพอใจของทุกคนที่ได้พบเห็น แต่พอเป็นสาวก็ได้รับการสู่ขอมาเป็นภรรยาของพ่อค้าซึ่งเป็นบุตรชายของคนมีตระกูลมั่งคั่งตระกูลหนึ่ง แต่สามีของทารีเป็นพ่อค้าเดินทางไกล ปรกติเธอออกไปค้าขายสินค้าใช้เวลานาน บางครั้งใช้เวลาเป็นแรมปีก็มี บังเอิญเป็นคราวเคราะห์ของทารีเหลือเกินที่ทารีอยู่ร่วมกับสามีของเขาปีหนึ่ง ๆ เพียง ๒—๓ วันเท่านั้น ครั้งหลัง

สุดทารีอยู่กับสามีวันเดียว พอรุ่งขึ้นเช้าสามีของทารีก็เดินทางไปค้าขายอีก เมื่อสามีจากไปแล้ว ทารีก็ต้องอยู่ในปกครองของพ่อผัวแม่ผัวซึ่งเป็นผู้ใหญ่ในตระกูลนั้น

คราวนี้ทารีเกิดมีครรภ์โดยแกก็ไม่รู้ตัวเหมือนกัน ครั้นนานวันเข้าครรภ์ก็เจริญเติบโตขึ้นจนปรากฏชัดว่าเป็นหญิงมีครรภ์ ควรจะนับว่าเป็นโชคดีของแก แต่อนิจจากลับเป็นคราวเคราะห์ร้ายที่สุดในชีวิต พ่อผัวแม่ผัวกลับเข้าใจว่าทารีนอกใจ, คบชู้, ว่ามีอย่างที่ไหนอยู่กับสามีคืนเดียวมีบุตร แม้ทารีจะพูดอย่างไร สบถสาบานให้เขาก็ไม่เชื่อ ด่าว่าทารีว่าเป็นหญิงเลวทราม คบชู้นอกใจสามี ในที่สุดแกก็ต้องจากบ้านระเหระหนตั้งหน้าเดินทางติดตามสามีไปแต่ผู้เดียว ด้วยความทุกข์โทมนัสที่สุดในชีวิต

วันหนึ่งนางวณิชชทารีเดินทางมา ต้องหยุดพักที่ศาลากลางทางด้วยครรภ์แก่ใกล้กำหนดคลอดบุตร ต้องเจ็บปวดร้องครวญครางอยู่แต่ผู้เดียว มองเห็นแต่ป่า ท้องฟ้าและแผ่นดินหาใครช่วยไม่ได้เลย ในที่สุดก็คลอดบุตรโดยลำพัง บุตรของทารีเป็นชาย ผิวพรรณงาม ด้วยความรักลูกความเจ็บปวดดูทุเลาลง เมื่อนอนพักสักครู่พอรู้สึกว่ามีแรง สงสารลูกและตัวซึ่งแปดเปื้อนเกรอะกรังด้วยเลือดควรจะไปชำระน้ำในลำธาร จึงเอาลูกซึ่งกำลังหลับวางไว้ที่ศาลาแล้วเดินไปที่ลำธารน้ำ อาบน้ำ ขัดสี ซักผ้าให้สะอาด

ในขณะนี้ มีพ่อค้าเกวียนขับเกวียนผ่านศาลามาเห็นเด็กเข้ามีความรักใคร่ ด้วยเป็นคนไม่มีบุตร เข้าใจว่าเป็นเด็กที่มารดาทิ้งไว้ ด้วยเหลียวหามารดาเด็กไม่พบ เมื่อแน่ใจว่าเด็กคนนี้ จะเป็นทารกที่ถูกทิ้งแน่แล้วจึงอุ้มเอาขึ้นเกวียนเข้าไปในเมืองไปเลี้ยงเป็นบุตรในฐานะที่ตนมีทรัพย์สม-

บัติมาก การเลี้ยงบุตรไม่เป็นความลำบากแต่อย่างใด ทารกได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดีทุกประการ

ฝ่ายนางวาณิชชทารี ครั้นอาบน้ำเรียบร้อยขึ้นจากลำธารตรงมาที่ศาลาไม่เห็นลูกก็เศร้าโศก คร่ำครวญถึงลูกเป็นอันมาก ครั้นค่อยคลายโศกแล้ว คิดว่าเมื่อเราหาบุตรไม่มีแล้ว การติดตามหาสามีก็ดูจะหาประโยชน์มิได้ด้วยไม่มีลูก แม้พบสามีแล้วจะเอาสิ่งใดไปสำแดงให้สามีรับเลี้ยงต่อไป จึงตัดสินใจทอดความอาลัยในสามีและลูกเสีย คิดเห็นเป็นเวรกรรมของตัวคิดกลับชาติภูมิของตน จึงเดินทางมุ่งหน้าไปบ้านเดิม ครั้นเดินทางรอนแรมไปในป่าพบพวกโจรเข้า นายโจรเห็นนางวาณิชชทารี จึงมีความรักใคร่รับเอานางมาเลี้ยงดูเป็นภรรยา ต่อมาทารีมีบุตรคนหนึ่งเป็นหญิง วันหนึ่งขณะที่นางอุ้มลูกให้กินนมอยู่ เกิดวิวาทกับสามี มีความโกรธมาก โยนลูกลงบนเตียง ศีรษะของลูกไปกระทบเข้ากับแง่เตียงศีรษะแตกเลือดออก ทารกร้องด้วยความเจ็บปวด ทารีตกใจมากกลัวสามีจะทำร้าย จึงวิ่งหนีออกจากบ้านมุ่งหน้าเข้าเมืองโดยไม่คิดกลับเพราะความกลัว ตัดใจทิ้งสามีและลูกหญิงเสีย ไปอาศัยอยู่ที่บ้านหญิงสหายในเมืองด้วยความแนะนำของหญิงสหาย นางวาณิชชทารีได้กลายเป็นหญิงมีอาชีพด้วยการบำเรอชาย

ส่วนลูกชายนางวาณิชชทารีที่พ่อค้าเกวียนเก็บไปเลี้ยงเป็นลูกนั้นต่อมาได้เจริญวัยเป็นหนุ่มประกอบอาชีพการค้ากับบิดามั่งคั่งมีทรัพย์ วันหนึ่งเขาเที่ยวไปในเมืองหาความสำราญ พบนางวาณิชชทารีมีความพอใจยิ่งได้ความบำรุงบำเรอถูกใจ ก็มีความรักใคร่มาก จึงชักชวนนางไปอยู่บ้านหาความสุขอย่างสามีภรรยา นางก็สมัครใจไปอยู่กับชายนั้นตามความ

ประสงค์ ทั้งสองคนหาได้รู้ความจริงว่าตนเป็นแม่ลูกกันไม่ เพราะธรรมดาชายที่เที่ยวหาความสำราญความบำเรอจากสตรีก็ดี สตรีที่มีการบำเรอชายเป็นอาชีพก็ดี ต่างก็จะไม่ถามถึงชาติและสกุลของกันและกันและต่างก็จะไม่ให้ความจริงของตนแก่กันและกันด้วย ดังนั้นการขอทราบประวัติของกันและกันจึงไม่ใช่ธุระ แม้จะรักใคร่หรือสงสารก็ตามที่เถิด ไม่ใช่เรื่อง

ต่อมาลูกชายพ่อค้าเกวียนแม้จะรักนางวาณิชชทารีมาก ถึงกับไว้ใจมอบความเป็นใหญ่ให้ดูแลบ้านเรือนและทรัพย์สมบัติก็ตาม แต่เพราะไม่เกิดบุตร จึงได้ขนขวายหาสตรีที่มีอายุน้อยอื่นมาเป็นภรรยาอีก ๑ คน เพราะต้องการบุตร บังเอิญสตรีที่ขอมาเป็นอนุภรรยานั้นก็เป็นลูกของนายโจรซึ่งเกิดแต่นางวาณิชชทารีนี้เอง ต่างก็หารู้ไม่ว่าเป็นลูกเป็นแม่กัน เมื่อนางโจรธิดามาอยู่เป็นอนุภรรยาร่วมสามีเดียวกับนางวาณิชชทารีแล้ว ทั้งสองนางต่างก็รักใคร่กัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน อนุเคราะห์แก่กันและกันเป็นอย่างดี จึงเป็นที่โปรดปรานของชายผู้เป็นสามีเป็นอย่างมาก คนทั้งสามจึงอยู่ร่วมกันมาโดยปรกติ

วันหนึ่งสามีออกไปทำการค้าต่างหัวเมือง นางวาณิชชทารีเกิดรู้สึกมีความเอ็นดูนางโจรธิดาภรรยาน้อยของสามีมากขึ้น และเห็นผมนางโจรธิดายุ่งจึงเรียกให้เข้าใกล้และบอกว่าฉันจะช่วยทำผมให้ ครั้นแล้วก็ค่อย ๆ แก้ปอยผมออก เพื่อทำความสะอาดและจะได้เกล้าใหม่ ขณะนั้นนางได้เหลือบเห็นแผลบนศีรษะนางโจรธิดาเข้า จึงได้ถามว่าศีรษะเธอเป็นอะไร ? จึงมีรอยแผลเป็น นางโจรธิดาก็เล่าเรื่องเบื้องหลังซึ่งบิดาของตนเล่าให้ฟังว่า มารดาโยนลงบนเตียง ศีรษะไปถูกแง่เตียงแตกแล้วมารดากลัวบิดาจะทำร้าย ได้หนีหายสาบสูญไป จนบัดนี้ก็ยังไม่รู้ว่าจะเป็นหรือตาย

ครั้นนางวาณิชชทารีได้ฟังก็ทราบเรื่องราวที่ตนเป็นมารดา เบื้องต้นทารีก็ดีใจว่าตนได้พบลูก แต่แล้วก็ต้องสลดใจที่ต้องมาอยู่ร่วมสามีเดียวกับลูก มองเห็นโทษของกามตระหนักและยิ่งกว่านั้น นางโจรธิดายังแถมเล่าประวัติของสามีให้นางฟังว่า ไม่ใช่แต่ฉันจะพลัดพรากแม่แต่คนเดียวเท่านั้นหรอกนะ แม้นายก็ยังทราบว่าเป็นคนพลัดพรากจากแม่อย่างฉันเหมือนกัน น้าไม่ทราบเรื่องหรอกหรือ ? นางวาณิชชทารีตอบว่า น้าก็ไม่ทราบเหมือนกัน นายไม่ได้เล่าให้ฟัง แล้วน้าก็ไม่ได้ซักถาม เกรงจะกระทบกระเทือนใจเขา ไหนเรื่องของนายเป็นอย่างไร ? เล่าให้น้าฟังหน่อยซิ

นางโจรธิดาก็เล่าให้ฟังว่า ความจริงฉันก็ทราบเพียงเล็กน้อยเท่านั้นแหละว่า เมื่อนายยังเป็นทารกอยู่ก็ถูกแม่ทิ้งไว้ที่ศาลาข้างทางเกวียนดูเหมือนว่าพอแรกเกิดก็ถูกทิ้งทีเดียว บิดาคนนี้เป็นบิดาเลี้ยงเก็บเอามา บิดาและมารดาที่แท้จริงคือใคร ? นายก็ไม่ทราบเหมือนกัน

เมื่อนางวาณิชชทารีทราบเช่นนั้นก็สะดุ้ง รู้แน่แก่ใจว่า โอ ! กามนะกาม ช่างลามกแท้ ทำให้เราต้องมาได้ลูกชายเป็นสามี มาอยู่ร่วมสามีเดียวกันกับลูกหญิงอีก กามนี้เองทำให้เลวทราม หาชาติเกิดหาสกุลไม่ได้ เป็นภัยร้ายที่สุด ทำลายเกียรติยศชื่อเสียง ทำลายชาติทำลายตระกูล หยุดกันเพียงเท่านี้เถอะ เราไม่ควรจะอยู่ในที่นี้อีกต่อไป และไม่ควรอยู่ในที่ไหน ๆ ที่ที่มีกามพรรณนี้ จะหนีไปอยู่เสียให้ไกลจากกาม

เมื่อนางวาณิชชทารีตกลงใจเช่นนั้นแล้ว ครั้นเพลากลางคืนเห็นทุกคนหลับหมดแล้วก็หนีออกจากบ้านมุ่งหน้าตรงไปยังสำนักภิกษุณี ขอบวชประพฤติพรหมจรรย์ แสวงหาโมกขธรรมอยู่ในสมณเพศจนตลอดชีวิต

เมื่อนางอุบลวรรรณาเถรีเล่าเรื่องชาติหลังจบแล้ว ก็กล่าวโทษของกามสืบไปว่า เพราะกามเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ น่าขยะแขยงอย่างยิ่ง เป็นสิ่งลามก ทำให้เลวทราม ทำลายชาติตระกูล ทำให้เราอยู่ร่วมสามีภรรยากับลูก เป็นที่น่ารังเกียจ น่าขยะแขยงอย่างยิ่ง

ท่านทั้งหลายเอ๋ย เราระลึกชาติก่อน ๆ ได้ ทิพยจักษุ, เจโตปริยญาณ และทิพโสตธาตุเราได้ชำระให้หมดจดแล้ว แม้ฤทธิ์ก็ทำให้สำเร็จแล้ว ความสิ้นอาสวะเราก็บรรลุแล้ว อภิญญา ๖ เราก็ได้แล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จสิ้นแล้ว เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทำยมกปาฏิหาริย์ เราได้นิรมิตรถเทียมด้วยม้า ๔ ตัวนั่งเข้าไปถวายบังคมพระยุคลบาทของพระพุทธเจ้าในที่นั้นด้วย

เพราะพระอุบลวรรณาเถรีเป็นยอดของภิกษุณีที่มีฤทธิ์เช่นนี้ จึงแน่ใจว่า ท่านคงจะได้เป็นกำลังของพระบรมศาสดา ช่วยประกาศพระศาสนาแก่มวลพุทธบริษัทไม่น้อยทีเดียวและน่าจะอยู่มาจนสมัยปัจฉิมโพธิกาล และนิพพานหลังพระบรมศาสดา . △

จบตำนานพระอุบลวรรณาเถรี

ตำนานพระปฏาจาราเถรี

พระปฏาจาราเถรี เป็นมหาสาวิกาชั้นพระเถรีผู้ใหญ่องค์หนึ่ง อาศัยท่านมีความรู้ดีในทางพระวินัย มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ เคร่งครัดในพระวินัย จึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาไว้ในเอตทัคคสถานว่า เป็นยอดแห่งพระเถรีผู้ทรงพระวินัย ในคัมภีร์อปทานแสดงว่า เป็นความปรารถนาของท่านเอง ที่ตั้งไว้เฉพาะพระพักตร์พระปทุมุตตรสัมพุทธเจ้า และได้รับพระพุทธพยากรณ์ด้วยว่า จะสำเร็จความปรารถนาในศาสนาของพระโคตมสัมพุทธเจ้านี้

พระปฏาจาราเถรีก่อนออกบวช เดิมไม่มีชื่อเรียกอย่างอื่น ปฏาจาราเถรีเป็นชื่อเรียกเมื่อบวชแล้ว เดิมเรียกกันว่าเศรษฐีธิดา เพราะท่านเป็นธิดาของท่านเศรษฐีในเมืองสาวัตถี เห็นจะเป็นธิดาคนโตจึงเป็นที่รักใคร่ของท่านบิดามารดามาก ครั้นเจริญวัยเริ่มเป็นสาวมีความสวยงามมาก เป็นที่พึงตาพึงใจของตระกูลยิ่งนัก ท่านบิดาจัดการป้องกันรักษาเข้มงวดให้อยู่ปราสาทชั้นบน ไม่ยอมให้พบปะกับผู้ชายภายนอกเรือนเลย

การกักหนุ่มสาวเพื่อรักษาความบริสุทธิ์ โดยมิให้มีความสัมพันธ์กับคนภายนอกบ้าน ดูเหมือนจะไม่เป็นผลดีดังความมุ่งหมายเสมอไป ดังนั้นท่านที่มีความรู้รอบคอบจึงกล่าวว่า "**รักษาได้แต่ตัว รักษาใจเขาไม่ได้**" ท่านคงจะเคยพบเห็นมาแล้ว ยกตัวอย่างของความประพฤติดีและประพฤติไม่ดีให้เห็นคุณและโทษไม่ได้ เพราะทุกคนย่อมใฝ่ดี รักสุขเสมอ ๆ กัน

เมื่อธิดาสาวของท่านเศรษฐีถูกกักกันให้อยู่แต่ชั้นบน มิให้พบปะบุรุษภายนอก คงได้พูดจาปราศรัยกับผู้ชายก็เฉพาะท่านบิดาคนหนึ่ง กับนายจุลล์คนรับใช้ท่านบิดาอีกคนหนึ่ง ทั้งนายจุลล์คนรับใช้นั้นเล่าก็มีฐานะเพียงทาส ซึ่งท่านเศรษฐีก็คิดไม่ถึงว่าธิดาของท่านจะใฝ่ต่ำไปสมัครรักใคร่ในเชิงชู้สาวกับทาสในเรือนเบี้ยเช่นนั้น นับเป็นความเขลาของท่านเศรษฐีอย่างหนัก ธิดาสาวเป็นมนุษย์มีจิตมีใจไม่ใช่แก้วแหวนเงินทอง จะได้จัดการรักษาเช่นนั้น ท่านฉลาดแต่ในการหาทรัพย์และรักษาทรัพย์ ส่วนในการรักษาธิดาสาวที่รักของท่าน ๆ ไม่ฉลาดเสียเลย ความรักย่อมไม่เลือกชั้น. วรรณะ และฐานะ, ความรักจะมีความคิดอย่างไรนั้นไม่ได้ ความรักแท้จริงไม่มีรูปไม่มีร่าง, ไม่มีความรู้ว่าควรหรือไม่ควร ผิดหรือถูก หรือว่าควรเริ่มต่อเมื่อนั้น พ้นเมื่อนั้นแล้วหยุดรัก หรือว่าควรจะรักเพียงเท่านั้นเท่านี้ เรื่องเหล่านี้ไม่มีในความรัก เพราะความรักไม่มีต้นไม่มีปลาย ไม่รู้ว่าจะขึ้นหรือลงตรงไหน เพราะท่านเศรษฐีขาดความรู้เรื่องนี้ จึงกักกันธิดาสาวของท่าน มิให้มีความสัมพันธ์กับบุรุษอื่นทั้งหมด ยอมให้พบปะบ้างก็แต่คนรับใช้ของท่าน ก็เท่ากับท่านยอมรับเอาคนรับใช้ของท่านเป็นบุตรเขยในอนาคตนั่นเอง อนิจจา !

คติโบราณว่า "**นารี เถาวัลย์ ย่อมพัวพันกับคนและสิ่งที่อยู่ใกล้เคียง**" เป็นความจริงแท้ เพราะเมื่อธิดาสาวถูกจำกัดสิทธิ์ไม่ให้มีความสัมพันธ์มากขึ้น ความรักในระหว่างเพศซึ่งมีสภาพไม่รู้จักควรหรือไม่ควรดังกล่าวก็เกิดขึ้น ในที่สุด ธิดาสาวก็ลืมความเป็นธิดารักของท่านเศรษฐีคนรับใช้ก็ลืมความเป็นทาส ความเป็นคนรับใช้ รู้สึกแต่เพียงว่า เขาทั้ง

สองต่างก็ได้ผสมผสานความรักของกันและกันให้สมมโนรถดีแล้วเท่านั้น

ในเรื่องนี้ ถ้าเราไม่ซัดไปว่า เป็นด้วยบุพเพสันนิวาสของธิดาท่านเองแล้ว ไปตำหนิธิดาท่านว่าใฝ่ต่ำก็เห็นจะไม่ถูกนัก ความจริงควรจะตำหนิท่านเศรษฐีผู้บิดามากกว่า ต่างว่าท่านเศรษฐีเปิดประตูบ้าน ยอมให้ชายงามทั้งรูปและตระกูล เข้าทำความสัมพันธ์กับธิดาสาวของท่านได้ตามสมควรแล้ว ใคร ๆ ก็ทำนายได้ว่าธิดาสาวของท่านจะไม่รักใคร่กับคนรับใช้พรรณนั้นเป็นแน่ ๆ ไม่ต้องพูดถึงการทำด้วยใจสมัคร แม้ท่านบิดาจะบังคับก็น่ากลัวจะหมดหวัง

ต่อมาท่านเศรษฐีได้ตกลงจะส่งธิดาสาวของตนไป ให้แต่ตระกูลเศรษฐีที่มีฐานะเสมอกันมาสู่ขอ โดยมิได้ทราบพฤติการณ์ของธิดากับคนใช้แต่ประการใด ครั้นนางปฏาจาราธิดาสาวของท่านเศรษฐีทราบเรื่องเข้า แทนที่จะดีใจว่าตนจะได้สามีที่มีสกุลสูง รูปงาม มีหน้ามีตา มีเกียรติยศ ทั้งเรื่องที่ไม่งามหน้าของตนจะพลอยสาบสูญไป เป็นการฟาดเคราะห์ไปเสียที แต่ตรงกันข้าม นางกลับเป็นทุกข์เป็นร้อน กลัวจะพลัดพรากจากพ่อจุลลี พ่อเทพบุตรแห่งดวงใจจะต้องไปตกอยู่ในอ้อมแขนของภูตผีปีศาจ ถึงกับกินไม่ได้นอนไม่หลับ

ฤทธิ์เดชของความรัก กำลังของความรัก เวรกรรมของความรักนี้มีอานุภาพมากมายที่สุด ไม่เพียงแต่จะทำให้คนตาบอดไป ให้หนวกไปชั่วขณะเท่านั้น มันยังติดตามไปบดขยี้เขาทั้งสองให้ทนทุกข์ทรมานอย่างน่าสยดสยองเหลือเกิน พวกมดที่พากันลงไปตายในกระบอกน้ำตาล ก็เพราะความหวานฉันใด หญิงชายที่ต้องประสบความทุกข์ภัยก็เพราะความหวานแห่งความรักฉันนั้น สมด้วยพระพุทธโอวาทที่ตรัสเตือนใจไว้ว่า:—

ปิ่ยโต ชายเต โสโก ปิ่ยโต ชายเต ภยํ
ปิ่ยโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโต ภยํ

ความโศกย่อมเกิดแต่ของรัก ภัยย่อมเกิดแต่ของรัก เมื่อพ้นจากความรักเสียแล้ว ความโศกก็หมด อยู่ที่ไหนก็เป็นสุข ไม่มีทุกข์ไม่มีภัย

ในเรื่องของความรัก ท่านกล่าวว่า สตรีมีกำลังและมีความกล้าหาญเหนือบุรุษ ในข้อนี้นางปฏาจาราเป็นตัวอย่างดีนัก คือพองานวิวาห์ใกล้เข้ามา นางปฏาจาราได้โอกาสพบกับนายจุลล์จึงพูดว่า จุลล์ เธอได้รู้เรื่องฉันดีแล้ว ไม่ใช่หรือ ?

ใช่ครับ นาย

แล้วเธอคิดอย่างไร ?

ผมจนใจ จนปัญญาจริง ๆ ครับนาย มืดแปดด้าน เห็นมีทางเดียวเท่านั้น คือขอให้เทพเจ้าท่านช่วย

จุลล์ เทพเจ้าองค์ไหนจะช่วย ท่านบอกแล้วรึ ?

ยังครับ ! ยังครับ ! นาย เป็นแต่เพียงได้ไปกราบไหว้วิงวอนบนบานเจ้าแม่กาลีขอให้ท่านช่วยไว้เท่านั้นแหละ

เธอแน่ใจแล้วหรือว่าท่านจะช่วยจุลล์ ?

ก็ไม่แน่หรอกครับ

ถ้าเช่นนั้นเรื่องที่เธอว่าก็เหลว ถ้าขืนรีรอเทพเจ้าช่วยก็น่ากลัวจะชวดแหละมากกว่า เมื่อบิดาท่านส่งฉันไปตระกูลสามีแล้ว เธออย่าหวังที่จะได้พบหน้าฉันเลย ต่อให้เธอถือเครื่องบรรณาการไปอีกด้วย ก็ไม่มีหวัง

ฉันคิดว่าเราช่วยตัวของเราก่อนดีกว่า ฉันเตรียมพร้อมแล้วที่จะชวนเธอหนีไปอยู่ในป่าถ้าเธอรักฉัน ก็จงตัดสินใจหนีไปใน ๒ – ๓ วันนี้ เวลาของเรามีน้อยเต็มที

นายจุลล์ตรึกตรองอยู่สักครู่ก็ตกลงใจตกปากตกคำกับนาง รับจะพานางหนีไปอยู่ในป่าจึงได้ถามพิธีการว่า ผมจะพานายออกไปจากบ้านนี้ได้อย่างไร ในเมื่อบ่าวไพร่ผู้คนมีอยู่เพียบพร้อมเช่นนี้

นั่นเป็นธุระของฉัน ว่าแต่วันพรุ่งนี้เช้ามืดก่อนประตูเมืองเปิด ให้เธอไปรอฉันอยู่ที่ประตูเมืองด้านทิศอุดรก็แล้วกัน เธอจะพบฉันที่นั่นเป็นแน่เธอออกไปเตรียมตัวคอยระวังให้รอบคอบ ขอชัยชนะจงเป็นของเธอ

นายจุลล์ออกมาจากห้องด้วยความดีใจและหนักใจกลัวจะพลาดเท่า ๆ กัน แต่ ด้วยมานะของบุรุษ ในเมื่อสตรีชั้นนี้ร่วมใจให้โอกาสแล้วหากพลาดท่าเสียที่ถึงแก่ความตาย บุรุษชาติชายชาตรีที่ไหนเล่าเขาจะตำหนิ หากเราปฏิเสธนั้นสิ รู้ถึงไหนก็รังแต่จะขายหน้าถึงนั่น นี่เป็นวาสนาสูงสุดแล้ว จะ ไปหาอีกจนตายก็คงไม่พบเป็นแน่ ๆ เมื่อเขาปลุกปลอบใจให้อาจหาญร่าเริงแล้ว ก็หาอุบายเลี่ยงออกจากบ้านไปเตรียมการต้อนรับนางแก้วในวันรุ่งขึ้น

ฝ่ายนางปฏาจาราเตรียมแผนการไว้เรียบร้อยดีแล้ว ครั้นเวลาใกล้รุ่งนางก็จัดของมีค่าทั้งผ้านุ่งผ้าห่มที่พอจะเอาไปได้ ใส่ลงในหม้อน้ำสำหรับตักน้ำของทาสีในเรือน แปลงตัวเป็นนางทาสี เอารำข้าวโปรยลงบนศีรษะตลอดผ้านุ่งห่ม ทำเสมือนหนึ่งเพิ่งซ้อมข้าว แล้วเอาเขม่าทาเนื้อทาตัวเหมือนทาสีเพิ่งออกจากครัวไฟ ทำเป็นหิวหม้อน้ำออกจากเรือนจะไปตักน้ำนอกบ้าน ตามหลังนางทาสีที่กำลังเดินออกจากเรือนไปตักน้ำเป็นหมู่จึงไม่มีใครทันสังเกตว่าเป็นธิดาสาวของท่านเศรษฐี เมื่อนางออกจากบ้าน

แล้วก็รีบเดินตรงไป ที่ประตูเมืองทิศอุดรทันที และก็ได้พบนายจุลล์ยืนรออยู่ที่ประตูเมืองโดยสวัสดิ์ ปลอดภัยจากการรู้เห็นของคนรู้จักตลอดทาง ครั้นประตูเมืองเปิดแล้ว คนทั้งสองก็รีบเดินทางมุ่งหน้าเข้าป่า รู้สึกว่าเป็นสุขใจที่มาได้โดยสวัสดิ์ เหมือนปลาได้น้ำร่าเริงดีใจว่าตัวเองเป็นอิสระ เป็นเสรี เป็นไทยแก่ตัวเอง และคิดว่าตัวคงจะเป็นสุขที่สุด

อนิจจา! ความสุขของคนเรานี้ช่างแตกต่างกันจริงหนอ ลองเทียบดูเผินๆ เช่นความสุขของเด็ก ของหนุ่มสาว ของพ่อบ้านแม่บ้าน ของผู้ปกครอง ของคนจน คนมี ของบรรพชิต ของพระมหากษัตริย์ ดูไปคนละแบบละแผน ทั้งสุขก็ไม่จีรังอีกด้วย ดังนั้นสุขจึงเป็นของไม่เที่ยงแท้ ผู้ที่หลงสุขแบบนี้มากเพียงใด ก็จะต้องประสบทุกข์เดือดร้อนมากเพียงนั้น

เมื่อนายจุลล์ พานางปฏาจาราไปถึงหมู่บ้านของชาวป่าชาวไร่แล้ว จึงคิดว่าตนก็เดินทางเข้าป่ามาไกลพอสมควร จึงหยุดปรึกษากับนางปฏาจาราว่า เราเดินเข้าป่ามาไกลมากแล้ว ผมคิดว่าคงจะปลอดภัยจากคนติดตามแล้ว เห็นสมควรจะหยุดพักอยู่เพียงนี้จะดีไหมครับ ?

ก็สุดแต่เธอซิ จุลล์ ฉันขอเป็นเท้าหลังละคราวนี้ เพราะไม่มีความรู้พอที่จะขัดแย้งหรือสนับสนุนทั้งสิ้น ว่าแต่เรื่องใช้ถ้อยคำว่านายว่าบ่าวของเธอน่ะ ฉันเห็นว่าควรจะเลิกได้แล้ว เพราะในป่าเช่นนี้ ไม่เห็นจะได้ประโยชน์อะไร แถมยังจะเป็นภัยอีกเสียด้วย ฉันขอให้เรียกชื่อตรงไปตรงมาเถอะ

ถ้าเป็นความประสงค์ของคุณ ผมก็ไม่ขัดข้อง เมื่อนายจุลล์ได้รับความยินยอมจากภรรยาว่าพอใจอยู่กับชาวบ้านนี้ จึงเข้าไปติดต่อขอความ

อนุเคราะห์จากหัวหน้าในหมู่บ้านนั้น บังเอิญหัวหน้าคนในหมู่บ้านนั้นเป็นคนใจดี เห็นอกเห็นใจสองคนผัวเมียพลัดบ้านเมืองมา ก็พอใจอนุเคราะห์ให้อยู่อาศัย ต่อมานายจุลล์ก็ปลูกเรือนแบบเรือนของชาวป่าขึ้นหลังหนึ่งพอเป็นที่อาศัยส่วนตัวตามฐานะที่ตนต้องมาเป็นชาวป่ากับเขา และก็รู้สึกพอใจ แม้แต่จะนอนบนฟากไม้ไผ่ ก็ยังพอใจกว่านอนบนฟูกในเรือนหอซึ่งเป็นประหนึ่งว่าเรือนจำที่หนีมา ยิ่งนางปฏาจาราเป็นคนขยัน ถี่ถ้วนตามตระกูล อย่างไรนางจะดูดายการงาน ปล่อยให้สามีทำฝ่ายเดียวแม้แต่สามียังจะยำเกรงในฐานะที่เคยเป็นนาย ทั้งรู้ดีว่า นางจะยังไม่สันทัดในการเรือนการครัวด้วย จึงพยายามเบี่ยงบ่ายรับเอามาจัดมาทำมาหุงมาหาเสียเอง นางปฏาจาราจะยอมให้สามีทำเพียงครั้งหนึ่งสองครั้งเท่านั้นนางจะใส่ใจฝึกหัดทุกประการ ดังนั้นพออยู่กันไม่กี่วันการงานในเรือนในครัวนางปฏาจาราก็รับเอามาทำเสียสิ้น แม้แต่การเก็บผักหักฟืนก็อุตส่าห์แบ่งเบาจากสามีมาทำเสียอีก การอยู่ครองเรือนของนายจุลล์และนางปฏาจาราจึงปกติสุขตลอดมาด้วยดี

ในพฤติการณ์ของคนทั้งสองในตอนนี้ น่าสรรเสริญนางปฏาจาราด้วยเป็นคนฉลาดรู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ ไหน ๆ เมื่อได้ตกลงใจลดตัวมาเป็นมิตรกับสามีแล้ว ก็เลิกความเป็นนายทันที เมื่อรู้ตัวว่าเป็นแม่บ้าน ก็พยายทำหน้าที่แม่บ้านมิต้องให้สามีปริปากตำหนิได้สตรีที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ท่านเรียกว่าแม่ศรีเรือน เป็นมิ่งขวัญของบ้านของตระกูล แล้วสามีคนไหนจะไม่ยกย่องนับถือ

ต่อมาไม่นานนางปฏาจาราก็เริ่มตั้งครรภ์ เมื่อครรภ์เจริญขึ้นใกล้จะคลอด นางจึงดำริว่า การคลอดบุตรตามที่เคยรู้เคยเห็นมา ย่อมต้อง

ต้องการความช่วยเหลือจากญาติมิตรที่สนิทสนม และในบรรดาญาติก็ไม่มีใครสนิทสนมไปกว่ามารดา ดังนั้นสตรีส่วนมากจึงพยายามไปคลอดที่เรือนมารดา แม้เราก็ควรจะเป็นเช่นนั้น ถึงท่านจะกริ้วจะโกรธและจะเกรี้ยวกราดอย่างไร เมื่ออยู่ในสภาพที่ควรสงสารเช่นนี้ ท่านก็คงจะยกโทษให้ เมื่อนางแน่ใจเช่นนั้นแล้ว ก็พยายามพูดจาหว่านล้อมกะสามีให้ช่วยพากลับไปคลอดบุตรที่บ้าน

นายจุลล์ในฐานะเป็นทาสแต่เดิม มีความกลัวมากคิดว่า เมื่อกลับไปพบท่านเศรษฐีแล้วไม่ใช่เพียงแต่จะถูกพรากจากภรรยาที่รักเท่านั้น แถมยังจะถูกลงทัณฑ์อย่างหนักซึ่งอาจให้ถึงตายก็ได้ จึงพูดชี้แจงถึงการกลับไปบ้านให้นางปฏาจาราฟัง เมื่อถูกภรรยาวอนบ่อยเข้าก็ผลัดวันประกันพรุ่งเรื่อยมา เพื่อจะเลี่ยงมิต้องเข้าไปในเมือง ๆ จนครรภ์นางถ้วนทศมาส

ฝ่ายนางปฏาจาราเห็นท่าจะไม่สำเร็จ จึงคิดเตรียมหนีโดยมั่นใจว่าถ้าตนกลับเข้าเมืองแล้ว สามีคงจะติดตามไปเอง ครั้นสามีเข้าไปทำงานในป่า นางจึงเตรียมข้าวของที่พอจะถือไปได้เดินออกมานอกบ้าน ก่อนจะพ้นบ้านไป ได้แวะสั่งเพื่อนบ้านที่คุ้นเคยไว้ว่า หากสามีตนกลับมาถาม ก็ช่วยบอกด้วยว่า ตนกลับไปบ้านในเมืองแล้ว เมื่อสั่งความไว้ดีแล้วก็มุ่งหน้าเดินทางเข้าเมืองสาวัตถี

นายจุลล์กลับจากป่ามาถึงเรือน ไม่เห็นภรรยาก็ตกใจ ถามเพื่อนบ้านใกล้เคียงทราบเรื่องก็ร้อนใจคิดว่า เมื่อภรรยาไม่อยู่แล้ว เรือนบ้านของตนก็ไม่มีความหมาย ดีร้ายอย่างไร ก็ต้องติดตามยอมตายดาบหน้า จึงรีบเดินทางติดตามไปโดยเร็ว เนื่องจากนางปฏาจาราเป็นหญิงมีครรภ์ใกล้คลอดแล้ว กำลังก็น้อย เดินบ้างหยุดบ้าง สุดแต่กำลังจะ

อำนวย ดังนั้นจึงไปไม่ได้ไกลนัก นายจุลล์ก็รีบเดินตามไปไม่นานก็ทันนางปฏาจารา และพูดจาวิงวอนให้กลับ แต่พอดีครรภ์ครบกำหนดใกล้จะคลอดแล้ว นางต้องประสบทุกข์ในการคลอดบุตร ต้องนอนทุรนทุรายบนพื้นดิน สามีก็เข้าช่วยประคับประคองปลุกปลอบให้มีกำลังใจต่อต้านด้วยอยู่ในทางทุรกันดารเช่นนั้น ในที่สุดลมกรรมชวาตก็เกิดให้นางได้คลอดบุตรโดยเวลาไม่นาน

ครั้นนางคลอดบุตรแล้ว การที่จะเดินทางไปนครสาวัตถีก็ไม่ใช่เรื่องจำเป็น ดังนั้นนายจุลล์จึงพานางปฏาจารากลับมาเรือน ช่วยกันเลี้ยงดูบุตรโดยความสุขสืบมา ต่อมานางปฏาจาราตั้งครรภ์ครั้งที่สอง ครั้นนางใกล้ทศมาศแล้ว ก็ได้มีความดำริและวอนสามีให้กลับเข้าพระนครอย่างครั้งแรก และไม่ได้ความสำเร็จดุจที่เคยมาแล้ว จนครรภ์นางครบกำหนดเข้าอีก นางจึงตัดสินใจหนีออกจากเรือนพร้อมด้วยบุตรชาย อุ้มบ้าง จูงบ้าง มุ่งหน้าเข้าเมืองสาวัตถี

เมื่อนายจุลล์กลับมาเรือน ไม่เห็นบุตรภรรยา ถามเพื่อนบ้านทราบความดีแล้ว ก็รีบออกเดินติดตามโดยด่วน พอตะวันโพล้เพล้ใกล้ค่ำก็ทันภรรยา ประจวบเวลานั้นนางปฏาจาราก็ใกล้จะคลอดบุตรอีกด้วย และก็ช่างเคราะห์ร้ายสิ้นดี บังเอิญฝนเจ้ากรรมนอกฤดูกาลก็เริ่มตก ฟ้าคะนองเสียงสนั่นหวั่นไหว ลมพายุก็พัดรุนแรง ไม้ไร่หักโผงผางกึกก้องไปหมด เวลาก็ใกล้ค่ำทุกที ฝนก็ไม่มีท่าว่าจะเบาบาง นางปฏาจาราก็ใกล้จะคลอดบุตรยิ่งขึ้น นางอดรนทนไม่ไหวจึงขอให้สามีไปเลือกดูสถานที่เป็นเนิน พอที่น้ำจะไม่ท่วม หาเครื่องมุงบังพอกันฝนสักหน่อย พอให้คลอดบุตรได้ปลอดภัยสักนิด

นายจุลล์คว้ามีดที่ติดตัวมา เดินดุ่มเข้าไปในราวไพรสักครู่ ก็เห็นจอมปลวกร้าง ซึ่งเป็นที่อยู่ของอสรพิษดุร้าย เป็นเนินดินพอจะทำที่ให้ภรรยาคลอดบุตรได้ก็ดีใจ จึงแผ้วทางตัดกิ่งไม้ทำเพิงบังฝนให้มิดชิด แต่มิทันจะเสร็จ ก็ถูกงูร้ายซึ่งอาศัยอยู่จอมปลวกนั้นเลื้อยลงมาขบให้ถึงแก่ความตายอยู่ในนั้นเอง พิโธ่ เอย ! คนเรานะ มิใช่จะไม่รู้เพียงวันตาย แถมอะไรจะทำให้ตายก็ไม่รู้อีก เหมือนนายจุลล์ กว่าจะรู้ตัวต้องตายเพราะงูกัดก็ตาตั้งคางแข็งเสียแล้ว อนิจจา !

ฝ่ายนางปฏาจาราอดใจรอสามีไม่ไหว ด้วยฝนก็กระหน่ำลงหนักขึ้น หนาวก็หนาวเพราะถูกทั้งฝนถูกทั้งลมระดมกันพัดระดมกันสาด เสียงฟ้าผ่าลงไปในที่ใกล้ ๆ ตกใจแทบหัวใจหยุดเต้น ลูกชายก็ร้องไห้กอดแม่ นางก็ป่วนปั่นครรภ์ใกล้จะคลอด จะเหลียวหาใครเป็นที่พึ่งก็ไม่มี มองหาสามีก็หายไป นางร้องไห้ฟูมฟายจนหมดน้ำตา ในที่สุดนางก็คลอดบุตรในท่ามกลางฝน, ลม, ฟ้า, ที่พื้นพสุธานั้นเอง อนิจจา ! เวรกรรมของมนุษย์ซึ่งท่องเที่ยวอยู่สังสารวัฏฏ์เป็นเช่นนี้แหละ ทุเรศสิ้นดี

แต่ยัง ! นางยังไม่หมดเวร, แม้เมื่อคลอดบุตรแล้ว ฝนก็ยังไม่หาย นางต้องคุกเข่า เอามือทั้งสองยันลงที่พื้นทำตัวเป็นหลังคาคร่อมบุตรทั้งสองไว้ต่อสู้กับสายฝนตลอดเวลาจนฝนหาย ก็ได้เวลาใกล้สว่างของวันรุ่งขึ้น

ธรรมดาสตรีคลอดบุตร ในเวลานั้นทั้งมารดาทั้งบุตรย่อมต้องการความอบอุ่น เพราะมารดาต้องเสียเลือดในกายออกไปมาก บุตรอ่อนก็เพิ่งออกจากครรภ์มารดาอันเป็นอู่อบอุ่นที่อาศัยอยู่มาร่วมปี ดังนั้นความอบอุ่นจึงเป็นที่ปรารถนาของคนทั้งสองในเวลานี้ยิ่งนัก แต่สำหรับนาง

ปฏาจารากับบุตรอ่อนครั้งนี้ กลับได้สิ่งตรงกันข้ามคือ ลม, และฝนทั้งปราศจากหยูกยา แม้แต่คนที่จะปลุกปลอบใจก็ไม่มี จึงไม่น่าจะรอดชีวิตอยู่ได้เลย เวร, เวรแท้ ๆ

ครั้นสว่าง, นางปฏาจาราก็ค่อย ๆ พยุงร่างลุกขึ้นอย่างกะปลกกะเปลี้ยแทบสิ้นแรง อุ้มลูกอ่อนซึ่งคล้ายเนื้อก้อนหนึ่ง จูงลูกคนโตออกเดิน พูดกะลูกคนโตว่า ไปลูก ไปตามพ่อเจ้า, พ่อเจ้าเขาไปทางนี้, แล้วก็เดินไปตามทางที่สามีไปเมื่อเย็นวาน พอไปได้สักหน่อยหนึ่งก็พบศพสามี, ตัวเขียวแข็งดังท่อนไม้ นอนกลิ้งอยู่ที่พื้นดินข้างจอมปลวก นางก็ร้องไห้พิไรรำพันขึ้นต่าง ๆ นานา ตามประสาของคนรักตายจากกัน และทั้งนางก็ไม่สามารถจะจัดจะทำอะไรให้แก่ศพสามีแต่ประการใด ๆ ได้ ในที่สุดก็ต้องทิ้งศพไปนครสาวัตถีด้วยความอาลัยอย่างยิ่ง "สามีฉันตายในป่า, เขาตายเพราะฉัน" นางเดินเพ้อรำพันเรื่อยไป

เมื่อนางปฏาจาราอุ้มลูกอ่อนจูงลูกชายคนโต เดินทางไปครึ่งวันก็ถึงแม่น้ำอจิรวดี ตามปกติแม่น้ำสายนี้ในฤดูแล้งเช่นนี้จะแห้ง คนเดินลัดได้สบาย แต่บังเอิญเมื่อคืนนี้ฝนตกมาก น้ำฝนในป่าไหลลงมามาก แม่น้ำจึงมีน้ำนองเต็มไปหมด ลางแห่งก็ลึกเพียงเข่า ลางแห่งก็ลึกถึงสะเอวที่ถึงคอก็มี, ดังนั้นเมื่อนางปฏาจาราพาบุตรทั้งสองมาถึงแม่น้ำจึงไม่กล้าพาบุตรทั้งสองข้ามไปพร้อมกันคราวเดียว ได้พักบุตรชายคนโตไว้ฝั่งนี้ก่อน พร้อมกับสั่งไว้ว่า "หนูคอยแม่อยู่ฝั่งนี้ก่อนนะ ให้แม่อุ้มน้องของหนูไปไว้ฝั่งข้างโน้นก่อน แล้วแม่จะมารับหนูไปนะจ๊ะ หนูคนดีของแม่" กว่าจะให้ลูกเชื่อฟังและรับรออยู่คนเดียว ก็ต้องใช้เวลาไม่น้อย ครั้นนาง

อุ้มบุตรคนเล็กลงลุยน้ำข้ามฝั่งไปแล้วค่อย ๆ วางลงบนใบไม้ที่โคนต้นไม้ แล้วจึงลงน้ำลุยข้ามกลับมารับลูกคนโต เดินพลางตาก็ชำเลืองมาจ้องจับอยู่ที่ลูกคนเล็ก ด้วยความเป็นห่วง แล้วเหลียวไปดูลูกคนโตฝั่งโน้นบ้าง

ในขณะที่นางปฏาจาราลุยน้ำมาถึงกลางแม่น้ำ พอดีเหยี่ยวใหญ่ตัวหนึ่งกำลังบินหาอาหาร เหลือบมองเห็นเด็กอ่อนนอนบนใบไม้ สำคัญว่าเป็นก้อนเนื้อ จึงได้บินโฉบลงมาเอาเด็กอ่อนนั้นไป ขณะที่เหยี่ยวใหญ่บินโฉบลงมานั้น นางปฏาจาราก็มองเห็น จึงได้ตบมือพร้อมกับส่งเสียงร้องดังลั่นไล่เหยี่ยว แต่เสียงร้องและเสียงมือที่ตบไม่สามารถจะยับยั้งเหยี่ยวให้หยุดการกระทำได้ เหยี่ยวจึงโฉบเอาเด็กไปตามประสงค์

นางปฏาจาราก็ได้แต่ร้องให้คนช่วย ซึ่งในสถานที่ไม่มีคนแม้แต่คนเดียว ยิ่งกว่านั้นขณะที่นางยกมือขึ้นไล่เหยี่ยวพร้อมกับส่งเสียงซ้ำ ๆ อยู่นั้น ลูกชายคนโตของนางที่ยืนรอแม่อยู่ริมฝั่ง ได้ยินเสียงแม่ร้องพร้อมกับยกมือไล่เหยี่ยว กลับเข้าใจผิดคิดว่าแม่เรียกตนให้ไปหา จึงได้ผลุนผลันวิ่งลงมายังแม่น้ำ เลยตกน้ำจมหายไป, พร้อมกับเวลาที่นางปฏาจาราเหลียวมาเห็นเข้าพอดี แม้นางจะรีบไปช่วยก็หาทันไม่ ด้วยกระแสน้ำเชี่ยวมาก น้ำได้พัดเด็กไปไกลเสียแล้ว

แว็บเดียว ! แว็บเดียวเท่านั้น, นางปฏาจาราได้เสียลูกไปต่อหน้าต่อตาถึงสองคน นางฟูมฟายน้ำตาร้องไห้แทบจะหมดสติ และแทบจะทรงกายอยู่ไม่ได้ เดินขึ้นมาบนฝั่งอย่างระทดระทวยที่สุด ปากก็พร่ำรำพันว่า "สามีฉันตายในทางเปลี่ยว, ลูกคนหนึ่งเหยี่ยวเฉี่ยวไป, ลูกคนหนึ่งน้ำพัดไป," ซึ่งข้อความที่เพ้อรำพันอยู่นั้น หามีใครรู้เห็นด้วยไม่ นางได้แต่เดิน

พลางร้องไห้พลางเพ้อไปพลาง ตลอดเวลาที่เดินทางไปเมืองสาวัตถี เพื่อไปยังบ้านเรือนของนางโดยตั้งหน้าจะไปพบบิดามารดา ไปขอนอนตายที่บ้าน, ขอให้เห็นบิดามารดาก่อนตายก็พอแล้ว

ครั้นนางเดินมาใกล้นครสาวัตถี พบบุรุษผู้หนึ่งเป็นผู้ใหญ่เดินสวนทางออกมา จึงปราศรัยไต่ถามว่า " นายมาแต่ในเมืองหรือจ๊ะ

" ครับ ผมมาแต่ในเมือง "

นางจึงได้ถามข่าวถึงบิดามารดาต่อไปว่า นาย, รู้จักท่านเศรษฐีที่อยู่ปราสาท ๗ ชั้นซึ่งอยู่ที่ถนนโน้นบ้างไหมจ๊ะ

" ครับ ผมรู้จักท่านดี "

" ท่านยังมีความสุขสบายดีอยู่หรือจ๊ะ "

"ขอโทษเถอะ, ถ้าคุณยังมีคนที่รู้จักอื่นอีก กรุณาถามถึงคนอื่นเถอะ โปรดอย่าถามถึงท่านเศรษฐีเลย "

" นาย, ก็ฉันไม่มีใครที่จะรู้จักสนิทสนมเท่าท่านนี่, จึงต้องการถามถึงท่าน คนอื่นในขณะนี้แม้จะมีรู้จักบ้างก็ไม่อยากถามถึง "

" เมื่อคืนนี้ฝนตกใหญ่ พายุพัดจัดมาก, คุณทราบบ้างหรือเปล่าครับ "

" นาย, ฉันทราบดี, และฉันยังคิดว่าลมฝนแรงจัดเมื่อคืนนี้เป็นด้วยฉันเอง แล้วฉันจะเล่าให้นายฟัง, นาย กรุณาบอกฉันก่อนเถิดว่า ท่านเศรษฐีที่เคารพรักของดิฉันท่านยังสุขสบายดีอยู่หรือ"

บุรุษผู้นั้นทนคำวอนของนางปฏาจาราไม่ได้ จึงผินหน้าไปทางนครสาวัตถี พลางยกมือขึ้นชี้ให้นางดูควันไฟ พร้อมกับพูดว่า " คุณเห็นควันไฟพลุ่งพ้นเหนือป่าไม้โน้นหรือไม่ ? "

" เห็นจ้ะนาย " นางปฏาจาราตอบพร้อมกับขณะที่มองเห็นควันไฟตามที่เขาชี้บอก

" ควันไฟนั้นแหละ เป็นสัญญลักษณ์บอกให้รู้ว่าเป็นผลของพายุและฝนเมื่อคืนนี้ คือเป็นอย่างนี้คุณ, " บุรุษเดินทางกล่าว " เมื่อคืนนี้ฝนตกใหญ่, พายุพัดจัด, ได้พัดเอาปราสาท ๗ ชั้นของท่านโค่นลง ท่านเศรษฐีพร้อมด้วยภรรยาและบุตรชายของท่านได้ถูกปราสาททับตาย, ญาติมิตรได้อัญเชิญศพไป รวมเผาบนเชิงตะกอนเดียวกัน เห็นควันไฟอยู่โน่นแหละ "

ในทันทีทันใดนั่นเอง นางปฏาจาราหมดสติ สิ้นความหวังในการที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป แม้ผ้านุ่งที่หุ้มร่างอยู่จะหลุดลงกองกับพื้นดินก็ไม่รู้สึก นางร้องกรีดได้คำเดียวก็ถลาแล่นเข้าเมือง ร้องตะโกนอย่างบ้าคลั่งว่า " สามีฉันตายในป่า ลูกฉันคนหนึ่งเหยี่ยวเฉี่ยวไป, คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป, มารดาบิดาและพี่ชายของฉันเขาเอาไปเผาในเชิงตะกอนเดียวกัน, เดินพลางร้องพลางและร้องอยู่แต่เพียงเท่านี้, คนทั้งหลายพากันเข้าใจว่าเป็นบ้า, บางคนก็เอาหยากเยื่อและฝุ่นโปรยหัวนาง บ้างก็ก็เอาก้อนดินขว้างปาขับไล่ให้ออกไปไกล พร้อมกับตะโกนไล่ว่า " ไป, อีบ้าไป ไป,อีบ้าไป " นางปฏาจาราได้พลันกลายเป็นคนหมดสติ ถูกประณามว่าเป็นคนบ้าวิ่งกระเซอะกระเซิงอย่างไม่มีจุดหมายว่าจะไปแห่งใด

โอ้, ชะตากรรมของมนุษย์ เมื่อแรกเกิดก็นับ
ว่าสูงสุดยอดอย่างพอใจ แต่แล้วก็เกิดอาภัพกลับกลาย
ลงสู่สภาพเหมือนกับศพเดินได้ น่าอนาถใจจริงหนอ ?
กรรม, กรรมเก่าของสัตว์ สาธุ ! สมจริงดังคำพระตรัส

สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำกรรมอันใดไว้ ดีก็ตามชั่วก็ตาม เขาจะต้องได้รับผลกรรมนั้น ไม่มีทางเลี่ยง.

เวลานั้นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จประทับอยู่ยังท่ามกลางบริษัท ๔ ในพระเชตวันวิหาร ทอดพระเนตรเห็นนางปฏาจาราอยู่ในสภาพน่าสังเวชเช่นนั้น ก็ทรงพระมหากรุณาดำริว่า เว้นเราเสียแล้ว, ใครไม่อาจเป็นที่พึ่งของนางได้ และทรงทราบด้วยพระญาณว่า นางปฏาจารามีบารมีได้สั่งสมมาดีแล้ว พร้อมกับได้รับพุทธพยากรณ์มาจากพระปทุมุตตรสัมพุทธเจ้าอีกด้วย จึงได้ทรงบังคับจิตให้นางปฏาจาราเดินตรงมาเฝ้าพระองค์ยังพระวิหาร

ครั้นนางปฏาจาราเดินกระเซอะกระเซิงตรงไปยังพระวิหารอย่างไม่รู้ตัว ผู้คนพากันร้องห้ามนางมิให้เข้ามาพร้อมกับตะโกนให้ขับไล่ออกไปทันที พระศาสดาตรัสว่า พวกเธอจงหยุดเสียก่อน, อย่าห้ามนางเลย, ปล่อยให้นางเข้ามาเถอะ ! เมื่อนางปฏาจาราเข้าไปใกล้แล้ว พระศาสดาทรงรับสั่งว่า ปฏาจารา, เธอจงกลับได้สติเถิด

ด้วยพุทธานุภาพ นางปฏาจาราจึงรู้สึกตัวว่า บัดนี้ร่างกายของเธอหาผ้านุ่งมิได้ ก็มีความอายจึงได้ทรุดกายนั่งลง ทันใดนั้นคนใจบุญที่นั่งอยู่ในบริษัทนั้นได้ส่งผ้าห่มให้นางใช้เป็นผ้านุ่งชั่วคราว เมื่อนางนุ่งผ้าเรียบร้อยแล้ว จึงเข้าไปถวายบังคมพระบรมศาสดา ร้องไห้กราบทูลพิไรรำพันถึงความทุกข์ยากนานาประการ และสรุปลงด้วยคำว่า " สามีตายในทางเปลี่ยว ลูกคนหนึ่งเหยี่ยวเฉี่ยวไป, คนหนึ่งน้ำพัดไป, มารดาบิดาและพี่ชายถูกปราสาทพังทับตาย, เขานำไปรวมเผาในเชิงตะกอนเดียวกัน ทำให้บริษัททั้ง ๔ ที่นั่งฟังอยู่พากันสลดใจถึงกับหลั่งน้ำตาด้วยเป็นอันมาก

และก็มีหลายคนที่กระซิกระซาบกันอยู่ท้ายบริษัทว่า น่าเห็นใจนางจริง ๆ ต้องประสบกทุกข์ยากอย่างสาหัสในเวลาใกล้ ๆ กันเช่นนี้ ไม่น่าจะทนได้, ถ้าฉันเองก็คงกระอักเลือดตายเสียในวันนั้นแล้ว ที่นางหมดสติไม่รู้สึกแม้แต่ผ้านุ่งหลุดจากตัว ถึงกับเป็นบ้า แต่ไม่ถึงกับตายนั้นนับว่าเป็นกุศลหนักยิ่ง บังเอิญได้มาพบพระบรมศาสดาเช่นนี้ จัดว่าเป็นบุญมากทีเดียว น่าดีใจที่นางยังมีวาสนาดีในตอนสุดท้าย

ลำดับนั้นพระบรมศาสดาได้ทรงพระมหากรุณาธิคุณตรัสปลอบโยนนางปฏาจาราว่า "อย่าคิดไปมากนักเลย, ปฏาจารา เป็นธรรมดาเหลือเกิน คนที่เกิดมาในสังสารวัฏฏ์ต้องพลัดพรากจากคนรักคนใคร่, อย่างเธอที่พลัดจากสามีเพราะสามีตายในทางเปลี่ยว, ลูกชายคนหนึ่งเหยี่ยวมันเฉี่ยวเอาไป, อีกคนหนึ่งน้ำพัดไป บิดามารดาและพี่ชายถูกเรือนพังทับตาย น้ำตาของคนที่ร้องไห้เพราะพลัดพรากจากคนรัก ยังมากกว่าน้ำในมหาสมุทรเสียอีก เมื่อเป็นเช่นนี้เหตุใดปฏาจาราเธอจึงประมาทอยู่เล่า, ปฏาจาราเอ๋ย! เมื่อเธอมาพบตถาคตผู้สามารถเป็นที่พึ่งที่อาศัยได้เช่นนี้ ชอบที่เธอจะรีบแสวงหาที่พึ่ง เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนมิใช่หรือ ?

ครั้นทรงทราบความเศร้าโศกในดวงใจนางปฏาจาราเบาบางลงบ้างแล้ว จึงได้ตรัสเตือนใจนางปฏาจาราอีกว่า ปฏาจาราเอย ! ไม่ว่าคนรักชนิดใด ๆ ทั้งสิ้น จะเป็นบุตรหรือสามีเป็นต้นก็ตาม ไม่สามารถจะเป็นที่พึ่ง จะเป็นที่ต้านทานกีดกัน ขัดขวางให้เราได้ ดังนั้นบุตรและสามีเป็นต้นเหล่านั้น ถึงจะมีอยู่ก็เหมือนไม่มี เพราะช่วยป้องกันความตายให้เราไม่ได้ ดังนั้นผู้มีปัญญาเมื่อสำรวมศีลของตนไว้ดีแล้ว จึงชำระทาง

ดำเนินไปพระนิพพานสำหรับตนต่อไป แล้วทรงแสดงสัจธรรมเจริญวิปัสสนาญาณแก่นางปฏาจาราโดยคาถาภาษิตว่า:—

> บุตรไม่มีเพื่อความต้านทาน, บิดาก็ไม่มี, ถึงพวกพ้องก็ไม่มี เมื่อบุคคลถูกความตายครอบงำแล้ว, ความต้านทานในญาติทั้งหลายไม่มี, บัณฑิตรู้ความจริงเช่นนี้แล้ว ย่อมสำรวมศีล, ชำระทางไปพระนิพพานของตนทันที

ในเวลาจบพระธรรมเทศนา นางปฏาจาราได้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วได้กราบทูลขอประทานบรรพชา บำเพ็ญสมณธรรมเพื่อโมกขธรรมสืบไป พระบรมศาสดาทรงพระมหากรุณาส่งนางปฏาจาราไปอุปสมบทยังสำนักภิกษุณีตามความประสงค์

เมื่อพระปฏาจาราภิกษุณีอุปสมบทแล้ว มีความศึกษาดีในพระธรรมวินัย ตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรมด้วยความเพียรมิได้ว่างเว้น วันหนึ่งนางกำลังเอาหม้อตักน้ำล้างเท้า, เทน้ำราดลงไป น้ำนั้นไหลไปด้วยกำลังน้ำหน่อยหนึ่งก็หยุด เพราะสิ้นกำลังส่ง, นางเทน้ำลงครั้งที่ ๒ น้ำไหลไปได้ไกลกว่านั้น, และครั้งที่ ๓ น้ำที่เทได้ไหลไปไกลกว่านั้นอีก

นางเห็นแล้วกำหนดเอาอาการของน้ำที่ไหลไปแล้วหยุดไปเป็นอารมณ์ คิดเทียบดูกับวัยทั้ง ๓ ของคนและสัตว์ที่เกิด ๆ ตาย ๆ เหล่านี้ว่า คนและสัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วตายอยู่เนือง ๆ นี้ ลางคนตายเสียในปฐมวัย เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งแรกไหลไปได้หน่อยเดียว ลางคนตายในมัชฌิมวัย เหมือนน้ำที่เราเทลงในครั้งต่อมา

ไหลไปได้ไกลกว่านี้ ลางคนตายในปัจฉิมวัย เหมือนน้ำที่เราเทลงในครั้งหลัง ไหลไปได้ไกลกว่า ๒ ครั้งก่อน

ขณะนั้นพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระคันธกุฎี ทรงทราบความดำริของนาง ได้ทรงแผ่พระรัศมีไปปรากฏแก่พระปฏาจาราภิกษุณี ประหนึ่งว่าเสด็จไปประทับอยู่ในที่เฉพาะหน้า แล้วตรัสว่า ปฏาจารา, ความเกิดดับของสัตว์ เป็นความจริงอย่างที่เธอดำรินั่นแหละ แต่ว่าความประเสริฐของชีวิตสัตว์นั้น มิใช่สำคัญอยู่ตรงมาก, หากแต่สำคัญอยู่ตรงที่มีความเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมแห่งเบญจขันธ์ แล้วประทานธรรมในวิปัสสนาญาณสืบไปว่า ปฏาจารา, ผู้ใดมิได้พิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปของเบญจขันธ์ ถึงจะมีชีวิตเป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปีก็หาประเสริฐไม่ ส่วนชีวิตเพียงวันเดียว ของคนที่พิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปของเบญจขันธ์ประเสริฐกว่า.

พระปฏาจาราภิกษุณีได้เจริญวิปัสสนาญาณ ตามพระโอวาทที่ประทานตามลำดับ ในที่สุดก็ได้บรรลุพระอรหัตผล ต่อมาปรากฏว่าท่านได้เป็นกำลังของพระบรมศาสดาในการช่วยประกาศพระศาสนา ได้รับยกย่องจากพระศาสดาไว้ในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าบรรดาภิกษุณีทั้งหลายในทางพระวินัย

พระธรรมสังคาหกาจารย์เจ้าได้ประมวลโอวาทของท่านขึ้นไว้ในเถรีคาถาเมื่อคราวทำปฐมสังคายนา เพื่อเป็นเกียรติประวัติของท่านให้ปรากฏอยู่ โอวาทของท่านหนักไปในการเคารพต่อคำสอน ความพยายาม และความฟุ้งซ่าน เป็นโอวาทเตือนใจพุทธบริษัทดีมากว่า :—

ชาวนาทั้งหลายพยายามไถนา, หว่านพืชลงบนแผ่นดิน
พยายามหาทรัพย์เลี้ยงบุตรภรรยาได้สมประสงค์ฉันใด
เราก็ฉันนั้น สมบูรณ์ด้วยศีลแล้วทำตามคำสอนของ
พระศาสดา, ไม่เกียจคร้าน, ไม่มีใจฟุ้งซ่าน, แล้ว
เหตุไรจึงจะไม่บรรลุพระนิพพาน, เพียงแต่เราล้างเท้า
เห็นน้ำล้างเท้าไหลลงมาจากที่สูงสู่ที่ต่ำ กระทำให้เป็น
นิมิตรในใจ แต่นั้นก็ทำจิตให้เป็นสมาธิ เหมือน
ม้าอาชาไนยที่ดีอันนายสารถีฝึกแล้วโดยง่ายฉันนั้น
วันหนึ่ง เราใกล้จะถึงความหลุดพ้น เราถือประทีป
เข้าไปในวิหาร ตรวจดูที่นอนแล้วขึ้นบนเตียงเพื่อจำ
วัตร ลำดับนั้นจิตของเรากำหนดเอาความเกิดและ
ดับเป็นอารมณ์ เราจับเข็มหมุนไส้ตะเกียงลง พอไฟ
ดับความหลุดพ้นก็ได้บังเกิดขึ้นแก่จิตของเรา โดย
ฉับพลัน

นับว่าท่านเป็นพระเถรีสำคัญรูปหนึ่ง ด้วยได้เป็นกำลังของพระบรมศาสดาประกาศพระศาสนาตลอดชนมายุของท่าน แต่ไม่ปรากฏว่าท่านปรินิพพานก่อนหรือหลังพระบรมศาสดา.△

จบตำนานพระปฏาจาราเถรี

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ประยูรวงศ์ ๕๘ เชิงสะพานพุทธฯ ธนบุรี นายถนอม กลิ่นแก้ว ผู้พิมพ์โฆษณา โทร. ๖๒๓๗๑๘

อุทิสสนคาถา

ยถา วาริวหา ปูรา ปริปูเรนฺติ สาครํ
เอวเมว อิโต ทินฺนํ ตสฺส ขิปฺปํ สมิชฺฌตุ.

ห้วงวาริเต็มแล้ว ละก็ซึมก็ซาบจึ่ง
ไหลหลั่งและเร็วถึง ณ ทเลสิฉันใด
ผลทานอุทิศบุญ ญะแด่คุณจำรัสไซร้
แม้สถิต ณ ภพใด สำเร็จพลันฉะนั้นเทอญ

ธรรมสาธก